

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
ალმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი

ზურაბ შარაშენიძე

ახალი მასალები ფერეიდნელი ქართველების შესახებ

ნაშრომში მოტანილი მასალები შეკრებილია თეორაწში.

აღნიშნული მასალა წარმოადგენს ფერეიდნელი ქართველების მიერ დაწერილ ტექსტებს (სპარსულ ენაზე დაწერილი ტექსტი მოცემულია ქართულ თარგმანთან ერთად) მათი ყოფა-ცხოვრების შესახებ; გამახვილებულია ყურადღება ფერეიდანის მღებარეობის, ქართული სოფლების, ქართველი მოსახლეობის საქმიანობის და მათში ჯერ კიდევ შემორჩენილი ქართული ტრადიციების საკითხებზე; მოცემულია ფერეიდნელებში დღევანდლამდე დაცული ქართული ანდაზები, გამოცანები და ქართული მეტყველების ნიმუშები.

საინტერესოა ფერეიდნელი ქართველების მიერ სპარსულ და ქართულ ენებზე დაწერილი ლექსები. რომლებიც საქართველოსადმია მიძღვნილი.

რედაქტორი ჯ. გ ი უ ნ ა შ ვ ი ლ ი

შ ე ს ა გ ა ლ ი

დიდი ხანია ქართველი საზოგადოებრიობის ყურადღებას იპყრობს ირანის ცენტრალური ნაწილის ერთი მხარე, რომელიც ფერეიდანის სახელწოდებით არის ცნობილი.

ირანი ყოველთვის ცხოველ ინტერესს იჩენდა საქართველოს მიმართ და საუკუნეების მანძილზე ცდილობდა მის დამორჩილებას მაგრამ ქართველი ხალხი, მუდამ ხმალამოწვდილი, მედგარ წინააღმდეგობას უწევდა დამპყრობლებს.

გვიანფეოდალურ ხანაში ირანი განსაკუთრებით გაძლიერდა შაჰ აბას I დროს. „მან სპარსეთი იმდენად გააძლიერა და მის კულტურულ აყვავებას ისე შეუწყო ხელი, რომ სპარსეთის ოდინდელი ძლიერებისა და ბრწყინვალეების სახელი კვლავ გამოაცოცხლა“¹. მრისხანეობით, ვერაგობით და დაუნდობლობით განთქმულ ირანის ამ მბრძანებელს განზრახული ჰქონდა საქართველოს დაპყრობა, მისი მოსახლეობის აყრა და ირანში გადასახლება.

ცნობილია, რომ შაჰ აბასმა საქართველოში რამდენჯერმე ილაშქრა. ირანელი ისტორიკოსის ისქანდერ მუნშის ცნობით, 1616 წლის ლაშქრობის დროს შაჰ აბასმა მარტო კახეთიდან აყარა და ირანში გარეკა 130000-ზე მეტი ქართველი მამაკაცი და ქალი.

საქართველოდან ირანში გადასახლებული მოსახლეობის ერთი ნაწილი ჩარიცხეს შაჰის ლაშქარში, ნაწილი გაყიდეს როგორც მონები; ქართველი ქალები დაინაწილეს სამხედრო არისტოკრატიის წარმომადგენლებმა; ხოლო დანარჩენი ჩაასახლეს ირანის სხვადასხვა რაიონში.

ცნობილია, რომ ქართველი მოსახლეობის აყრა-გადასახლებით შაჰ აბასი აზორციელებდა თავის საკუთარ მიზნებს, რომელიც გამოიხატებოდა არა მარტო საქართველოს ტერიტორიის თავისი შეხედულებისამებრ გამოყენებაში, არამედ იგი ითვალისწინებდა ირანში ჩამოყვანილი ქართველი მოსახლეობის გამოყენებას სხვა ურჩი, სპარსელი მოსახლეობისადმი მტრულად განწყობილი ტომების დასაპირისპირებლად. ამიტომ მან ქართველი მოსახლეობა ისეთ ადგილებში ჩაასახლა,

¹ ი. ვ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი IV, თბ., 1967, გვ. 341.

ზადაც მოსალოდნელი იყო ურჩ ტომთა თავდასხმები, რითაც შექმნა ხელოვნური „ცოცხალი“ საფარები (მაგალითად, ხორასანში).

ამ მხრივ მეტად საყურადღებოა ევროპელი მოგზაურის, ფრაზე-რის ცნობები. იგი 1822 წელს იყო სოფელ აბასაბადში, რომელიც ქართულთა ადგილსამყოფელს წარმოადგენდა და რომელიც მდებარეობდა შაპრდსა და საბზევარს შორის. მისი გადმოცემით: „სოფელი აბასაბადი მოგზაურისათვის საინტერესო სანახაობას წარმოადგენს. ამ სოფლის წარმოშობა განსაკუთრებულია, და მისი მოსახლეობის ბედიც განსაკუთრებით სამწუხაროა. შარაგზაზე, რომელიც აერთებდა ამ ორ მთავარ ხალხმრავალ ქალაქს, იყო ბუნებისაგან მიტოვებული და მოტიტვლებული დიდი სივრცე, ყოველთვის საშიში, და ხშირად მოგზაურთათვის გაუვალად მიჩნეული, ჩრდილოეთიდან მძვინვარე თურქების თავდასხმების გამო.

ასე, რომ ურთიერთობა ამ ორ ქალაქს შორის სავსებით გაწყვეტილი იყო. ამ სახიფათო და უკაცრიელ გზაზე საკუთარი ნება-სურვილით არავინ დასახლდებოდა; მიუხედავად ამისა, შემაერთებელი პუნქტის საჭიროება ნათელი იყო, ამას გრძნობდა ქვეყნის ყველა წარჩინებული, ალგევამოსილი თუ სუსტი. შაჰ აბას I გაითვალისწინა ეს უხერხულობა და აქაც ჩვეულ პოლიტიკას მიმართა: გადმოასახლა ასი ქართული ოჯახი მშობლიური მდიდარი ნიადაგიდან ხორასნის უნაყოფო მარილიან ჭანჭრობაში. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ შაჰმა უზრუნველყო მათი უშიშროება და არსებობის შესაძლებლობა; და საერთოდ მდგომარეობა შეუმსუბუქა. რამდენადაც ამის საშუალებას იძლეოდა იქაური ბუნება: აუშენა ქარვასლასავით დიდი და კარგი სიმაგრე, რომ მტერს ზიანი ვერ მიეყენებინა მათთვის, სანამ საგუშაგოს არ დატოვებდნენ. შაჰმა დაუნიშნა მათ ჯამაგირები იმ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად, რომლებსაც სოფლის მეურნეობა ვერ წვდებოდა; შრომა მათთვის შეუძლებელი იყო, როგორც უნაყოფო ნიადაგის, ასევე თავდასხმის მუდმივი საშიშროების გამო.

ქართველთა კოლონია გადმოსახლების შემდეგ აუტანელ ტანჯვას განიცდიდა; უდიდესმა ნაწილმა თურქთა ამა თუ იმ შემოსევის დროს თავისუფლება დაკარგა. ამჟამად პატარა მიწურ სიმაგრეში სულ ორასი-ოდე სულია. — უფროსი და უმცროსი, რომელთაგან ოცდაათი თუ ორმოცი მამაკაცია; უფროსებს შორის არ არის არც ერთი, რომელიც ორჯერ, სამჯერ ან მეტჯერაც დატყვევებული, შემდეგ გამოპარული ან გამოსყიდული არ იყოს. მე ვნახე რამდენიმე კაცი, რომელიც გამოიპარო ტყვეობიდან, და ზოგიერთი ისეთიც, რომლებსაც ნათესავები ჰყავდათ მტრის ხელში; ერთ ყმაწვილს საკუთარი თვალით აქვს ნახაზი, როგორ მოკლეს მისი ორივე ძმა ორი წლის წინ; მეორეს მამა სულ სამი დღის

წინ წასულა მუზენონში (მაზინან) ხორბლისა და თივისათვის, და აქამდე არაფერი სმენიათ მასზე. როგორც მითხრეს, შეიარაღებულ თურქთა დიდი თუ მცირე რაზმები განუწყვეტლივ თავს ესხმოდნენ მათ სოფლებსა და მახლობლად მდებარე წყაროებს. ჯამაგირი და სურსათი, რომელიც წინათ ეძლეოდათ, ესლა შეუწყვეტეს; დროგამოშვებით ოცდაათ ხარვარ (ერთი ვირის ტვირთი) მარცვალს იღებენ, და სულ ესაა მათი სარჩო-საბადებელი, თუ არ ჩავთვლით შემოსავალს, რომელსაც სიცოცხლისა და თავისუფლების განწირვით შოულობენ, ქარავნების მოპარაგების გზით. ყველაფერი, რასაც ისინი შოულობენ, — ხორბალი, თივა, ფქვილი და სხვ., მოტანილია მუზენონიდან, მხოლოდ შეშას აგროვებენ მეზობელ მიდამოებში.

ისინი მწარედ ჩივიან თავიანთ ბედზე და სიხარულით დატოვებდნენ იქაურობას, მაგრამ ეს შეუძლებელია, რადგან არც ერთს არა აქვს წასვლის უფლება. თუ რომელიმე მათგანს დაიჭერენ გაქცევის ცდის დროს, უკანვე აბრუნებენ და საშინლად ცემენ. კიდევ უფრო ძნელია ამ ადგილის მიტოვება ოჯახისათვის, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ სახელმწიფო წარმომადგენელი (ოფიცერი) მუდმივად აქ იმყოფება².

ერთ აბასბადელ ქართველს, როგორც ფრაზერი წერს, ძლიერ ამაღელვებლად და მგრძნობიარედ აუწერია თავისი მდგომარეობა. მას უთქვამს, რომ ჩვენი საცხოვრებელი ადგილი, ეს უკაცრიელი უდაბნო სრულიად უნაყოფოა. ყოველ ზამთარს თან სდევს ჩემი შვილების მწუხარებაო. ჩვენთან არის მხოლოდ ლელვის ხეები, რომლებიც კარგი ამინდების შემთხვევაში ბევრ ნაყოფს იძლევა, მაგრამ თურქმანები მას ჩვენზე ადრე კრეფენ. აქ, ჩვენს მახლობლად, სხვა სახის ხე არ მოიპოვება. აღნიშნული ლელვის ხეების ბალში ჩვენ მახეებზე კი დავაგეთ, მაგრამ ვერ მოვახერხეთ მისი დაცვა თურქმანებისაგან. მათგან გატანჯულია ჩვენი ოჯახები. ისინი იტაცებენ ჩვენს მშობლებს, ცოლებს, შვილებს. მე სამჯერ ვიყავი ტყვედ წაყვანილი მათ მიერ. ორჯერ გამოვიქეცი, ხოლო მესამედ გამომისყიდეს გამაჩანაგებელ მაღალ ფასად. ჩემი ნათესავების უმრავლესობა წაყვანილი ჰყავთ თურქმანებს, მაგრამ ჩვენ არავითარი საშუალება არა გვაქვს ვიღონოთ რაიმე ამ ძალმომრეობის წინააღმდეგ. ჩვენ ვერ მოვშორდებით ამ ადგილს. თუ გავიქცევით დაგვიჭერენ და სიკვდილის პირამდე მიგვიყვანენ. ჩვენი გაქცევით

² ფრაზერის ცნობის ეს ნაწყვეტი მოტანილი აქვს პ. ობერლინგს თავის ნაშრომში (იხ. P. Oberling, Georgians and Circassians in Iran „ურბ. Studia Caucasica“, № 1, 1963, გვ. 127—143), რომელიც თარგმნილია მცირე შემოკლებებით ქართულ ენაზე (იხ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო-პიბლიოგრაფიული კრებული, № 2—3, თბ., 1964, გვ. 66—68) მ. შავაყარიანის მიერ. ჩვენც ეს ნაწყვეტი მოგვაქვს ქართული თარგმანის მიხედვით.

დიდ უბედურებას მოვუტანთ აგრეთვე ჩვენს ოჯახებსაც. ამის გამო იძულებული ვართ ყველაფერი მოვითმინოთ.

შემდეგ ფრაზერი გადმოგვცემს, რომ რამდენიმე ხნის წინათ ოთხასი თურქმენი შებინდებისას დაბანაკებულა ქართველთა სოფლის სიმაგრის მახლობლად. ზოგიერთ თურქმენს სოფელში შესვლა და დამალვაც მოუხერხებია, მაგრამ ერთ სოფელს შეუმჩნევია თურქმენი და თოფი გაუსროლია. ამ ნიშანზე სოფლელები წამოცვივნულან, დაუწყიათ ბრძოლა და თურქმენები იძულებულნი შექმნილან გაქცეულიყვნენ³.

აბასბადში მცხოვრები ქართველების შესახებ თითქმის ანალოგიური ცნობებს გვაწვდის ჯ. ბასეტიც, რომელმაც აქ იმოგზაურა 1878 წელს. მაგრამ საინტერესოა მისი ერთი ცნობა, რომ აბასბადის ქართველმა მოსახლეობამ სრულიად დაჰკარგა გათავისუფლების იმედი და მთლიანად შეერია მუსლიმანებს⁴. სწორედ ამით არის გამოწვეული, რომ უკვე 1934 წელს, როდესაც ვ. მინორსკი ჩავიდა აბასბადში, მას უკვე ვერც ერთი კაცი ველარ უნახავს ქართულ ენაზე მოლაპარაკე⁵.

შაჰ აბას I დიდი რაოდენობით ჩაასახლა ქართველები მაზანდარანშიც. სამეცნიერო ლიტერატურაში დადასტურებულია, რომ მაზანდარანის ქართველთა დიდი უმრავლესობა შაჰის ბრძანებით დაასახლეს აშრაფის (დღევანდელი ბექშაჰრი), სარისა და ფარაჰბადის რაიონებში. პიეტრო დე ლა ვალე, რომელმაც 1618 წელს იმოგზაურა მაზანდარანში, ადასტურებს, რომ ზემოაღნიშნულ რაიონებში ქართული მოსახლეობა იყო. მაგრამ დროთა განმავლობაში მათ დაჰკარგეს თავიანთი ენა და ზორასნელი ქართველების მსგავსად გაითქვიფნენ ირანის მოსახლეობაში. მაზანდარანში ქართველთა არსებობის უტყუარ საბუთს დღესდღეობით წარმოადგენს ზოგიერთი სოფლის სახელწოდება, მაგ., „გურჯი სარა“, რომელიც შაჰსეფარიდან დაშორებულია 26 კმ-ით და მისგან სამხრეთ-აღმოსავლეთით მდებარეობს: „გურჯი მაჰალი“ ბექშაჰრის დასავლეთით 8 კმ-ის მოცილებით მდებარე სოფელია; „გურჯი ქეილი“ ფოლ-სეფიდიდან 36 კმ-ითაა დაშორებული⁶.

³ J. B. Fraser, Narrative of a Journey into Khorasan in the Years 1821 and 1822, London, 1825, გვ. 367—374.

⁴ J. Bassett, Persia, the Land of Imams, New York, 1886, გვ. 203—210. მიუთითებთ ობერლინგარს სტატის მიხედვით.

⁵ V. Minor sky, Tadhkirat al—Muluk, London, 1943, გვ. 18. ობერლინგი შენიშნავს, რომ გარდა აბას-აბადისა სხვა სოფლებშიც უნდა ყოფილიყო ქართული მოსახლეობა ზორასანში, რასაც ადასტურებს ზოგიერთი სოფლის სახელებით. მაგალითად, „გორჯანი“, რომელიც ქუსფიდან 8 კმ-ითაა დაშორებული; „გორჯი“ მეშქედიდან სამი კმ-ის მოშორებით მდებარე სოფელია.

⁶ ო ბ ე რ ლ ი ნ გ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 137. სხვათა შორის 1965 წელს თეირანში ეოფნის დროს ჩვენ შევხვდით ერთ ქართველს, რომელიც მაზანდარანში მუშაობდა. მან გვითხრა, რომ მართალია, მაზანდარანში მცხოვრებ ქართველებს უკვე დაკარგუ-

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ელემენტ „გურჯის“ შემცველი ბევრი სოფლის სახელწოდება ირანის სხვადასხვა რაიონებში — ირანის აზერ-ბაიჯანში, ქურდისტანში, ლურისტანში, ხუზისტანში, ფარსში. ისიც დასტურდება ნარატიული წყაროების საფუძველზე, რომ ამ რაიონების უმეტეს ნაწილში ოდესღაც ქართველი მოსახლეობა ცხოვრობდა.

მაგრამ ირანის ყველა ზემოხსენებულ რაიონში ქართველებმა და-კარგეს თავიანთი საკუთარი ენა, რამაც გამოიწვია ეროვნული თვით-შეგნების დაკარგვა.

დარჩა მხოლოდ ფერეიდანის მხარე, სადაც მე-17 საუკუნის დასა-წყისში შაჰ აბასმა დიდი რაოდენობით ჩაასახლა ქართველი მოსახლეო-ბა. მათ დღევანდლამდე შეინარჩუნეს თავიანთი ენა და შეძლებისდაგვა-რად იცავენ ქართულ ტრადიციებს.

ფერეიდანი მდებარეობს ირანის ცენტრალურ მთიანეთში, ბახთია-რიის მთებში. ეს მაღალმთიანი რაიონი ქ. ისფაჰანიდან დაახლოებით 100 კმ-ითაა დაშორებული და ამ ბოლო დრომდე, სანამ იქ სამანქანო გზას გაიყვანდნენ, იგი ძნელად მისადგომი ადგილი იყო⁷.

ფერეიდანის მხარეში სპარსელების გარდა მოსახლეობენ სომხები, თურქები და ირანული მოდგმის მომთაბარე ტომები — ბახთიარები, ლურები და ქურთები. სწორედ ამ ხალხების გვერდით ცხოვრობს ქარ-თველი მოსახლეობა, რომელთა სოფლებიც მაღალი მთის კალთებზეა გაშენებული.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ირანის შაჰები უძველესი დროიდან მოკიდებული თავს ესხმოდნენ საქართველოს და გაჰყავდათ აქედან დიდი რაოდენობით ქართველი მოსახლეობა. ასეთი ვითარება გრძელ-დებოდა მე-18 საუკუნის დასასრულამდე, სანამ საქართველო საბოლო-ოდ შეუერთდებოდა რუსეთს. ამიტომ, ბუნებრივია, ქართველი საზოგა-დოების წარმომადგენლები დიდ ინტერესს იჩენდნენ ირანში მყოფი ქართველებისადმი. მე-18 საუკუნეში უკვე იცოდნენ საქართველოში, რომ ქართველთა დიდი კოლონია არსებობდა ფერეიდანში. მე-18 საუ-კუნის დასასრულისა და მე-19 საუკუნის დასაწყისის ცნობილი ისტო-რიული პიროვნება იოანე (იონა) ხელაშვილი წერდა თავის ლოცვაში:

ლი აქვთ თავიანთი ენა, მაგრამ შესახედავად ბევრი მათგანი „ზედგამოჰრილი“ ქარ-თველიაო. ბუტკოვის ცნობით, ქ. აშრაფის მახლობლად ბევრი ქართველი ცხოვრობს, რომლებიც შაჰ აბასმა ჩაასახლა აქო (იხ. П. Г. Бутков, Материалы для новой истории Кавказа, с 1722 по 1803 г., т. II, СПб., 1869, გვ. 84).

⁷ ფერეიდანში სავალი გზის სირთულეზე და მთელ რიგ სიძნელეებზე მიუთითე-ბენ როგორც ევროპელი, ისე ქართველი მოგზაურებიც.

„ეგრე [ადონაი უფალო] სისხლნი ივერისა,
დანთხელნი მირიან მეფითგან ვიდრე აქამომდე,
და გამოიყვანე ერი იგი [ქართველი] ფერეითიდგან“⁸.

დიდი სიხარული და აღფრთოვანება გამოიწვია ქართველ საზოგადოებაში 1871 წელს პირველი ფერეიდნელი ქართველის — იოთამა ონიკაშვილის ჩამოსვლამ თბილისში. ამ დროიდან ჩნდება საქართველოში პირველი ცნობები ფერეიდნელი ქართველების შესახებ⁹. ამის შემდეგ კიდევ უფრო გაცხოველდა ქართველი ხალხის ინტერესი ფერეიდანის მიმართ. ბევრმა ქართველმა გამოთქვა სურვილი წასულიყო და თავისი თვალით ენახა იქ მცხოვრები ქართველები.

პირველი ქართველი მოგზაური, რომელმაც ფეხი შედგა ფერეიდანის მიწაზე, რათა გაცნობოდა იქ მცხოვრები ქართველი მოსახლეობის ყოფას, იყო ლადო აღნიაშვილი. მან განვლო მეტად ძნელი და საშიში გზა, 1894 წელს ჩავიდა ფერეიდანში და შეისწავლა იქაური ქართველების ცხოვრება. ლადო აღნიაშვილი წერს: „კაი ხანია ტრიალებდა ხმა ჩვენს საზოგადოებაში, რომ ვითომ სალდაც, იქ. შორს სპარსეთის სამფლობელოში არის ქართველთა მოსახლეობაო. ხოლო რა მოსდგამთ მათ ქართველისა და რის მიზეზით შეიძლება იწოდებოდნენ იგინი დღემდე ქართველებად, — ამისი საზოგადოებამ სინამდვილით არა იცოდა რა. საჭირო იყო მათი ადგილობრივი ნახვა, ადგილობრივი შემოწმება ყოველივე იმ ხმებისა, რომ ქართველობას ჰქონოდა ხელთ მათ შესახებ ნამდვილი და უტყუარი ცნობები და მისდა გვარად შესძლებოდა შესაბამი მოქმედება. აი ამ მიზნით განვიზრახე მე იქ წასვლა და დავყავი სრული ერთი წელიწადი...“¹⁰.

ამ სიტყვებიდან ნათლად ჩანს, რომ საქართველოში მე-19 საუკუნის დასასრულამდე ძალიან მცირე რამ იცოდნენ ფერეიდანში მყოფი ქართველების შესახებ. საქმე იმითაც იყო გართულებული, რომ ფერეი-

⁸ Ист. фонд Музея Грузии, рукоп. 2226, გვ. 267. მიუვთითებთ ვ. ღონღუას-ნაშრომიდან — „საისტორიო ძიებანი“, თბ., 1967, გვ. 208; „ფერეითი“ — ფერეიდანი.

⁹ ეს ცნობები დაიბეჭდა გაზეთ „დროებაში“, 1872, № 13; ამავე გაზეთმა 1876 წელს გამოაქვეყნა წერილები: „ქართველები სპარსეთში (სპარსეთში მცხოვრები ქართველის ნაამბობის მიხედვით)“, № 120; №№ 186—187-ში დაიბეჭდა ეჩმიაძინის სასულიერო ეურნალ „აარაბატი“ დაბეჭდილი, თეირანიდან გამოგზავნილი წერილიდან ამოღებული მასალები, სადაც აღნიშნული იყო ფერეიდნელი ქართველების ყოფისა და ცხოვრების შესახებ.

¹⁰ ლადო აღნიაშვილი, სპარსეთი და იქაური ქართველები (მგზავრის წერილები), ტფილისი, 1896, გვ. I.

დანში არ გაუვლია და არ აღუწერია ეს მხარე მთელი XVII—XVIII საუკუნეების მანძილზე არცერთ ევროპელ მოგზაურს, რომ საქართველოს საზოგადოებას შეძლებოდა მათი მეშვეობით მაინც გაეგო რაიმე აქ მოსახლე ქართველების შესახებ.

ლადო აღნიაშვილამდე 1840 წელს ფერეიდანში იმოგზაურა მხოლოდ ჰენრი ლეიარდმა, რომელიც მეტად მწირ ცნობებს იძლევა¹¹.

ერთი სიტყვით, ლადო აღნიაშვილის ცნობები ფერეიდნელი ქართველების შესახებ არის პირველი და ამავე დროს სანდო. როგორც აღვნიშნეთ, ქართველმა საზოგადოებამ მცირე რამ იცოდა ოთამა ონიკაშვილისაგან, რომლის მიერ მოწოდებულ ცნობებსაც უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა თვით ლ. აღნიაშვილისათვის ირანში მოგზაურობის დროს.

1896 წელს ლ. აღნიაშვილის ირანიდან დაბრუნების შემდეგ, საქართველოში ჩამოვიდნენ ყოლამ-რეზა ხუციშვილი და ყოლამ-ჰოსეინ ონიკაშვილი, რომლებიც დიდი პატივით იქნენ მიღებული. ამ მხრივ საინტერესოა მსცოვანი ქართველი მწერლის ფ. დგებუაძე-ფულარიას მოგონება, თუ რაოდენ დიდი ინტერესი გამოუჩენიათ მათ მიმართ არა მარტო თბილისის, არამედ ქუთაისის საზოგადოებასაც. იგი წერს: „...ქართველები ონიკაშვილი და ყოლამ რეზა ხუციშვილი საქართველოში მოგზაურობდნენ... საჭირო იყო ფერეიდნელი სტუმრების რიგიანად ჰიღება. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ქუთაისის განყოფილებამ, აგრეთვე ქალაქის ოავმა ილია ჩიქოვანმაც დიდი დახმარება გაუწიეს სტუმარ მოძვეებს, მაგრამ მათი თანხები საქმეს მაინც ვერ გაწვდა. თანხების დაგროვების მიზნით აკაკი ფალავას ინიციატივითა შედგა კომისია, რომელსაც საქველმოქმედო საღამო-სეირნობა უნდა გაემართა ქუთაისის „ბულვარში“¹².

1900—1902 წწ. თბილისში ჩამოვიდა კიდევ ორი ფერეიდნელი ქართველი — მოჰამედ მაყაშვილი და მისი სიძე ნასრულა. ამის შემ-

¹¹ ჰენრი ლეიარდი გადმოგვცემს, რომ ფერეიდანის მხარის ქრისტიანებმა, რომლებიც შაჰ აბასმა ჩაასახლა აქ, შეინარჩუნეს თავიანთი მშობლიური ენა. ეს არის შრომანმოყვარე ხალხი, რის გამოც მათი სოფლები აყვავებულია. ქალები უჩადროდ დადიან და ბევრი მათგანი საოცრად ლაშაზია. ეს ქრისტიანები განსხვავდებოდნენ სხვა მოსახლეობისაგან როგორც ფერით, ასევე სახის ნაკეთებით და მათი გამოცნობა ადვილი იყო (იხ. A. H. Layard. Early Adventures in Persia, Susiana and Babilonia, London, 1987, გვ. 300—301).

¹² ფ. დგებუაძე-ფულარია, ოქროს ბეჭედი, მოგონებები. ქართველი მოღვაწე ქალები, თბ., 1968, გვ. 576; სხვათა შორის ამ ფერეიდნელ ქართველებს ქართული წერა-კითხვა საქართველოში შეუსწავლიათ.

დეგ ფერეიდანში იყო ი. ჭეიშვილი, ხოლო 1922 წელს სეიფოლა იოსელიანი ეწვია საქართველოს¹³.

ქართველი საზოგადოებრიობის ცოდნა ფერეიდნელი ქართველების შესახებ გამდიდრდა მას შემდეგ, რაც ამბაკო ჭელიძემ იმოგზაურა ამ მხარეში. იგი 1923 წლიდან მსახურობდა თეირანში დაარსებული საბჭოთა კავშირის ბანკის თანამშრომლად. მან კარგად იცოდა სპარსული ენა და ქვეყანასაც საფუძვლიანად იცნობდა, რამაც დიდად შეუწყო ხელი მის მიერ მეტად საინტერესო ცნობების შეგროვებას. ა. ჭელიძე ჰქონდა ურთიერთობა ამაყრებს თეირანში მყოფ ფერეიდნელ ქართველებთან, ხოლო 1926—1927 წლებში მან მოახერხა ჩასულიყო ფერეიდანში და გაცნობოდა იქაური ქართველების ყოფა-ცხოვრებას¹⁴.

ამის შემდეგ მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში ირაკლი კანდელაკი მიეცა საშუალება ჩასულიყო ფერეიდანის მხარეში და ენახა ქართული სოფლები¹⁵, სადაც იმ დროს ინგლისის ჯარები იყო განლაგებული¹⁶. აღსანიშნავია, რომ ირაკლი კანდელაკმა ფერეიდანში ყოფნის დროს მოახერხა ლოკუმენტური ფილმის გადაღება. მიუხედავად იმისა, რომ, სხვადასხვა მიზეზების გამო, ამ ფილმიდან მხოლოდ ნაწყვეტები გადაჩა, იგი დიდი პოპულარობით სარგებლობს ქართულ საზოგადოებაში.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ არც ერთ ქართველ მოგზაურს თუ სპეციალისტს არ ჰქონია შემთხვევა ენახა და აღეწერა ეს ჩვენთვის მეტად საინტერესო მხარე.

აღსანიშნავია, რომ ქართველმა საზოგადოებრიობამ დიდი ინტერესი გამოიჩინა ფერეიდნელი ქართულის შესწავლის საქმეში, რასაც შეუწყო ხელი არა მარტო ლ. აღნიაშვილის და ა. ჭელიძის მიერ გამოქვეყნებულმა მასალებმა, არამედ ამ საქმეში დიდი როლი ითა-

¹³ სეიფოლა-ხან იოსელიანი საქართველოში დარჩა 1923 წლის ზაფხულამდე. ქართველმა მეცნიერებმა მისგან ჩაიწერეს მეტად საყურადღებო მასალა ფერეიდნელი ქართველების ნეტყვების შესახებ. მან გამოაქვეყნა თავისი შთაბეჭდილებები.

¹⁴ ა. ჭელიძე, ფერეიდნელი ქართველები, თბ., 1935, მეორედ გამოცემა 1951 წელს. ამბაკო ჭელიძეს თან ახლდა მისი მეუღლე ს. ჭელიძე, რომელმაც თავისი შთაბეჭდილებები გამოაქვეყნა 1958 წელს (იხ. ს. ჭელიძე, ფერეიდანში, ჟურნალი „ესკარი“, № 1, 1958, გვ. 85—98). ფერეიდნელების შესახებ იხ. აგრეთვე Ю. Н. Марр, статьи и сообщения, I, М.-Л., 1936, გვ. 54—51,

¹⁵ იხ. ირ. კანდელაკი, ქართველები ირანში, ჟურნალი „დროშა“, 1958, № 3.

¹⁶ ფერეიდნელი ქართველების შესახებ, არსებული მასალის საფუძველზე, 1963 წელს საინტერესო ბროშურა გამოქვეყნდა: გ. ჭიკაშვილი, ფერეიდნელი ქართველები, თბ., 1963.

მაშა სეიფოლა იოსელიანისაგან ჩაწერილმა და გამოქვეყნებულმა ტექსტებმა¹⁷.

ქართველი ენათმეცნიერებისათვის მეტად ნათელი და გასაგებია ის მნიშვნელობა, რომელიც ფერეიდნული დიალექტის შესწავლას ენიჭება, ვინაიდან „ფერეიდნული იზოლირებული დიალექტია. თითქმის სამ-ნახევარი საუკუნეა, რაც ის მოწყვეტილია თავის ფუძე კილოს — კასურ-ინგილოურს და სრულებით არ განიცდის ქართულ ცოცხალ კილოთა და სალიტერატურო ენის გავლენას, სამაგიეროდ გამვლენელად გამოდის სულ სხვა სისტემის ენა — სპარსული, რომლის გარემოცვაშიც ის იმყოფება. მიუხედავად ასეთი პირობებისა, ფერეიდნულმა თავისი სახე არ დაკარგა, მან კარგად შემოინახა კასურ-ინგილოურის მე-17 საუკუნეში დამახასიათებელი ძირითადი თავისებურებები და თანაც ევოლუციის შედეგად შეიძინა ის ახალი მოვლენები, რომლებმაც იჩინეს თავი რიგ ქართულ დიალექტებში (მსაზღვრელ-საზღვრულის

¹⁷ ვ. თოფურია, ნიმუში ფერეიდნის ქართული ენისა, გაზ. „ლომისი“, № 16, 1922. აქ მოტანილია სეიფოლა იოსელიანის თქმით ჩაწერილი 3 ანდაზა და ერთი იგავი — „ციცა და შირი“ (ეს აღმოსავლეთში და საქართველოში ფართოდ გავრცელებული იგავია. „შირ“ ნიშნავს ღოს). ვიღრე ვ. თოფურიას ეს წერილი გამოქვეყნდებოდა, მანამდე უკვე ბევრი რამ იცოდნენ ფერეიდნულების შესახებ. იხ. გაზეთები: „ტრიბუნა“, №№ 334, 337, 341, 344, 346; „პახტრიონი“: № 18. „კომუნისტი“ (ქრონიკა), № 255; „მუშა“ № 22; „ბრძოლა“, დეკემბრის თვის. ლ. აღნიაშვილის წიგნის შემდეგ გამოვიდა: ზ. ჰიკინაძე, ქართველები სპარსეთში, ტფ., 1907. საკუთრივ ფერეიდნულ ქართულ მეტყველებას მიეძღვნა ბ. ჩიქობავას ნაშრომები (იხ. მ. ჩიქობავა, ვინის რეფლექსები ფერეიდნულში, ჟურნ. „ჩვენი გენერაცია“, № 2—3, ტფ., 1923, გვ. 69—89. ამ ნაშრომში ლაპარაკია ვ და ვოკალექსის რეფლექსების შესახებ. ავტორი ძველი ქართულის მოშველიებით ხსნის ფერეიდნული ქართული ენისათვის დამახასიათებელ ზოგიერთ თავისებურებას: იხ. ავრეთვე, მ. ჩიქობავა, ყუ ნაწილაკი ფერეიდნულში და მისი მნიშვნელობა გრამატიკა-ლოგიკის ურთიერთობის თვალსაზრისით, ჟურნ. „ქართული საენათმეცნიერო საზოგადოების წელიწდეული“, № 1—2, ტფ., 1923—1924 წწ., გვ. 32—66; ან ნაშრომში ავტორი ხაზს უსვამს მასალების ნაკლებობას ფერეიდნული ქართულის შესწავლის საქმეში. მაგრამ მაინც გამოთქვამს თავის მოსაზრებას. მისი აზრით, — ყუ ნაწილაკი ფერეიდნულ ქართულში ორი მნიშვნელობით იხმარება. ერთ შემთხვევაში იგი წარმოადგენს თანდებულს, რომელიც მოითხოვს ნათესაობით ან მიცემით ბრუნვას და მნიშვნელობით უდრის უფრო ხშირად თანამედროვე ქართულის — გან თანდებულს, ზოგჯერ კი — კენ თანდებულს. უკანასკნელ შემთხვევაში იგი გენეტურად უკავშირდება გარეკახურისა და ინგილოურის — ყუ II ენ თანდებულს. მეორე შემთხვევაში კი — ყუ სპეციფიკური ნაწილაკია, რომელიც დავრთვის ზმნებს და აქვს გარკვეული სინტაქსური მნიშვნელობა. შემდეგ, ავტორი დაასკვნის, რომ ამ ნაწილაკის ხმარება ფერეიდნულ ქართულში მთელ რიგ შემთხვევებში აღრეულია. „მაშინ მისი მნიშვნელობა „ხოლმე“-თი განისაზღვრება: სადაც მართებულად იხმარება, მიგვითითებს მრავლობითი რიცხვის სახელობილისა ან მიცემითი ბრუნვით გადმოცემულ ლოლიკურ ობიექტზე“).

შეთანხმების დარღვევა, გარდაუვალ ზმნებთან სუბიექტის ხმარება მოთხრობით ბრუნვაში და სხვ.).

ამდენად, ფერეიდნულის მონაცემებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქართულ დიალექტთა ისტორიისა და საერთო ენის განვითარების შინაგანი კანონების შესასწავლად¹⁸.

ამგვარად, ფერეიდნელი ქართველების ენის შენარჩუნებას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ენა და მხოლოდ ენა აკავშირებს ფერეიდნელ ქართველებს საქართველოსთან. ვინაიდან, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩვენ სხვაც ბევრი შემთხვევა ვიცით ირანის სხვადასხვა რაიონებში ქართველი მოსახლეობის ჩასახლების, მაგრამ დაჰქარგეს რა ენა, მათ დაჰქარგეს საქართველოსთან კავშირის შესაძლებლობაც და ახლა არავინ უწყის სპარსელებთან შერწყმულ მოსახლეობაში რომელია ქართველი. „ქართული ენა ერთადერთი ძაფია, რომელიც ფერეიდანის ქართველობას აკავშირებს ქართულ სულიერ კულტურასთან; გადაგვარებას ვერ ასცდება იგი, თუ მას არ შეენახა ეს კავშირი... მაღე დაეკარგება მას შეგნება, რომ ის „გურჯია“, როგორც კი გამოესალმება ამ შეგნების ბურჯს, ენას; ვერ უშველის ამ მხრივ ვერც მაღალი ქართული ურემი, ვერც ტიპიური ბანიანი სახლი და სხვა ნაშთი ქართველურ კულტურულ სახეობისა, რომელიც მას დღემდე შერჩენია“¹⁹.

სწორედ ამით აიხსნება, რომ ქართველი საზოგადოება ჯერ კიდევ 20-იან წლებში დიდ ყურადღებას იჩენს ირანში მცხოვრები ქართველების მიმართ. განსაკუთრებით საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ახალგაზრდა საბჭოთა საქართველოს განათლების კომისარიატს გაუგზავნია თეირანში თავისი წარმომადგენელი, რომელსაც ევალებოდა საგანგებოდ შეესწავლა და აღეწერა ფერეიდნელი ქართველების ცხოვრება²⁰. მას იქ ჩატანია ერთი ყუთი ქართული წიგნები, რათა გაეცნო მათ.

¹⁸ ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფური, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, დიალექტთა განხილვა. ტექსტები. ლექსიკონი. თბ., 1961, გვ. 251—268. თავი, სადაც განხილულია ფერეიდნელი დიალექტი, დაწერილია ვ. თოფურიას მიერ. მას მოტანილი აქვს ფერეიდნელი ქართველებისაგან ჩაწერილი ტექსტები: „ფერეიდანი“, „ფერეიდნელები“, „თქმანი“ (სულ 5), „ნადირობა“, „ის-ფან ქალაქს წასვლა“, „ციცა და შირა“, „მორწყვის ზღაპარი“, „გაფი“. დართული აქვს ზოგიერთი სიტყვების განმარტება.

¹⁹ არჩოლდ ჩიქობავა, ფერეიდნულის მთავარი თავისებურებანი, ჟურნ. „ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე“, ტ. 7, ტფ., 1927, გვ. 196—247. ამ ნაშრომში ავტორი ემყარება 1922 წელს სეიფოლა იოსელიანისაგან ჩაწერილ მასალებს, რის საფუძველზედაც გამოვლენილია ფერეიდნელი ქართული ენის ზოგიერთი თავისებურება და შედარებულია იგი დღევანდელ ქართველურ ენებთან.

²⁰ ა. კელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 13—14. განათლების კომისარიატს ა. პელიძისთვისაც გაუგზავნია სათანადო წერილები, თუ როგორ უნდა მისდგომოდა იგი ფერეიდნელთა ყოფის შესწავლის საქმეს.

ფერეიდნელ ქართველებში. ა. ჭელიძეს ამ წიგნების ნაწილი ფერეიდან-ში გაუგზავნია, ხოლო ნაწილი თეირანში მყოფი ქართველებისათვის დაურეგებია²¹.

1965 წელს თეირანში გაიხსნა საბჭოთა კავშირის სამრეწველო-სა-ვაჭრო გამოფენა, სადაც წარმოდგენილი იყო საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკაც. ამ გამოფენაზე საქართველოდან გაგზავნილი იყო 5 კაცი. მათ შორის ამ სტრუქტურების ავტორიც.

სწორედ აქ შევხვდით პირველად ფერეიდნელ ქართველებს, რომლებიც თითქმის ყოველდღე მოდიოდნენ გამოფენაზე, გვეკითხებოდნენ ჩვენი ქვეყნის შესახებ და თვითონაც გვიამბობდნენ ფერეიდნელი ქართველების ყოფა-ცხოვრებაზე.

აღსანიშნავია, რომ გამოფენამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ირანის ხალხზე. ისინი განუწყვეტელ ნაკადად მოედინებოდნენ მთელი დღის განმავლობაში, ხოლო დასვენებისა და მის წინააღმდეგ (ე. ი. ხუთ-შაბათს და პარასკევს) ისეთი ხალხმრავლობა იყო, რომ ძნელი ხდებოდა მოზღვავებული ხალხის შეჩერება.

გამოფენა ქალაქგარეთ იყო მოწყობილი. ჩვენ გვიან ღამით ვბრუნდებოდით თეირანში. ცხადია ასეთ პირობებში მეტად ძნელი იყო მჭიდრო კონტაქტების დამყარება ფერეიდნელ ქართველებთან. მოხერხდა მხოლოდ ის, რომ ფერეიდნელ ქართველებს გადაეცა დედაენის პირველი ნაწილი და ქართული ანბანი.

მელიორაციის თვალსაზრისით ირანის რამდენიმე მდინარის შესწავლის მიზნით 1967 წლის დეკემბერში თეირანში გაემგზავრა ქართველი სპეციალისტების ჯგუფი და მეც კვლავ მომეცა შემთხვევა გავყოლოდი მათ.

თეირანში ჩვენ გვინახულა რამდენიმე ფერეიდნელმა ქართველმა. გასაგებია ის დიდი ინტერესი, რომელიც ჩვენმა სპეციალისტებმა გამოიჩინეს მათ მიმართ. ეს ინტერესი კიდევ უფრო გაცხოველდა იმის გამოც, რომ ფერეიდნელები, როგორც კი დროს იშოვნიდნენ, საღამოობით მოდიოდნენ ჩვენთან და ვსაუბრობდით ქართულად²².

ფერეიდნელებს უჭირთ ქართულ ენაზე ლაპარაკი. თუ კაცმა ცოტა მაინც არ იცის სპარსული ენა, ძნელად გაუგებს მათ, რადგან მათი მეტყველება ძლიერ გადატვირთულია სპარსული სიტყვებით. მაგრამ ეს

²¹ ა. ჭელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 14.

²² იხ. ზ. შარაშენიძე, ფერეიდნელი ქართველი ვარ, მურთაზი, ჟურნალი „დროშა“, № 8, 1968.

იმას არ ნიშნავს, რომ მათი დიალექტი გაუგებარი იყოს ქართველი კაცისათვის.

ფერეიდნელებმა ძალიან მცირე რამ იციან მათი საქართველოდან აყრისა და ირანში ჩასახლების შესახებ. მათ იციან მხოლოდ, რომ ეს მოხდა შაჰ აბას I დროს. ეს არის მათი ცოდნიდან ისტორიული სინამდვილე, ხოლო რაც შეეხება ლეგენდებს და გადმოცემებს, რომლებიც დღევანდლამდე შემორჩენიან, სრულიად არ შეესატყვისება ისტორიულ სინამდვილეს, მაგრამ ჩვენთვის მეტად საინტერესოა, თუ რატომ გაჩნდა ფერეიდნელებში ამგვარი ზღაპრები, რამ განაპირობა იგი.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ, საერთოდ, ზუსტი და დაწვრილებითი ცნობები ქართველების ფერეიდანში ჩასახლების შესახებ არ შემონახულა არც ქართულ და არც სპარსულ წყაროებში. ყოველ შემთხვევაში დღევანდლამდე იგი არ მოგვეპოვება.

როგორც ა. კელიძე შენიშნავს, ფერეიდნელთა ზეპირი გადმოცემით, ქართველები პირველად ისფაჰანიდან 20 კმ-ის მოშორებით ჩაუსახლებიათ. ამის შემდეგ კი ფერეიდანში გადაუყვანიათ²³. დაახლოებით ასეთივე წარმოდგენა აქვთ დღესაც ფერეიდნელებს, მაგრამ სრულიად მცდარი ვერსიით: თითქოს 19 კაცი იქნა ისფაჰანიდან ფერეიდანში გადასახლებული და ამ ცხრაშვიტი კაცის შთამომავალია დღევანდელი ფერეიდნელი ქართველებიო.

მაგრამ ბევრი ზეპირი გადმოცემა, რომელიც ფერეიდნელებმა შეინარჩუნეს მეტად საყურადღებოა. მაგალითად, ფერეიდნელთა გადმოცემით, ავღანელების ბატონობის წინააღმდეგ²⁴ ფერეიდნელი ქართველების ბრძოლის აღსანიშნავად და მათი მეთაურის თათაშვილის საპატივცემულოდ ეწოდა ფერეიდანის ერთ მთას „თათაშვილის გორა“. სადაც ქართველებმა სძლიეს ავღანელების ლაშქარს²⁵. ასევე საყურადღებოა, ჩვენ მიერ გამოქვეყნებულ მასალაში მოტანილი ცნობა ქერიმ-ხან ზენდის ლაშქრის წინააღმდეგ გამართული ბრძოლის შესახებ.

ფერეიდნელ ქართველებში დღესდღეობით შემორჩენილი გადმოცემები, მიგვითითებენ იმაზე, რომ მათ უხდებოდათ ბრძოლა არა მარტო მეზობელი (ბახთიარების, ლურების, ქურთების) ტომების, არამედ სხვა დამპყრობლების წინააღმდეგაც, რომლებიც ყოველ ღონეს ხმარობდნენ მთებში მცხოვრები ამ ხალხის დასამორჩილებლად.

ფერეიდანის მხარეში ქართველი მოსახლეობის რიცხვი და სოფლების რაოდენობა ჯერჯერობით არ არის დადგენილი. ლ. აღნიაშვილის მიხედვით სულ 14 სოფელია ქართული და იქ ცხოვრობს 2460 კომლი.

²³ ა. კელიძე, ფერეიდნელი ქართველები, თბ., 1951, გვ. 56.

²⁴ ავღანელები ირანში ბატონობდნენ 1722—1730 წწ.

²⁵ ა. კელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 56—57.

ე. ი. 12—15 ათასი სული²⁶. ა. ჭელიძის მონაცემებით 15—16 სოფელია ქართული და მათი მოსახლეობა დაახლოებით 10000 სულს შეადგენს²⁷. ზოგიერთი მეცნიერის აზრით კი ფერეიდანში შეიძლება ვივარაუდოთ 3000 კომლი, ე. ი. დაახლოებით 20 ათასი სული ქართველ მოსახლეობისა²⁸. რა თქმა უნდა ეს ცნობები ეყრდნობა ზეპირ გადმოცემებს და არ შეიძლება გადაჭრით იქნეს მიღებული. ეს დასტურდება იქედანაც, რომ თეირანში ყოფნის დროს ჩვენ თითქმის ყველა ფერეიდანელს, რომელსაც კი შეეხვდით უწინარეს ყოვლისა ქართული მოსახლეობის რაოდენობის შესახებ ვესაუბრებოდით. ზოგიერთ მათგანს არ შეეძლო პასუხი გაეცა ჩვენ მიერ დასმულ კითხვაზე, მაგრამ ვინც კი ჩამოთვალა სოფლების სახელწოდებები და მოგვაწოდა იქ მოსახლე ქართული მოსახლეობის მიახლოებითი ციფრები, გამოდიოდა, რომ ფერეიდანის მხარეში 30 ათასზე მეტი იყო ქართულ ენაზე მოლაპარაკე მოსახლეობა. ასე რომ ფერეიდანში მოსახლე ქართველების რაოდენობის საკითხი ჭეղჩეობით გაურკვეველია.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თეირანში მცხოვრებ ფერეიდანელ ქართველებთან კონტაქტი დიდ ინტერესს იწვევდა ქართველი სპეციალისტების მხრივ. ჩვენ ვთხოვეთ მათ დაეწერათ სპარსულ ენაზე ყველაფერი, რაც კი იცოდნენ ფერეიდანისა და იქ მოსახლე ქართველების შესახებ. აქვე უნდა დავსძინოთ, რომ 1965 წელს ფერეიდანის ქართველების უმრავლესობამ არ იცოდა ქართული წერა-კითხვა, მაგრამ 1967 წლის ბოლოსათვის, ვინც კი ენაზეთ ფერეიდანელი თეირანში, უკლებლივ ყველას შეუსწავლია ქართული წერა-კითხვა. მათ გვითხრეს, რომ ქართული ანბანი ჩვენ გავავრცელეთ სხვა ფერეიდანელ ქართველებშიცო. ქართული წერა-კითხვის შესწავლას დიდად უწყობს ხელს ჩვენი გაზეთი „სამშობლოს ხმა“, რომელსაც თურმე რეგულარულად ღებულობენ ფერეიდანში. სხვათა შორის ნ. ბარათაშვილის იუბილესადმი მიძღვნილი გაზეთის ერთი ეგზემპლარი თეირანში მცხოვრებმა ქართველებმა ჩვენ მოგვითანეს სასტუმროში. ამ ნომერში მოთავსებული იყო ნ. ბარათაშვილის „მერანი“, რომელიც კარგად ვერ გაუგიათ ფერეიდანელებს და გვთხოვეს მისი სპარსულ ენაზე თარგმნა.

ფერეიდანელმა ქართველებმა დააკმაყოფილეს ჩვენი თხოვნა და გადმოგვცეს სპარსული ხელნაწერის ერთი რვეული, რომელიც შეიცავს 33 გვერდს. ქართულადაც ჩაუწერიათ ზოგიერთი სიტყვა, თუ სახელწოდება, სადაც მათ ამის საშუალება ჰქონდათ. ნაშრომში მოტანი-

²⁶ ლ. აღნიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 192.

²⁷ ა. ჭელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 44—45, 102—104.

²⁸ ა. ჩიქობავა, ფერეიდანელის მთავარი თავისებურებანი. ეურნალი „ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე“, ტ. 7, ტფილისი, 1927, გვ. 196.

ლია ამ ხელნაწერის ქართული თარგმანი და სპარსული ტექსტი. მოგვაქვს აგრეთვე სპარსული ტექსტი თარგმანიურთ ფერეიდნელი ქართველების მიერ სახლების მშენებლობის შესახებ.

გარდა ამისა ფერეიდნელებმა ფირზე ჩასწერეს თავიანთი საუბარი. სამწუხაროდ ზოგიერთი ადგილის გარკვევან შეუძლებელი შეიქნა, მაგრამ, ჩვენი აზრით, ეს არ ცვლის საქმის ვითარებას²⁹.

მეტად საინტერესოა ფერეიდნელების მიერ საქართველოსადმი მიძღვნილი ლექსები, რომლებიც ქართულ და სპარსულ ენებზეა დაწერილი. თითქმის ყველა ანდაზა და გამოცანა, რომელიც ფერეიდნელებმა დაწერეს, დღევანდლამდე ცოცხლობს ქართულ ფოლკლორში.

წინამდებარე ნაშრომში მოტანილი ცნობები ამდიდრებს ჩვენს ცოდნას ფერეიდანის, კერძოდ, ქართული მოსახლეობის სოფლების შესახებ. სათანადო წარმოდგენას გვიქმნის მათ ყოფა-ცხოვრებასა და ადამ-ჩვევებზე.

ნაშრომში მოცემულია ფერეიდანის მთების, მდინარეების და მცენარეების აღწერა. ზოგიერთ მათგანზე თავის დროზე ლ. აღნიაშვილი და ა. ჭელიძეც მიუთითებდნენ. მაგალითად, საკმაოდ დაწვრილებითაა აღწერილი ირანის ერთი იშვიათი მცენარე „გიაზი“, რომელსაც ფართოდ იყენებს ადგილობრივი მოსახლეობა³⁰.

ა. ჭელიძისათვის ცნობილი ყოფილა ფერეიდნელების ერთი სიმღერის მხოლოდ ორი სტრიქონი: „გადი-გამოდიან ჩიტები, მე შენ როგორ შემეჭიდები“. ჩვენს მასალებში ეს სიმღერა უფრო სრულად არის წარმოდგენილი და ზემოაღნიშნული ორი სტრიქონი სახეშეცვლილია: „გადიან, გამოდიან ბიჭები, მე შენ შეგეჭიდები“³¹. ამ შემთხვევაში ორი შესაძლებლობა არსებობს: ან ორივე ვარიანტი იყო გავრცელებუ-

²⁹ ფირზე ჩაწერილი საუბარი დამუწავდა ოსუ ფონოლაბორატორიაში.

³⁰ ა. ჭელიძე შენიშნავს: „ფერეიდნელი ქართველები მას გაზანგეღანს ეძახიან. გაზანგეღანი ანუ გიაზი ტროპიკული მცენარეა. იზრდება ხრიოკ ადგილებში. ერთი შეხედვით ეკლის ბუჩქს მოგავგონებთ. მისი ფოთოლი წვრილია, ნაქრისფერი. მისი ზე მჯის სიმსხო იზრდება, ხოლო მიწაში მისი ძირები ბევრად მსხვილია გარეთა ტანზე. ბუჩქი გაშლილია, მიწაზე განრთხმული. შეხედულებით თავისთავად უბრალოა, მაგრამ ზაფხულობით იძლევა მშვენიერ შაქრის ფქვილს. იგი მეტად ტკბილია და სურნელოვანი. გიაზის ფქვილი ერთი ათად მეტი ღირს, ვიდრე შაქარი. ისფაჰანში არსებობს განსაკუთრებული სახელოსნოები, სადაც ამზადებენ გიაზის კეერებს. ეს კეერები იგზავნება ირანის ყველა ქალაქში და სხვა ქვეყნებშიც ისფაჰანში ისე არავენ ჩამოვა, რომ საოჯახოდ გიაზი არ შეიძინოს, როგორც იშვიათი გემოს ტკბილეული. ირანელი თუ სტუმრად მიგიწვევთ, უსათუოდ გიაზით გაგიმასპინძლებათ“ (იხ. მისი დასახ. ნაშრომი, გვ. 52—53).

³¹ სხვათა შორის ჩვენ გვაქვს ფირზე ჩაწერილი ფერეიდნელების ორი სიმღერა: „შე რო იქდე რუვის პირზე“ და „გადიან გამოდიან ბიჭები“.

ლი ფერეიდნელ ქართველებში, ანდა კიდევ, ზეპირი გადაცემის გამო. ამ ბოლო დროს იცვალა სახე.

როგორც ცნობილია, ფერეიდნელების ძირითად საქმიანობას სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს. სწორედ ამით აიხსნება, რომ სასოფლო-სამეურნეო იარაღის ქართული სახელწოდებები კარგად არის შემონახული და ყველაზე მეტი ცნობები მოტანილია სწორედ სოფლის მეურნეობის შესახებ.

ადრეც იყო ცნობილი და ახლაც დაადასტურეს თეირანში მცხოვრებმა ფერეიდნელებმა, რომ ქართველები ცნობილი არიან მთელ ირანში როგორც კარგი მეურნეები. ფერეიდანში მოჰყავთ ყურძენი, მაგრამ მათ, როგორც შიიტ მაჰმადიანებს, ეკრძალებათ ყურძნის დაწურვა და ღვინის დაყენება. მათ მიერ მოყვანილ ყურძენს, ფერეიდნელი ქართველების გადმოცემით, იძენენ არამუსლიმანი ვაჭრები, რომლებიც ამზადებენ ღვინოს და ჰყიდიან ძლიერ მაღალ ფასებში.

მაგრამ სოფლის მეურნეობით მიღებული შემოსავალი ვერ აკმაყოფილებს ფერეიდნელი გლეხის მინიმალურ მოთხოვნილებას. ამის გამო იგი იძულებულია წავიდეს ქალაქში საშოვარზე. ზოგიერთი მათგანი თეირანშიც კი ჩადის ამ მიზნით. ერთი ფერეიდნელის თქმით ქალაქში ჩასული ქართველი კაცი დილიდან საღამომდე თავგამოდებით შრომობს, რომ რაც შეიძლება მეტი მიიღოს ქალაქში და ამით უზრუნველყოს ოჯახი მთელი წლის განმავლობაში. ისინი არაადამიანურ მძიმე შრომას ეწევიან, რის გამოც ხშირად ავად ხდებიან და ქალაქში მიღებული თანხა წამლებსა და მკურნალობაში ეხარჯებათ. ირანში მცხოვრებ ფერეიდნელ ქართველებს არა აქვთ კომერციის ნიჭი, ფიზიკური შრომით, შავი სამუშაოების შესრულებით კი ისინი ბევრს კერაფერს შოულობენო.

აღსანიშნავია, რომ ამ ბოლო დროს ზოგიერთ ახალგაზრდას მოუხერხებია ქალაქში მუდმივი სამუშაოს შოვნა. ზოგი მათგანი ტექნიკოსად მუშაობს, ზოგიერთები ქარხნებსა და ფაბრიკებში მოწყობილან, მაგრამ ასეთების რიცხვი ძალიან მცირეა. ფერეიდნელი ქართველების მდგომარეობას ართულებს ის გარემოება, რომ მათ არ აქვთ საშუალო და უმაღლესი განათლება. თეირანში მცხოვრებ ფერეიდნელ ქართველთა უმრავლესობას მხოლოდ ოთხი კლასის განათლება აქვთ. გამონაკლისს წარმოადგენს 7—10 კლასდამთავრებული. ირანში კი, როგორც ცნობილია, საშუალო სკოლა 12 წლიანია.

ერთი სიტყვით, ყველა ფერეიდნელი ქართველი, ვისაც კი შეეხედით, ერთხმად აღიარებს, რომ მათი მდგომარეობა არ არის სახარბიელო.

მიუხედავად იმისა, რომ ფერეიდნელი ქართველები გაჭირვებულ მდგომარეობაში არიან და, რა თქმა უნდა, ისევე, როგორც სხვა ირანელი გლეხები უფრო გაჭირვებულ მდგომარეობაში იყვნენ წინა საუკუნეებში, მაინც შეინარჩუნეს ეროვნული თვითშეგნება და მათში ჯერ კიდევ ცოცხლობს სიყვარული თავიანთი სამშობლოსადმი. აღვილი წარმოსადგენია თუ რა ძვირად დაუჯდა ფერეიდნელებს ამ ხნის განმავლობაში თავიანთი ენისა და ზოგიერთი ქართული ტრადიციის დაცვა.

ფერეიდნელი ქართველის სპარსულად დაწერილი ტექსტების
ქართული თარგმანი

24. 10. 1346 წ. პიჯრით¹

ფერეიდუნშაჰრი² ანუ ახორე ოლია³ მდებარეობს ისფაჰანის და-
სავლეთით (და) მისგან ასორმოცდაათი კილომეტრითაა დაშორებული.
მისი მცხოვრებლები ქართულ ენაზე ლაპარაკობენ.

საიდან მოვიდა ეს ხალხი ირანში და რომელ პერიოდში?

როგორც ისტორიაშია ჩაწერილი, ეს ხალხი გურჯისტანიდან⁴
ირანში შაჰ აბასის მმართველობის დროს მოსულა. ისინი ჯერ ისფაჰანში
ყოფილან, შემდეგ ფერეიდანში, ანუ ახორე ოლიაში გაუგზავნიათ. მო-
ხუცებულთა გადმოცემით, სულ ცხრაშეტი კაცი გადაუსახლებიათ. მათ
სოფლის მეურნეობისათვის მიუყვიათ ხელი. ჩვენთვის, მათ შთამომა-
ვალთათვის, ამის საბუთად შეიძლება გამოდგეს ის, რომ, ფერეიდუნ-
შაჰრი ანუ ახორე ოლია როგორც მაშინ ყოფილა, ცხრაშეტი დანგაღ⁵
დაყოფილი, ამჟამადც ასეა. მიწის ეს ძველებური დაყოფა ცხრაშეტი
ნაწილად დღესაცაა შენარჩუნებული და (ფერეიდანის) ყველა ოჯახი
ამუშავებს იქ თავის წილ მიწის ნაკვეთს. აქ საჭიროა ამ ნაკვეთების⁶
სახელწოდებები ჩამოვთვალოთ: 1. ყალეიე სარბალი, 2. გორგის ნაკვე-
თი, 3. ყაზის ნაკვეთი, 4. ლაჩინანის ნაკვეთი, 5. გუგუნანის ნაკვეთი,
6. ჩეშმე სარდის ნაკვეთი⁷, 7. ხარაბეს ნაკვეთი, 8. შეშ ბარეს⁸ ნაკვეთი.
9. აზგილის ნაკვეთი, 10. ჩაჩას ქედი⁹, 11. ბალადასთის¹⁰ ნაკვეთი,

¹ 1968 წლის 11 იანვარი.

² ფერეიდნის მხარე.

³ ზემო ახორი.

⁴ ტექსტში უწერია „საბჰოთა გურჯისტანიდან“.

⁵ დანგი მეექვსეღს ნიშნავს.

⁶ ალბათ გულისხმობს უბანს ან რაიონს.

⁷ „ციე წყაროს“ ნიშნავს ქართულად.

⁸ „შეშ ბარე“ ნიშნავს „ექვს ბატანს“.

⁹ „ქედი“ სპარსული ასოებითაა დაწერილი.

¹⁰ „ბალადასთი“ ნიშნავს „ზემო“.

12. ხალა ხლიანი, 13. თაეზიანის¹¹ ნაკვეთი, 14. ალი მაქანის¹² ნაკვეთი, 15. დარეიე. დოულათ¹³, 16. ჩალიანი, 17. ონიქა, 18. დადარგანი, 19. ვარბიდი.

აქვე გავაცნობთ ახორე ოლიას მთების, წყაროების და მამულების სახელწოდებებს.

ფერეიდუნშაჰრი მდებარეობს მაღალი მთების კალთებზე. ერთი მთა (ფერეიდანის) ჩრდილოეთით მდებარეობს, მას მაღალ მწვერვალს უწოდებენ. მთაში (ორი) გამოქვაბულია, რომლებსაც „ქალე ბის-ქეაბი და სასკლინტო“¹⁴ ეწოდება. აქვე არის წყარო, რომელსაც „მონადირეების წყაროს“ უწოდებენ. ქართულად „მენადერების წყარო“. ახორე ოლიას დასავლეთით მდებარე მთას „სიხე“-ს¹⁵ ეძახიან. აქ ქერიმ-ხან ზენდს¹⁶ გურჯებთან ბრძოლის დროს ბევრი გურჯი დაუხოცია. ამ მთას ციხის მსგავსად მხოლოდ ერთი მხრიდან აქვს (მისასვლელი) და გარდა ამ ერთი გზისა, სხვა ჩამოსასვლელი არა აქვს, მას (მთას) ქართულად „სიხე“ ეწოდება. ქალაქის სამხრეთით არის (აგრეთვე) დიდი მთა, რომელსაც „თათარას“ უწოდებენ. აღმოსავლეთით (მრავალი) პატარა და დიდი ბორცვებია, რომელთაც ასეთი სახელწოდებები აქვთ: „ქემელეს გორა“, „თათაშეილის გორა“, „აღონის გორა“ და „ლამაზის გორა“.

ცუდი არ იქნება თუ დავასახელებთ მდინარეებსაც. ფერეიდუნშაჰრს შუაში ჩამოუდის ერთი მდინარე. ეს მდინარე ამშვენებს ფერეიდუნშაჰრს, განსაკუთრებით გაზაფხულზე, რადგან გაზაფხული საერთოდ წყალუხვია, მაშინ მდინარე აღილდება ხოლმე და ამ დროს დიდი რაოდენობით მოედინება წყალი. გაზაფხულის გასვლასთან ერთად წყალი კლებულობს, რჩება მცირე რაოდენობის წყალი, რომელიც წყაროებიდან ჩადის მდინარეში. ყველა წყარო, რომელიც ქალაქში¹⁷ მოიპოვება სასმელად ვარგისია. გოგოები, სადამო ხანს, კოკებით (ხელში) მის (წყაროს) გარშემო იკრიბებიან ხოლმე წყლის ასაღებად.

საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ ქალაქის ჩრდილოეთით მდებარე მაღალი მთის გადაღმა ოთხი ქართული სოფელია, რომელთა სახელებია: დიშქესანი, ბოინი, დომბქამარი, აღჩე. ქალაქის დასავლეთით მდებარე მთის „სიხეს“ გადაღმა (სოფელია, რომელსაც) „ჩოლიურეთი“ (ჰქვია).

¹¹ „თაეზიანი“ ქართული გვარია.

¹² „ალი მაქანი“ ნიშნავს „შესანიშნავი ადგილი“.

¹³ „დარეი დოულათ“ ნიშნავს „მდიდარი ხევი“.

¹⁴ საზგასმული ქართული სიტყვები ნიშნავს, რომ ავტორს ეს სიტყვები ქართულად უწერია.

¹⁵ „ციხეს“ გულისხმობს.

¹⁶ ირანის მმართველი 1750—1779 წწ.

¹⁷ სიტყვა „შაჰრი“ ქალაქის გარდა ნიშნავს „სოფელს“, „მხარეს“.

ქალაქის სამხრეთითაც მაღალი მთაა, რომლის გადაღმაც აგრეთვე ორი ქართული სოფელია: 1. სიბაქი¹⁸, 2. თანამედროვე ჭაყ-ჭაყი. თუ ავალთ იმ მთის წვერზე, რომელიც ქალაქის ჩრდილოეთითაა, დაშქესანი, ბოინი და დომბქამარი გამოჩნდება აღჩესთან და ჩოლიურეთთან ერთად. ხოლო თუ სამხრეთის მთის წვერზე ავალთ — სიბაქი და ჭაყ-ჭაყი ჩანს. სოფლები ქალაქიდან სამანქანო გზით (შემდეგი) მანძილით არის დაშორებული: დაშქესანი 9 კილომეტრით, ბოინი 12 კილომეტრით, აღჩე 18 კილომეტრით, ჩოლიურეთი 16 კილომეტრით, სიბაქი 9 კილომეტრით, ჭაყ-ჭაყი 15 კილომეტრით.

ზემოხსენებული სოფლების და თვით ფერეიდუნშაპრის მოსახლეობა 7 თვის განმავლობაში მთლიანად მიწის დამუშავებით და მეცხოველეობით არის დაკავებული. 5 თვეს კი ეს ადგილები თოვლითაა დაფარული. ამჟამადაც¹⁹ ეს ადგილები თოვლითაა დაფარული.

მოკლედ ვილაპარაკოთ თოვლის შესახებ. თოვლით ისე იფარება სოფლები, რომ ადამიანს ერთი სოფლიდან მეორეში გადასვლა არ შეუძლია. მთელი პირუტყვი ბაგებშია და საჭიროა მათთვის საკვების მომარაგება. არის შემთხვევები, როცა ფარვარდინის²⁰ დასაწყისში პირუტყვის საკვები თავდება და საჭირო ხდება ისფაჰანში, ან შირაზში წასვლა პირუტყვისათვის საკვების მოსატანად. ზოგჯერ, მოდის ხოლმე თივით დატვირთული მანქანა, წამოვა თოვლი და მანქანის მოძრაობა შეუძლებელი ხდება. მაშინ შუა ტრიალ მინდორზე, თოვლზე ჰყრიან მანქანიდან თივას, ხოლო მანქანა უკან ბრუნდება და ადამიანები იძულებულნი არიან ზურგით მიიტანონ თივა სოფელში, რომ პირუტყვი (შიშშილით) არ დაიხოცოს. 7 თვის განმავლობაში, ისინი მიწათმოქმედებით არიან დაკავებული; ამ დროს ველები ამწვანებულია და სასიამოვნოა (მისი ნახვა). პირუტყვიც კარგად იკვებება. ამ დროს ამზადებენ ცხვრის საკვებსაც. ახლა მინდვრები უკაცრიელია. მანქანის გზა ამჟამად უკეთესი გახდა და ისეთი აღარ არის, როგორც წინათ.

ახლა ამაზე ლაპარაკს ვამთავრებთ და გადავდივართ ხენა-თესვასა და მიწის დამუშავებაზე. ძირითადად ამ სოფლებში მოდის: ჭერი, ხორბალი, ოსპი და ცერცველა, რომელიც ცხოველთა გამოსაკვებად გამოიყენება. გლეხები მიწას ხარის საშუალებით ხნავენ. სახნავი იარაღები, რა თქმა უნდა, ხისაა და მას ქართველი დურგლები აკეთებენ. სპარსულად მას (ამ სახნავ იარაღს) „ავჯარს“ უწოდებენ, ხოლო ქართულად „გოთანი“ ჰქვია. მთელ ამ ხარებშებმულ (სახნავ) იარაღს „გოთანი რალ“-ს უწოდებენ. გლეხები ხორბლის დასათესად, პირველად,

¹⁸ „სიბაქი“ ნიშნავს „ვაშლოვანს“.

¹⁹ ე. ო. 1968 წლის იანვარი.

²⁰ ფარვარდინი ირანული პირველი თვეა (21 მარტი — 20 აპრილი).

შიწას კარგად ხნავენ, შემდეგ(კი) რწყავენ. ორი დღის შემდეგ თესლს მოაბნევენ და გუთანს გადაატარებენ. აღსანიშნავია, რომ სათესი ხორბალი ძალიან მაგარია. იგი წითელი ფერისაა; სხვა სახის ხორბალი ზამთრის, შემოდგომის და გაზაფხულის ყინვებში ილუბება. ეს ხორბალი კი ბუნებას შეგუებულია და სიცივე და ყინვა მასზე არ მოქმედებს. რა აქმა უნდა, ხორბლის თესლი შემოდგომის 45-ე (დღეს) ითესება და „თირ“²¹-ის თვეში მოდის პირველი მოსავალი. როდესაც მკის დრო დადგება, აღამიანები ყანას მკიან და გამწევი საქონლის მეშვეობით მიაქვთ წინასწარ მომზადებულ ადგილზე. მას სპარსულად „ხარმანა“²² ჰქვია, ხოლო ქართულად „კ ა ლ ო“ ეწოდება. როცა (უკვე) მოსავალი „ხარმანს“ მიაღწევს, დანარჩენი საქმე მთლიანად ქალების მოსაგვარებელია. თავთავებს „ხარმან“-ზე შლიან და მასზე ხარებს გაატარებენ ხოლმე.

არსებობს იარაღები, რომლებიც რკინისა და ხისაგან არის გაკეთებული. ერთ მათგანს სპარსულად „ჩუმი“ ჰქვია, ხოლო მეორეს „თახთე ნა'ლი“ — „კ ე ე რ ი“, რომელშიც ხარებს აბამენ. მასზე ქალები სხდებიან. როდესაც ერთი ნაწილი კარგად გაილეწება, მას ქალები ანიავებენ იარაღით, რომელსაც სპარსულად „ნოჰ დანდე“²² ეწოდება, ხოლო ქართულად „ც ხ რ ა თ ი თ ი“ — „ფ ი წ ა ლ ი“. განიავების შემდეგ ხორბლის ნაწილი თავის ნაჭუჭში რჩება; ამ ნარჩენს სპარსულად „ქორჩალი“ ეწოდება, ხოლო ქართულად „ჰ ე ნ კ ი“. ამ ნაწილზე ხელმეორედ გაატარებენ ხარებს და იარაღების გარეშე, ხარების ჩლიქებით კარგად გალეწავენ, რადგანაც მისი ჩენჩო ძალიან მაგარია და ხორბალს ჩენჩო კარგად არ სცილდება. როცა „ქორჩალ“-ი კარგად დაიფშენება, ხარებს გამოუშვებენ. შემდეგ ემზადებიან ხორბლის გასასუფთავებლად. ჯერ ხის ნიჩბით (ქართულად „ნ ი ჩ ა ფ ი“), ხოლო შემდეგ საცრით. რომელსაც ქართულად „ც ხ ა ვ ც ხ რ ი ლ ი“ ეწოდება, გაცხრილავენ, რათა ბზე ერთ მხარეს დარჩეს და ხორბალი მეორე მხარეს. (ჯერ) მსხვილ საცერში გასცრიან მას. შემდეგ წმინდა საცერში გაატარებენ და ტოვებენ „ხარმან“-ზე საღამომდე, სანამ კაცები მოვლენ და სახლში წაიღებენ. პურს ქალები აცხობენ, საჭმლის მომზადებაც ქალის საქმეა. ქალის საქმეა (აგრეთვე) ცხვრის მოწველა, მაწენის, კარაქის და ერბოს მომზადებაც.

ახლა განემარტავ, თუ როგორ აკეთებენ კარაქს. როდესაც ქალები ცხვრებს და ძროხებს მოწველიან, რამდენიმე ოჯახი ერთად აგროვებს რძეს და ერთი მათგანის სახლში მიაქვთ. ქართულად ამ საქმიანობას „ხ ა რ მ უ ლ ო ბ ა“-ს უწოდებენ. რძის გათბობის შემდეგ მასში მაწენს

²¹ ირანული მე-4 თვეა (22 ივნისი — 22 ივლისი).

²² „ნოჰ დანდე“ ნიშნავს „ცხრა კბილას“.

დედას ჩადებენ, რომ დამაწვინდეს. უნდა ითქვას, რომ ფერეიდანში მაწონისა და რძის (გალამუშავება) „ჩარხის“ გარეშე ხდება, რადგან ფერეიდანში ჯერ კიდევ არ არსებობს ჩარხი მაწონისა და რძის დასაბრუნებლად. როცა, მაწონი დამზადდება, შემდეგ (იყენებენ) ცილინდრისებურ მორს, რომელიც სიგრძით მეტრნახევარია, ხოლო რადიუსით 80 სანტიმეტრი. ორივე ბოლო მას დაცობილი აქვს, ხოლო შუაგულში სიციხილეა. როდესაც ყველაფერი ეს მომზადდება. 2 თოქს როგორც ორ რგოლს ჰერზე ჩამოჰკიდებენ და მათში გაუყრიან აღნიშნულ მორს, რომელსაც ქართულად „ნეპრა“-ს უწოდებენ. (მორს) ამაგრებენ ისე, რომ მიწიდან მეტრნახევრით იყოს დაცილებული. „ნ ე პ რ ა“-ს შუაში ნახვრეტი აქვს, რომელშიაც ხელი ჩადის. ამ ნახვრეტის ქვემოთ კიდევ არის პატარა ნახვრეტი — „ჩ უ ჩ უ ტ ე ლ ა“. როდესაც მასში („ნეპრაში“) მაწონს ჩაასხამენ, „დული“²³ წარმოიშობა; „დულს“ ამ პატარა ნახვრეტიდან ჩამოცლიან, ხოლო დიდი ნახვრეტიდან კარაქს იღებენ. თუ სურთ, რომ მაწონიდან კარაქი მიიღონ, მეზობლებში შეკრებენ ბიჭებს და გოგოებს და კარაქის მისაღებად ემზადებიან. აარჩევენ ოთხ კაცს. ორი ერთ მხარეს დადგება, ორი მეორე მხარეს (მაგალითად, 2 ბიჭი და 2 გოგო). „ნეპრას“ ცემის დროს მღერიან. ორნი ერთ შაირს იტყვიან, მათ მაშინვე უპასუხებს მეორე წყვილი. ვისაც პირუტყვი ბევრი ჰყავს, მათ სახლში ეს საქმე ორი დღე-ღამის განმავლობაში გრძელდება. ამ საქმეში ყველა ერთმანეთს ეხმარება. ეს მორი, რომლითაც კარაქს ღებულობენ, დაახლოებით 2000 რიალი ღირს. მას მხოლოდ ქართველი დურგლები ამზადებენ. ჩვენ ქართველების გარდა არსად არ გვინახავს, რომ ვინმე ამგვარი წესით ამზადებდეს კარაქს. როდესაც მიიღებენ კარაქს, მას განსაკუთრებული წესის მიხედვით აღნობენ, რომ კარაქს მოშორდეს „დული“. თუ კაცი თავის საქმეში გაწაფული არ იქნა, ე. ი. კარაქის გაღნობის საქმეში არ არის დახელოვნებული, შესაძლოა ისე გააფუჭოს კარაქი, რომ იგი სრულიად გამოუსადეგარი გახდეს. თუ ერბო კარგადაა მომზადებული, იგი მაღალ ფასში იყიდება. მაგალითად, ისფაჰანის ბაზარზე ფერეიდნის ერბო ყველა სხვა ადგილში დამზადებულ ერბოზე უფრო ძვირია. ამჟამად, ცხერის ერთი კილო ფერეიდნული ერბო ისფაჰანის ბაზარზე 250 რიალად²⁴ იყიდება.

არ იქნება ურიგო თუ (სხვა) წერილ სამეურნეო საქმიანობას შევხებით: მწყემსი, რომელსაც ერთი ოჯახის ცხვარი მიჰყავს საძოვარზე, (თავისი სამსახურის ასანაზღაურებლად) ყოველ ცხვარზე ერთ „ქ ი ლ ა“ ზორბალს და ერთ „ქ ი ლ ა“ ქერს იღებს. ერთი „ქილა“ ზორბალი უდრის 4 1/2 კილოგრამს, ხოლო ერთი ქილა ქერი — 3 1/2 კილოგრამს. შე-

²³ „დული“ ნიშნავს „დოს“.

²⁴ საერთოდ ერბო თეირანში ღირს 180—200 რიალი.

თანხმება ცხვრების მფლობელსა და მწყემსს შორის, რა თქმა უნდა, იწერება. მწყემსს შეუძლია, როცა იგი არის შორეულ ველზე (საძოვარზე), თავისი სამყოფი რძე მოწველოს. (ამის გარდა), ცხვრის მფლობელი ზოგჯერ ეხმარება კიდევ მწყემსს.

დალაქი ჭერ კიდევ ხორბლისა და ქერის სახით იღებს შრომის საზღაურს. მას ფულს არ აძლევენ. ოჯახებში, ან უბნებში შეიკრიბებიან და დალაქს ერთი წლით ირჩევენ. ყოველი ადამიანი იხდის გადასახადს, 9 კილო ხორბალს და 9 კილო ქერს. ეს არის დალაქის ერთი წლის „ხელფასი“, (თითოეული ადამიანისაგან). ერთი კილო ხორბალი 5 რიალი, ხოლო წითელი ქერი 4 რიალი ღირს.

აქამდე აბანოს მფლობელსაც ხორბლითა და ქერით უხდიდნენ გასამრჩელოს. ამ ბოლო დროს კი ფულზე გადავიდნენ. ხალხი პირობას უდებს მეაბანოვეს. მაგალითად, წელიწადში 20 ან 30 თუმანს ჰპირდებიან. ახალგაზრდები, რომლებსაც ჭერ კიდევ არა ჰყავთ ცოლები, რა თქმა უნდა, ნაკლებს იხდიან აბანოსათვის.

ახლა ვილაპარაკოთ მარცვლეულით მოვაჭრეებზე. მარცვლეულით მოვაჭრეს ისფაპანიდან ჩამოაქვს საქონელი, იგი ყველა გლეხს ნისიად აძლევს (საქონელს) მოსავლის აღებამდე. როცა მოსავლის აღების დროა მოვა, ისინი (ვაჭრები) თავიანთ ანგარიშს მოითხოვენ ხოლმე გლეხისაგან. გლეხი მარცვლეულით მოვაჭრეს ვალში აძლევს ხორბალს, ქერს, ოსსს, მატყლს, ერბოს ან ცხვარს. ანგარიში კალოზე სწორდება. ამის შემდეგ გლეხები ხელახლა ღებულობენ მარცვლეულით მოვაჭრისაგან ნისიად საქონელს გაზაფხულის დაწყებამდე. გაზაფხულზე პირუტყვის გამოკვება იოლია. ყოველი გლეხი ცდილობს, ჯარგად აჭამოს თავის ბატყანს თუ ცხვრებს, და შემდეგ ჩააბაროს მევალეს. რა თქმა უნდა, მარცვლეულით მოვაჭრეებიც ქართველებია. მაგალითად, გაზაფხულზე ყველანი იალალზე მიდიან. საჭიროა ერთი კაცი წავიდეს ქალაქში საქონლისათვის, რომ რაიმე საქონელი ჩამოიტანოს სხვებისათვის.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ფერეიდუნშაჰის ირგვლივ სამასი პატარა სოფელი აკრავს, რომლებიც ფერეიდუნშაჰრიდან შემოტანილი საქონლით იკმაყოფილებენ თავიანთ მოთხოვნილებებს, განსაკუთრებით შემოდგომაზე, როდესაც სიცხე იმატებს. ყველა ეს სამასი სოფელი საქონლით მომარაგდეს ზამთრისათვის აუცილებელი საქონლით, რომელიც სახედრებით მიაქვთ სოფლებში, რომ ზამთარში მოსვენებულები იყვნენ. ფარვარდინის თვეში ფერეიდუნშაჰრის მთები და მისი მიდამოები მწვანდება და სასიამოვნო (სანახავია). ამ დროს მომთაბარე ტომები ბრუნდებიან ზამთრის საძოვრებიდან და ქალაქის გარშემო, მთის (კალთებზე), კარვებს იკეთებენ. ქალაქში კი ჩამოდიან (მხოლოდ) იმისათვის, რომ რაიმე იყიდონ. ეს ტომებიც საქონელში აძლევენ ცხვარს, ერბოს,

მატყლს. ისინი შემოდგომამდე ფერეიდუნშაჰრის მთების მიდამოებში რჩებიან, შემოდგომაზე კი, რადგან ისინი მეცხოველეობას მისდევენ, როდესაც აცივდება, კვლავ თბილ ადგილებში ბრუნდებიან.

ფერეიდუნშაჰრის მთებში არის ბალახი, რომელსაც ზაფხულში თიბავენ და მოაქვთ ქალაქში²⁵, რომ ზამთარში პირუტყვის საკვები მომარაგებული ჰქონდეთ.

მთებში მცენარეულობათაგან გვხვდება: „ზული“, რომელსაც პირუტყვი ჭამს, მას ფუტკარიც ძალიან ეტანება. არის აგრეთვე „ქომა“ — „კ ა მ ა“, „ქანგარი“ — „ქ ა ნ გ ა რ ი“, „ჭუშირი“ — „ჩ ე შ ი რ ი“, „ყანღალი“ — „ყ ა ნ ღ ა ლ ი“, რომელსაც აგრეთვე ჭამს პირუტყვი. ჩოლიურეთის მთებში არის „გავანი“, რომელსაც „გავანგიაზს“²⁶ უწოდებენ. აქ მისი („გავანგიაზის“) მოთხრა აკრძალეს და ამჟამად იგი თანდათან მრავლდება. „გავანებით“ დაფარულია მთები და ველები. სოფელი ჩოლიურეთი მაღალ მთებშია, რომლებიც „ყანათებით“²⁷ არიან დაფარული და აქ ხელსაყრელი პირობებია შექმნილი სოფლის მეურნეობისათვის. ამ სოფლის გლეხები, სხვა სოფლის გლეხებთან შედარებით, უკეთეს მოსავალს იღებენ.

არ იქნება ცუდი, თუ მოკლე განმარტებებს მოგცემთ „გიაზ“-ის²⁸ შესახებ. როდესაც ეს „გავანები“ ნაყოფს დაისხამენ, მას დიდი რაოდენობით შეესევა პატარა, შავი კოლოები²⁹. როცა მის ტოტებზე კოლოებს დაინახავენ, ეს იმას ნიშნავს, რომ „გიაზ“-ი ასაღებია. საჭიროა ჭოხის დარტყმით მოვაშოროთ გავანს მტვერი და მიწა. „გავანის“ თავთავებს თუ დავაკვირდებით შევამჩნევთ, რომ ისინი შაჰრის ფხვნილით არიან დაფარულნი. ამ დროს მისი ნაყოფი უნდა შეგროვდეს, შემდეგ უნდა შეიქმნას პირობები, რომ ეს ფხვნილი, რომელსაც „გიაზ“-ს უწოდებენ აღებულ იქნას. ეს ასე ხდება: პირველად მოძებნიან ნუშის ორკაპ ჭოხს. მის ორ წვერს მოხრიან ისე, რომ მან თვით ჭოხის ლერომდე მიაღწიოს. შემდეგ, აალებენ თხის ტყავს და მეორე ჭოხს. მას მოღუნავენ ისე, რომ ჭოხის ორივე თავმა ერთმანეთს მიაღწიოს და შეიქმნას ერთი რგოლი 70 სანტიმეტრი რადიუსის მქონე. შემდეგ, წყალში დამბალ და კარგად დარბილებულ ტყავს რგოლზე გადაჭიმავენ და მაღლა შემოსდებენ. ტყავში ჩაყრიან რბილ ნაცარს, ან რბილ მიწას და ოთხი დღის განმავლობაში ასე დატოვებენ. ოთხი დღის შემდეგ გამოიღებენ. მას ნახევარი

²⁵ აქ იგულისხმება სოფელი.

²⁶ „გავანგიაზი“ სპარსულ-რუსულ ლექსიკონში განმარტებულია Острпара-ად (ასტრი).

²⁷ მიწისქვეშა არხებით.

²⁸ იალღუნი.

²⁹ ალბათ მწერებს გულისხმობს.

დოლის ფორმა ექნება. აქვს (აგრეთვე) სახელურიც, რომ ადვილად შეიძლებოდეს მისი ხელში დაჭერა. ამავე დროს უნდა იყოს მომზადებული წმინდა ფქვილი და „ს ა ც ე რ ი“; საცერის ერთ მხარეს თოკს მოაბამენ და ამ თოკს წელზე შემოიკრავენ. საცერს ვინმეს ზურგზე მიაკრავენ; ქსოვილის ქისას, ან ტომარას სხეულის მეორე მხარეს ჩამოიკრდებენ. ერთ კაცს, რომელიც აღჭურვილია ამ საშუალებებით, ახლა შეუძლია „გიაზი“ მოაცილოს „გავანს“. პირველად თხის ტყავს, რომელიც ნახევარი დოლის მსგავსია და რომელსაც „დავალ“-ს უწოდებენ, „გავანის“ ტოტებს ქვემოთ ამოსდებენ. (შემდეგ) ჯოხს, რომელსაც ორივე თავი მოღუნული აქვს, ფრთხილად ურტყამენ ტოტებს მანამ, სანამ შაქარი „დავალში“ ჩამოიყრებოდეს. როდესაც „დავალი“ გაივსება, საჭიროა იგი („გიაზი“) სასწრაფოდ საცერში ჩაიყაროს ისე, რომ მიწაზე არ დაიბნეს. რა თქმა უნდა, ეს შეუძლია გააკეთოს იმან, ვინც ამ საქმეში დახელოვნებულია. როდესაც „გიაზს“ საცერში ჩაჰყრიან, მყისვე „დავალს“ მის ქვეშ მოაქცევენ და „დავალში“ ცრიან. ფხვნილი ცალკე გამოიყოფა. „დავალის“ ნაპირზე მოთავსებულია თხის ტყავის სახელური. მისი საშუალებით „დავალს“ ასწევენ და წმინდა ფხვნილს ჰყრიან ტომარაში, რომელიც სხეულის (ტანის) მარცხნივ აქვთ მიმაგრებული. შემდეგ თავიდან იწყებენ. ღრუბლიან ღამეში არ შეიძლება „გიაზ“-ის აღება „გავანისაგან“, ვინაიდან გაცრის დროს გავანის ეკლები და შაქარი ერთიმეორეს სცილდება ხოლმე და ფუჭდება. თუ „გიაზის“ აღებას დროს წვიმიანი ამინდი იქნა, შესაძლოა „გავანმა“ სულ არ მოგვეცეს გიაზი. ის „გავანი“, რომლისგანაც დღეს შაქრის ფხვნილი მიიღეს, ხვალ ისე მოიფარება გიაზით, რომ კვლავ შეიძლება მისგან ნაყოფის მიღება. ეს „გავანები“ ერთი თვის განმავლობაში ყოველ ორ დღეში ერთხელ იძლევიან ნაყოფს. (ნაყოფის აღება) იწყება ადრე შემოდგომით და ვრძელდება 45 დღის განმავლობაში. ერთი კილო „გიაზი“ 250 რიალად იყიდება. თუ კაცი ამ საქმეში დახელოვნებულია, „გავანისაგან“ დღეში 10 კილო „გიაზის“ მიღება შეუძლია. ისფაჰანის „გიაზი“, რომელიც მთელ მსოფლიოშია ცნობილი, სწორედ ასე მზადდება და გადის ბაზარზე.

ბალახები, რომლებსაც წამლად იყენებენ შემდეგია:

„უ რ ც ი“ — როცა ადამიანს მუცელი ტკივა, მოხარშავენ მას და ასჭევენ. ეს ბალახი მინდვრებში ბევრია. მას ძალიან სასიამოვნო სუნი აქვს.

„ძ ი რ ტ კ ბ ი ლ ო“-ს ტებილი ძირი აქვს. მის ძირს ჩაის მსგავსად აყენებენ. მას ფერიც ჩაის უგავს. უმადობის შემთხვევაში ძალიან სასარგებლოა და „სიტკბოს მომყვანს“ უწოდებენ.

„დ უ ხ ტ ი“ — მაღალი ბალახია, რომელიც უმთავრესად ხორბალ-

თან ერთად ამოდის. მისი ღერო იმდენად რბილია, რომ ახალგაზრდები მას ფეკენიან და კანს უმად ჰამენ. მაგრამ, როცა მისი ღერო გამაგრდება და თეთრ ყვავილებს მოისხამს, ყვავილებს კრეფენ და თუ კაცს კრილობა აქვს თავზე, ამ ყვავილების ნახარში წყლით ჰბანენ მას თავს.

„ქარსო“ — მთებში მოდის. მისი ფოთოლი „მყაველა“-ს, ანუ „ლივასი“-ს მსგავსია. მის ფოთოლს კრეფენ და ახმობენ. მერე ხორცზე აყრიან და მწვანილს აკეთებენ, იგი სასიამოვნო გემოს აძლევს მწვადს.

„ფილა“ — ბალახია, რომელსაც სასიამოვნო სუნი აქვს. მას ახმობენ და „დულ“-ში ჰყრიან. იგი ძალიან გემრიელია.

„ზირინგია“, რომელსაც „ზარინ გიაჰ“-ს უწოდებენ, იზრდება მთების მწვერვალებზე და ისეთ ადგილებზე, სადაც ძლიერი ქარი იცის. მასაც ძალიან სასიამოვნო სუნი აქვს. სადაც არ უნდა იყოს იგი, მისი სუნი ერთ კილომეტრზე ხვდება ადამიანის ყნოსვას. ამ ბალახს კრეფენ. როცა გახმება, წვნიან საჭმელში ჰყრიან, რომ საჭმელი გემრიელი იყოს. თუ კაცს წელი სტკივა, აცხელებს ცოტაოდენ ერბოს და მასში ფეკილს ჰყრის. ფეკილი ერბოში რომ შეწითლდება, მასში ჰყრის აგრეთვე „ზარინ გიაჰ“-საც. (ეს წამალი) წელის ტკივილს უხდება. იგი ორჯერ-სამჯერ უნდა მიიღოს ავადმყოფმა.

„ქარაფი“, ან „ქალავზო“³⁰ — ესეც დიდი რაოდენობით გვხვდება მთებში. სანამ იგი ჭორფაა, ყოველგვარ საჭმელში ხმარობენ. როცა იგი ღეროს გაიკეთებს, მას ნამგლით სჭრიან. მის ღეროს ხარშავენ მანამ, სანამ წყალი ტბილი გახდება. შემდეგ მაწონში ჩაჰყრიან. სამი-ოთხი კვირის შემდეგ (კი) უკვე მზადაა საჭმელად.

„მუსილი“ ან „მუსირი“³¹, იგი ხახვს ჰგავს, თეთრია და ძალიან ბევრია მინდვრებში. მას მიწიდან ამოიღებენ ხოლმე და აგროვებენ. რასაკვირველია, მას არ თესენ, იგი თავისით ამოდის. „მუსილს“ ჯერ დანით ძალიან გაათხელებენ. რაც უფრო თხელია იგი, მით უფრო მაღალია მისი ფასი. მას დასჭრიან, მერე სამჯერ მოხარშავენ, მოხარშული ტბილი გემოსია. მერე ტომარაში ჰყრიან. ტომარას პირს ამოუკრავენ და წყალში დებენ ისე, რომ წყალმა დაფაროს. 3—4 დღის შემდეგ მას წყლიდან ამოიღებენ და სახურავზე, მზეზე გასახმობად დებენ; გამხმარი კი ბაზარზე გასაყიდად მიაქვთ. ერთი კილოგრამის ფასი ზოგჯერ 100 რიალს აღწევს. როცა „მუსილი“ გასაყიდად დამზადდება, მას მაწონში ჰყრიან. თხუთმეტი დღის განმავლობაში მაწონში ყოფნის შემდეგ იგი რბილდება და სასიამოვნო საჭმელი ხდება. მინდვრებში არის ნიორიც, რომელსაც ფეხის ტკივილის ღროს იყენებენ, მაგრამ მას არ ჰყიდიან, იგი მხოლოდ ოჯახის საჭიროებისათვის გამოიყენება.

³⁰ ნახური.

³¹ გარეული ნიორი.

ბალახეული, რომელიც საკმელად იხმარება:

„ყ ვ ი ნ წ ო რ ა“ — გაზაფხულზე ამოდის. მისი ძირი კართოფილის ძირს ჰგავს. მას ნედლად ჰამენ.

„ფ ა ნ ფ ა რ ა“ — ისიც გაზაფხულზე ამოდის. მისი ფოთოლი პრასის ფოთოლივითაა. მასაც ნედლად ჰამენ.

„გ ა ფ ზ უ ფ ა ნ ა“ — იგი იკეთებს ღეროს და ღეროზე მას პატარა ეკლები აქვს. ამრობენ კანს და ჰამენ. იგი ძალიან რბილია. დ ო ლ ო, ა ღ ჯ ა ბ ა შ ი, ე კ ლ ი ა მ ხ ა ლ ა და მ ა ნ დ ა ქ ა ს შ ა ჰ ა მ ა დ შ ი ა ხ მ ა რ ბ ე ნ. ა ქ ლ ე მ ი ს შ ე შ ა, ც ხ ე ნ ი ს შ ე შ ა, ფ ო ტ - კ ა რ ი ს შ ე შ ა, ც უ ვ ა ნ ა ს შ ე შ ა ს ა ნ თ ე ბ ა ს თ ი — ა ხ მ ა რ ბ ე ნ წ ი თ ე ლ შ ე შ ა ს ქ ე თ ი რ ა ს დ უ ჟ ე რ ე ნ. ჩ უ ვ ა ს ზ ი რ ს დ ა ი წ ყ ე ნ დ ა ტ ა ნ ს ა ც ო ე ს ა ს ო ფ თ ა ე ე ნ.

მცენარეულობა დავტოვოთ და ვილაპარაკოთ ზოგიერთ გვარებზე. რომელიც ფერეიდანში გვხვდება: ასლანი, რომელიც ა ს ლ ა ნ ა ს უ ე ი - ლ ა დ ა ც³² იწოდება; ყალანი, რომელიც „ყ ა ლ ა ნ ს უ ე ი ლ“-ადაც³³ იწოდება. გუგუჩანი, ონიქაზი, ლაჩინანი, ესფანანი (ზოგჯერ გამოჩნდება ხოლმე ფერეიდუნშაპრის ცაზე ერთგვარი ღრუბელი, რომელიც ცნობილია ესფანანის ღრუბლის სახელწოდებით. ამბობენ, ეს ღრუბელი ფერადიაო, ეს ბევრჯერაა შემოწმებულიო), იუსელიანი, ხუდსიანი, ანუხუჩიანი, აზემანი, ქაზომანი, ბათოვანი, სეფიანი, თაეაზიანი, მოყადასი, რომელიც „რ უ პ ი ტ ა შ ე ი ლ ი“ ყოფილა, მოლიანი, გუგუნანი და ნაგლიანი — ეს გვარები დღემდე არსებობენ ფერეიდუნშაპრში. ბავშვებს დაწყებით და საშუალო სკოლებში სწორედ ამ გვარებით მიმართავენ. ფერეიდუნშაპრს ჰყავს „შაპრდარი“-ც³⁴, „ბახშდარ“-იც³⁵ და „ბეჰდარ“-იც³⁶. არის დაწყებითი სკოლა და საშუალო სკოლა. ცალკეა დაწყებითი სკოლა გოგონებისათვის.

ეფიქრობ, ახლა დროა ვილაპარაკოთ ფერეიდუნშაპრში ქორწინების წესების შესახებ. უწინარეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ფერეიდუნშაპრში ქორწილი უმთავრესად ზამთარში ეწყობა, ვინაიდან ამ დროს შედარებით უსაქმოდ არიან და თან ყველანი სახლში სხედან. ზაფხულში რომ მოიწადინონ ქორწინება (როგორც წინა გვერდებზე ითქვა, 19 ნაკვეთია (უბანი) ფერეიდუნშაპრში) ხალხი საქმით არის დაკავებული და დრო არა აქვთ მონაწილეობა მიიღონ ქორწილში. ამიტომ ზამთარი, რომელიც თვით (ხალხის) მიერაა არჩეული. ყველაზე კარგი

³² ასლანაშვილი.

³³ ყაფლანაშვილი.

³⁴ მუნიციპალიტეტის თავმჯდომარე.

³⁵ ვიცე-გუბერნატორი.

³⁶ მუნიციპალიტეტის ჯანმრთელობის განყოფილება.

დროა ქორწილისათვის. როცა ვაჟი თავის გულის საწადელ ქალს აირჩევს, იწყება (მზადება ქორწილისათვის). 13 ფარვარდინს ფერეიდუნ-შაჰრის მთის კალთები დაფარულია თოვლით. სოფლიდან სოფელში გადასვლა შეუძლებელია. (მხოლოდ) „ჩარხით“³⁷ (და ისიც) დილით ადრე, როდესაც თოვს. ამ დროს „ჩარხით“ შედარებით ადვილია გადასვლა. 13 ფარვარდინს ქალიშვილები მინდვრად მიდიან, იქედან კი გამოქვაბულისაკენ გასწევენ ხოლმე, რომელიც სოფლიდან 2 კილომეტრითაა მოშორებული. მას „ქ ა ლ ე ბ ი ს ქ ე ა ბ“-ს უწოდებენ. ამ გამოქვაბულის პირდაპირ ერთი ლამაზი ადგილია, სადაც მზე (მუდამ) ანათებს და თოვლი ფეხს ვერ იკიდებს. ამ ადგილს „ყ უ დ რ ო“-ს უწოდებენ. „ყუდრო“-ს წინ კი არის „პ ა პ ა ს ბ ა ლ ი“. ბალისა და „ყ უ დ რ ო ს“ გარშემო ახალგაზრდები ჯგუფ ჯგუფად იკრიბებიან, ქვის ლოდებზე გადასაფარებლებს შლიან და მხიარულობენ. როცა გოგონები ჯგუფებად გამოქვაბულში შედიან და გამოდიან, ვაჟებიც გამოქვაბულის გარშემო დასეირნობენ. აქ ვაჟები ირჩევენ თავიანთ მოსაწონ ქალებს და გაიცნობენ ხოლმე მათ. (რა თქმა უნდა) ყოველი მათგანი თავისი უბნიდან³⁸ ირჩევს ქალს. მცირეა შემთხვევა, რომ ქალი სხვა უბნიდან აირჩიონ. იმავე საღამოს ვაჟი სახლში ბრუნდება და დედას, ან ბიძას ეუბნება, რომ ამა და ამ კაცის ქალიშვილი ჩემთვის დანიშნეო. შემდეგ ვაჟის დედა მიდის ქალიშვილის სახლში და ქალიშვილის დედას ეკითხება, თანახმაა თუ არა იგი მისცეს მას თავისი ქალიშვილი. შემდეგ ქალიშვილის დედა თავისი ქალიშვილის ერთ-ერთ მეგობარ ქალიშვილს აცნობებს ამის შესახებ და ეუბნება: ჩემს ქალიშვილს უთხარი, აქვს თუ არა სურვილი გათხოვდეს ამა და ამ კაცის შვილზე, რომლის დედაც მოვიდა მის სათხოვნელადო. თუ ქალიშვილს სურვილი აქვს თანხმობას (განაცხადებს), ხოლო თუ არ სურს, უარს იტყვის. თუ დათანხმდა, ვაჟის დედა მაშინვე ბრუნდება სახლში და თავის ქმარს მოახსენებს საქმის ვითარებას. ამის შემდეგ ვაჟის მამა დასტურით მიდის ქალიშვილის მამის სახლში, რა თქმა უნდა, თავის მხრივ ქალიშვილის დედაც აცნობებს თავის ქმარს ამის შესახებ. ვაჟის მამა მიდის ქალიშვილის მამის სახლში და თან მიაქვს რამდენიმე მეტრი ქსოვილი, რათა ჯანმრთელობის გამოკითხვის, ჩაის დალევისა და ტკბილეულის ჭამის შემდეგ, დამსწრეთა წინაშე დასდოს იგი და თქვას: მიიღეთ ეს მწვანე ფოთოლი ჩემგან, თქვენი ქალიშვილის თხოვის ნიშნად. მამაც მიიღებს ხოლმე ქსოვილს და (თავის მხრივ) ამბობს: კეთილი იყოსო.

ყველაფერი ეს ხდება ფარვარდინის თვეში.

³⁷ მრგვალი თხალაბურები.

³⁸ ტექსტში ნახმარია სიტყვა, რომელიც გვარს ნიშნავს, მაგრამ აქ უბანს უნდა გულისხმობდეს.

ვაჟი მიდის თავის კუთვნილ მიწის ნაკვეთში, სადაც მას მეურნეობა აქვს, ხოლო ქალიშვილი თავისაში. ეს ორი ნაკვეთი ერთმანეთისაგან შეიძლება 5 კილომეტრითაც იყოს დაცილებული.

ზაფხულში აქ ცხვრების რძეს აგროვებენ და მიაქვთ ერთ სახლში. როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული.

ამ დროს ვაჟი პატივებს ქალიშვილს თავისთან, რასაკვირველია. ქალიშვილის დედ-მამის ნებართვით. თუ ქალიშვილი ნათესავია, ამ შემთხვევაში შეიძლება ერთი თვეც დარჩეს ვაჟთან.

როდესაც ქალიშვილის მამა მოისურვებს წაიყვანოს თავისი ქალიშვილი სახლში, (ეს ხდება) გარკვეული წესების დაცვით. ქალიშვილის დედა, გარკვეული რაოდენობის ტკბილ პურს, ხალვას, შაქარს, ჩაის. ტკბილეულს და საკმაო რაოდენობით ხმელ ხილს მოაგროვებს, გადაკიდებს ცხენზე ან ვირზე და 4 ან 5 ქალის თანხლებით დაიძვრება ვაჟის მამის სახლისაკენ ამ 4—5 ქალს 1—2 მამაკაციც ახლავს. მათ ყველას ვაჟის მამა 2—3 დღის განმავლობაში უმასპინძლდება. შემდეგ მათ თავიანთი ქალიშვილი მიჰყავთ თავისთან შემოდგომამდე.

დღესასწაულის და ზეიმის დღეებში, ან რაიმე მნიშვნელოვან თარიღთან დაკავშირებით, ვაჟის მამა უგზავნის თავის სარძლოს ძვირფას ქსოვილებს და ტკბილეულს, ხალვას ან ტკბილ პურს. ეს ისეთი წესია, რომლის გადახვევაც არ შეიძლება.

შემოდგომაზე, როცა თავიანთი ნაკვეთებიდან დაბრუნდებიან და ყველაფერს დააბინავებენ, შეუდგებიან ქორწილისათვის (მზადებას).

ვაჟის მამა თავის ახლობლებს ატყობინებს, რომ სურს ამა და ამ კაცის ქალიშვილი ითხოვოს თავისი ვაჟისათვის და გადაწყვიტოს „რძის საფასური“³⁹, ე. ი. გაარკვიოს რა რაოდენობის „რძის საფასურს“ თხოვლობენ მისგან. (სასიძოს ახლობლების) ჭგუფი შეიკრიბება და სარძლოს ოჯახში მიდიან. რასაკვირველია ამას ადრე ატყობინებენ (სარძლოს ოჯახს). მეორე მხრივ, ქალიშვილის მამაც თავისიანებს შეკრებს და ეუბნება მათ, ამაღამ თქვენ ხართ ჩემი სტუმრები, ჩემს ქალიშვილს ვათხოვებო. როცა შეიყრება ორი ოჯახი მასპინძლობისა და საღამოს გატარების შემდეგ, ვაჟის მამა ეუბნება ქალიშვილის მამას, ჩვენ მოვედით თქვენი ქალიშვილის სათხოვნელად და დაგვდეთ პატივიო. ქალიშვილის მამა პასუხობს: ჩვენთვისაც დიდი პატივია თქვენთან დამოყვრებაო. ამის თქმაზე დამსწრენი ტაშს უკრავენ. გამოაქვთ ტკბილეული. ტკბილეულის მირთმევის შემდეგ, სიძის მამა, რადგან დაკმაყოფილებულ იქნა მისი თხოვნა, გარკვეული რაოდენობის ქსოვილს, ან ფულს

³⁹ გამოსასყიდი; თანხა, რომელსაც იხდის სასიძოს ოჯახი ქალიშვილის გამოზრდისათვის. ქართულად მისი შესატყვისი ტერმინია „ურვადი“.

დებს „ქორსიზე“⁴⁰; რომლის გარშემოც ხალხი ზის. სიძის თითოეული ახლობელი პირი 500 ან 1000 რიალს აძლევს ქორწილისათვის. ფულის შეგროვების შემდეგ, პატარძლის მამა თავის მსრივ თითოეულ სტუმარს გადასცემს ერთ თავ შაქარს და ერთ ყუთ „გიაზს“⁴¹, ხოლო ყოველ-მათგანს, რომელმაც 500 რიალი დასდო, აძლევს 200 რიალს, ვინც 1000 რიალი მისცა, უბრუნებს 500 რიალს. ეს წესი აუცილებლად უნდა შესრულდეს, ე. ი. სიძის ახლობლებმა ფული უნდა მისცენ, ხოლო რძლის მამამ ყოველ მათგანს უნდა გადასცეს თავი შაქარი და იმ ფულის ნახევარი, რომელიც მათ გაიღეს. ეს საქმე სტუმრობის დამოაგრუ-ბისას უნდა მოხდეს.

„რძის საფასური“, რომელიც იმავე შეკრებილობაზე წყდება, შემდეგი სახისაა: „რძის საფასური“ 5-დან 10-მდე აღწევს. ჩვენ აქ შეიღ-შეიღი ავიღოთ: ეს შემდეგნაირად ხდება: 7 ცხვარი, 7 „ჯერიბი“⁴² ფქვილი, 7 მანი⁴³ სორცი, 7 კილო ერბო, 7 კილო ტკბილეული, 7 კილო მოხალული მუხუნდო ქიშმიშით, 7 შეკვრა ჩაი, 7 შეკვრა სიგარა, 7 მანი ბრინჯი, 7 მანი შაქარი, 700 თუმანი ფული. შეიძლება იყოს მიცემული ხუთ-ხუთი, ან ათ-ათი ზემოთ ჩამოთვლილი პროდუქტები „რძის სა-ფასურის“ სახით. სიძის მამამ უნდა მისცეს პატარძალს „მოჰრიე“-ც⁴⁴... ერთი ბინა; ათასი ან ათას ხუთასი თუმანი ფულიც, რომელიც სიძემ უნდა გაიღოს, „მოჰრიეში“ შედის.

ვინაიდან „რძის საფასური“ გაირკვა, არ იქნება ცუდი ახლა სიძის სახლში გადავიდეთ და ქორწილი დავიწყოთ. პირველად სიძის ნათესა-ვებიდან ორი, წერა-კითხვის მცოდნე ახალგაზრდა მეჯლისზე გამოცხად-დება. სიძის ბიძები და ახლო მეზობლებიც ესწრებიან (ამ შეკრებილო-ბას). მოაქვთ ქაღალდი და კალამი და ვინც უნდა იქნეს ქორწილში მო-წვეული მათ სახელებს სწერენ. თუ დასაპატიჟებელი ადამიანები ბევრი გამოვიდა და ორი კაცისათვის ძნელია ყველას მოწვევა, მაშინ მათ ემა-ტება კიდევ 2 კაცი და მოსაწვევი ხალხის სიასაც ორად გააყოფენ ხოლ-მე. 2 კაცს ერთ უბანში აგზავნიან, ხოლო მეორე ორ კაცს მეორე უბან-ში, ორი კაცი აუცილებლად ერთად უნდა იქნეს გაგზავნილი. როცა ისი-ნი მიდიან ქუჩაში, ეტყობათ, რომ ეს ის ადამიანებია, რომლებიც ხალხს ქორწილზე იწვევენ. რადგან მათ ხელში უჭირავთ ჯოხი, ქაღალდი და

⁴⁰ „ქორსი“ არის დაბალი მაგიდა, რომლის ქვეშაც გაცხელებული მაყალია მოთავსებული. ქორსიზე გადაფარებულია ღიდი საბანი, რომლის ქვეშაც მაგიდაა გარშემო მსხდომნი ათავსებენ ფეხებს და ამგვარად თბებიან.

⁴¹ „გიაზი“ მცენარის ტბილი ნაყოფია.

⁴² ჯერიბი — 144 იარღი.

⁴³ მანი უდრის ერთ ბათმანს.

⁴⁴ „მოჰრიე“ არის მზითვები; გარდა ამისა გარკვეული ეკონომიური ვალდებუ-ლებანი ცოლ-ქმრის გაყრის შემთხვევაში.

კალამი, რომ ქალღალღზე, სადაც მიწვეული პირის სახელია (ჩაწერილი) ნიშანი დაუსვან (რომ იგი უკვე დაპატიებულია). დამპატიებელი ორი კაცი ახალგაზრდაა. ამ ორ ახალგაზრდას კვალდაკვალ მისდევს 2 ქალიშვილი, რომლებიც მოწვეული ოჯახიდან ქალებს პატიებენ. ეს ორი ახალგაზრდა ვაჟი, ბევრ ტკბილეს აგროვებს, რადგან წესია, რომ დაპატიებულები მათ ტკბილეს აძლევენ. ქალიშვილებიც აგროვებენ ტკბილეს. მაგრამ როგორ იწვევენ? რომელიმეს სახლში მივლენ და ეუბნებიან: ამა და ამ კაცმა თქვენ მოგიწვიათ დღეს სადილზე, ამალამ ვახშამზე და ხვალ სამჯერ დასასხდომად.

ლამით ამოირჩევა ვაჟები, რომლებმაც სიძე აბანოში უნდა წაიყვანონ. მოწვევა რომ დამთავრდება, შემდეგ საზსა და დოლს დაუკრავენ, მოჰყავთ ცხვრები, რომლებსაც სპეციალურად ქორწილისათვის ახუქებენ და თავებს ჭრიან.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ორი სადილი შედგება შემდეგი საჰმელე-ბისაგან: წვნიანი საჰმელი, ფლავი შეჰამანდით, მურაბა კარაქით და მაწონი. ერთი ვახშამი შედგება: წვნიანი საჰმელი მაწონით. სტუმრებს ამ საჰმლით უმასპინძლებიან. პირველი სადილი რომ დამთავრდება, სალამოს „რძის საფასური“, რასაკვირველია, სრულიად მზად არის. უკრავს საზი და დოლი. იკრიბებიან ახალგაზრდები; თამაშობენ რიკთაფელას⁴⁵ („ჩუბ-ბაზი“) და ცეკვავენ ჯგუფურ ცეკვას „ჯოხურს“.

ფქვილს, შაქარს, ჩაის და ბრინჯს ერბოთი, როგორც „რძის საფასურზე“ ლაპარაკის დროს აღვნიშნეთ, დიდ ლანგარზე სდებენ და პატარძლის სახლში მიაქვთ. ფქვილს, რასაკვირველია ჰყრიან ტომარაში, რომელიც მატყლისაგან არის მოქსოვილი ქალების მიერ. მაგრამ საყურადღებოა, რომ როცა „რძის საფასურს“ გააყოლებენ ცხვრებს, (ამ ცხვრებს) მიჰყვება ორი პატარა ბიჭი, მწყემსის ტანსაცმელში გამოწყობილი და წითელყელსახვევ მოხვეული, რომელთაც ხელში უჭირავთ ლერწმის ჯოხი და „ჩ ა ნ თ ა“. ამ ორი ბიჭიდან ერთი ცხვრების წინ მიდის, მეორე უკან მისდევს მათ. ცხვრები პატარძლის სახლში მიჰყავთ. როცა პატარძლის სახლს მიადგებიან ბიჭები ცხვრებს წინ გადაუდგებიან და ტკბილეს ითხოვენ. ამ ორი მწყემსი ბიჭისათვის პატარძლის მამას მოაქვს ტკბილესი და მცირეოდენი ფული. (ამის შემდეგ) ბიჭებიც გახარებულები ბრუნდებიან სახლში.

ახალგაზრდები, რომლებსაც „რძის საფასური“ მიაქვთ საპატარძლოსთან, ცოტა ხნის განმავლობაში პატარძლის სახლში ჯოხურს ცეკვავენ⁴⁶. ჩაის სმის შემდეგ სიძის სახლში ბრუნდებიან. იმავე ღამეს სიძე

⁴⁵ „ჩუბ-ბაზი“ — ჯოხით თამაში; რიკთაფელას უნდა ნიშნავდეს.

⁴⁶ ჯგუფური ცეკვა.

მიჰყავთ აბანოში, რასაკვირველია, საზისა და დოლის დაკვრით და ანთებული შუშხუნებით. აბანოში დალაქი მზადაა. აბანოში ყველა ახალგაზრდას მოჰყავს თავისი თავი წესრიგში. აქვე ირჩევენ სასიძოსათვის მეჯვარეს, რომელიც სასიძოს მარცხნივ იჭერს ადგილს და ყოველთვის მის მარცხენა მხარეს რჩება. ქართულად სიძეს „ნე ფე“-ს ვეძახით, ხოლო მეჯვარეს „ნეჯიფი“-ს⁴⁷.

მეორე სადილი 10 საათზეა. კვლავ ამღერდება სახლის ბანზე საზი და დოლი. ახალგაზრდები შეგროვდებიან და ცეკვავენ. 11 საათზე ყველა მოწვეული ერთ სახლში შეიკრიბება.

ვახსენეთ სახლი და ცუდი არ იქნება თუ მოკლედ ქართველების სახლზე ვილაპარაკებთ, რადგან ფერეიდანში განთქმულია ქართულად აგებული სახლი. ამ სახლების აგებულება შემდეგნაირია: მისი კედლების სისქე ერთი მეტრია. ზოგჯერ კი ძველი სახლების კედლები მეტრნახევარს და ორ მეტრსაც კი აღწევს. სახლის ფართობი 72 კვ მეტრია; სიგრძე 9 მეტრი, ხოლო სიგანე 8 მეტრი. ამოჰყავთ ოთხი კედელი 4 მეტრის სიმაღლისა. ნაძვის ძალიან მაგარ ორ ძელს კედლის თავზე სდებენ. იღებენ ოთხ ბოძს და თითოეულ იმ ორ ძელს ორ-ორს დაუყენებენ. შემდეგ მასზე დაადებენ პატარა ძელებს, რომელზედაც აყრიან ხის ტოტებს და ზემოდან თიხით (ლესავენ). ეს სახლი ქორწილის დროს 400 კაცს იტევს, რასაკვირველია, იმ ოთახებსაც იყენებენ, რომელთაც სახლის გარშემო მოთავსებული.

11 საათზე ჯველა მოწვეულს მიაართმევენ ტკბილეულს. თითოეულს მოაქვს ფული „ოვზი“-სათვის⁴⁸ გასაცემად, რომელსაც ქართულად „ნიჯი“-ს უწოდებენ. დამსწრენი ფულს აძლევენ იმათ, ვინც ტკბილეულს დაატარებს, ხოლო ისინი ამ ფულს გადასცემენ სახლის კუთხეში კალმითა და ქაღალდით ხელში მსხდომ პირებს, რომლებიც აღნუსხავენ ფულის რაოდენობას და მისი გამოძღების სახელსაც. სიძის თითოეულ ახლობელს მოჰყავს ერთი ცხვარი სიძისათვის. სიძემ შეიძლება ქორწილში 10 ცხვარი მიიღოს. ამ შეკრებილობაზე გაისმის საზისა და დოლის ხმა (ეს იმის მაუწყებელია), რომ პატარძლის დედის მხრიდან სიძისათვის მოაქვთ „ოვზი“. სიძე თავისი ცოლის დედას „სიდედრ“-ს უწოდებს. სიდედრს მოაქვს: „რძის საფასურში“ მიღებული ცხვრებიდან 2 ცხვარი, ასი თუმანი, ან უფრო ცოტა, ან უფრო მეტი; შალის წინდა, რომელსაც ქალები ქსოვენ; ერთი წყვილი მამაკაცის პერანგი; კრიალოსანი; ერთი ყუთი პაპიროსი მუნდშტუკითურთ, სუნამო, ხელსახოცი, ერთი თავი შაქარი, ხმელი ხილი, 3 კილო ტკბილე-

⁴⁷ „ნეჯიფი“ იგივე „ეჯიბია“ ე. ი. შაფერი, მეჯვარე.

⁴⁸ „ოვზი“ როგორც ჩანს საჩუქარია, ან მისართმეველი.

ული და ერთი საფულე. ყველაფერს ამას ხილაბანდში ახვევენ და სიძის მეჯვარეს აძლევენ, და მას იგი სიძის ოთახში მიაქვს.

ამ დროს სიძე ჩაცმულია, ოთახში ზის. იგი იქედან არც გამოდის და არც მეჯლისს ესწრება.

უნდა ითქვას, რომ მეჯვარე 12 ან 14 წლის ბიჭი უნდა იყოს.

ამასობაში შეკრებილ მთელ ფულს, სიძის მამას აძლევენ. მას ღართული აქვს სია, რომელსაც „სი ი ა“-ს ვუწოდებთ.

გახშამზე სიძის მამაც იწვევს თავის სტუმრებს. მამაკაცები, რასაკვირველია, თავიანთ ცოლებთან ერთად მონაწილეობენ ამ მეჯლისში. აღსანიშნავია, რომ ისინიც მიპატიებულნი არიან 2 ბიჭის მიერ, ხოლო ქალები 2 ქალიშვილის მიერ.

ქორწილზე დაპატიებულ ქალებს, რასაკვირველია, მოაქვთ ქსოვილები, ან ფული. ზოგიერთ მათგანს კი ჩაის ან სასადილო ჭურჭელი.

ქორწინების დღეს საღამო ხანს სიძის სახლიდან მოაქვთ 2 ქისა ინა, რომელიც 2 კილოა; 2 კილო საპონი და ერთი ხელი ტანსაცმელი. რასაკვირველია, ამ დროს უკრავს საზი და დოლი და ასრულებენ კუთხურ ცეკვებს.

მეორე დღეს საღამო ხანს სიძის სახლიდან ისმის საზისა და დოლის სმა, რომ ქალის წაყვანის დრო მოვიდა. ახალგაზრდები გროვდებიან და ცეკვავენ. ყველანი ცეკვით პატარძლის სახლისაკენ მიდიან. ბანზე ცეკვის შემდეგ, პატარძლის სახლში შევლენ და იქ ჩაის სვამენ. ჩაის შემდეგ სთხოვენ პატარძლის მამას, დართოს ნება თავის ქალიშვილს ჩაიცვას საჭორწილო ტანსაცმელი. ნებართვის მიღების შემდეგ, პატარძალს ტანსაცმელს აცმევენ. როცა პატარძალი ფეხსაცმლის ჩაცმას და წასვლას მოისურვებს, მის ფეხსაცმელს მალავენ. პატარძლის ახლობლები და ქალიშვილები სანამ სიძის თანმხლებთაგან ფულს არ მიიღებენ, მანამ ფეხსაცმელს არ აძლევენ. ფულის მიღების შემდეგ აძლევენ ფეხსაცმელს. მაგრამ ვინ უნდა მოჰკიდოს ხელი პატარძალს?

ამოარჩევენ ერთ ვინმეს სიძის ახლობელთაგან და ერთსაც პატარძლის ახლო ნათესავს, მაგალითად, პატარძლის ძმა და სიძის ძმა. მათ შეუძლიათ მოჰკიდონ ხელი პატარძალს. სიძის ძმა გრძელ ხმალს იჭერს მარჯვენა ხელში ისე, რომ ხმლის ტარი ხელში უჰყრია, ხოლო ხმლის წვერი მარჯვენა მხარს ეხება. მარცხენა ხელით პატარძლის ხელი უჭირავს, ხოლო პატარძლის ძმა ორივე ხელს ჰკიდებს პატარძალს, ვინაიდან მას მთელი სახე დაფარული აქვს, ე. ი. განსაკუთრებული ქსოვილი აქვს ჩამოფარებული სახეზე, რომელსაც ქართულად „პ ა პ ა ლ ა“-ს¹⁹ ვეძახით. პატარძალს ეს ქსოვილი წელამდე წვდება. ასე რომ ვერაფერს

¹⁹ ძნელი გასარკვევია „პაპალა“ წერია თუ „კაკალა“.

ხედავს. რასაკვირველია, ქუჩები თოვლითაა დაფარული, ვინაიდან რაგორც აღენიშნეთ. ქორწილისათვის ზამთარს ირჩევენ. პატარძალს წინა სახლის წინ ფეხებთან უწვენენ ცხვარს. ზოგჯერ (ვინმე) მოინდომებს ცხვრის დაკვლას. სიძის ძმა, რომელსაც პატარძლის ხელი უჭირავს, იმას, ვინც ცხვარს დაკვლას უპირებს, აძლევს ფულს და ისიც თავს ანებებს ცხვარს.

როცა პატარძალი სახლიდან გამოვა, ისმის საზისა და დოღის ხმა და ახალგაზრდები მხიარულობენ და ცეკვავენ. როცა ასი მეტრით პატარძლის სახლს დასცილდებიან, ახალგაზრდები ჯიბიდან ამოიღებენ სხვადასხვა ნივთებს, რომლებიც პატარძლის სახლში მოიპარეს, ერთიმეორეს უჩვენებენ და მხიარულება იმატებს. რა თქმა უნდა, ეს ნივთები პატარძლის სახლიდან ხუმრობით არის წამოღებული და მას პატრონს უკანვე უბრუნებენ. არ დაგვაუწყდეს, რომ, როცა პატარძალი თავისი სახლიდან გამოვა, იგი აუცილებლად მარჯვნივ უნდა წავიდეს. თუ მარცხნივ არის გზა 100 მეტრი, ხოლო მარჯვნივ ერთი კილომეტრი, მაინც მარჯვნივ მიდის. ეს წესი ძველთაგანვეა დადგენილი.

როცა სიძის სახლამდე რჩება 100 მეტრი, პატარძლის ძმა გაჩერდება და პატარძალსაც გააჩერებს. ამ დროს გამოჩნდება სიძის დედა, რომელსაც „დე დამთილ“-ს ვუწოდებთ. სიძის დედას ადრე აქვს გაშვადებული ლანგარი, რომელზეც დალაგებულია: ანთებული ჭრაქი, ერთი სარკე, ცოტაოდენი ქერი და ხორბალი. ლანგარზე დევს (აგრეთვე) ცოტა „ნოყილი“⁵⁰, მოხალული მუხუდო ქიშმიშთან ერთად და ერთი საკაბე ნაჭერი პატარძლისათვის. ლანგარით ხელში სიძის დედას გვერდით მიჰყვება ერთი ქალი ან კაცი. როცა დარჩება სიძის დედასა და პატარძალს შორის ათი მეტრი მანძილი, პატარძალს ანიშნებენ, და პატარძალი სამჯერ თავაზიანად დაუკრავს თავს ქმრის დედას, ანუ როგორც მას ქართველი პატარძლები უწოდებენ, „დე დამთილს“; პატარძალს ქართველები „ახანჯალ“-ს⁵¹ ვუწოდებთ.

შემდეგ, სიძის დედა მიუახლოვდება პატარძალს, ჯერ სარკეს დაიჭერს (მისი სახის წინ). პატარძალი ვერაფერს ხედავს, ვინაიდან მას ჩამოფარებული აქვს ქსოვილი, რომელსაც „პაპალას“ ვუწოდებთ. შემდეგ ფილაში ჩასხმულ მცირეოდენ წყალს, რომელიც ლანგარზე დევს, ასხურებენ პატარძალს სახეზე. პატარძალი შეკრთება. შემდეგ, მას ხორბალსა და ქერს გადააყრიან თავზე. „ნოყის“-აც და ტკბილეულსაც აყრიან თავზე მას და ბოლოს დედამთილი ლანგარიდან იღებს ქსოვილს და პატარძალს თავზე გადააფარებს. (შემდეგ იგი) ქალებთან ერთად

⁵⁰ „ნოყილი“ — ტკბილეული.

⁵¹ ახალ რძალს.

ბრუნდება სახლში. ამ წესის შესრულების დროს სიძე თავის ამხანაგებთან ერთად „ნაჩუქარ“ პალტოში გამოწყობილი ბანზე დგას ისე, რომ ეერ იცნონ და იქედან ადევნებს ამას თვალყურს. პატარძალი სიძის სახლში შედის და ყველანი თავიანთ სახლებში მიდიან. სიძის სახლში რჩებიან მხოლოდ ახლობლები. პატარძალი სიძის სახლში შუალამემდე იგივე ტანსაცმელში გამოწყობილი და სახედაფარული ზის. ყოველთვის როცა სიძის ახლობლები შედიან სახლში, სადაც პატარძალი ზის, პატარძალი პატივისცემის ნიშნად წამოდგება ხოლმე, მაგრამ შემდეგ მას ნებას აძლევენ, რომ დაჯდეს.

პატარძალი და სიძე საღამოს 10—11 საათზე, რასაკვირველია მიდიან მათთვის განკუთვნილ ოთახში. პატარძალი და სიძე 3 დღის განმავლობაში არ გამოდიან სახლიდან, გარდა პირველი ღამის განთიადისა, როდესაც სიძე აბანოში უნდა წავიდეს. პატარძლის სახლიდან მესამე დღეს მოაქვთ მზითევი. იმავე დღეს პატარძალი მიჰყავთ აბანოში. ამ დღეს ორივე მხრიდან მხოლოდ ქალებს იწვევენ: ერთი ნაწილი ქალები — პატარძლის დედის მხრიდან, რომლებსაც მზითევი მოაქვთ, და ერთი ნაწილი სიძის დედის მხრიდან, რომლებიც უმასპინძლებიან სტუმრებს. ამ დღესაც, რომელიც აბანოს დღის სახელწოდებით არის ცნობილი, ქართულად „ა ბ უ ნ ე ს დ ღ ე“ ეწოდება, მცირეოდენ ფულს გაიღებენ ის ქალები, რომლებიც სიძის ახლობლები არიან. მზითევი შემდეგია: 3 ხელი ტანსაცმელი და ერთი საშუალო ზომის, არც ძალიან დიდი და არც ძალიან პატარა, ოთახის ავეჯი. პატარძლის დედას სადილობის დროს მოაქვს: სიძის მამისათვის ერთი თავი შაქარი, სიძის ბიძებისათვის, რამდენი კაციც არ უნდა იყოს, ერთი თავი შაქარი; ყველა იმათთვის, ვინც დანიშვნაში მონაწილეობდნენ და ფული მისცეს პატარძალს, მოაქვს შაქარი, ან წინდა, რომლებსაც შემდეგ გადასცემენ ხოლმე მათ.

დღესასწაულის ღამეს პატარძლის მამა ამზადებს ცოტა საკმელას: ქათმის კვერცხს, ერთ თევზ ფლავს შექამანდით, დაახლოებით 4 კაცისთვის. ყოველ შემთხვევაში ერთ ლანგარზე რაც მოთავსდება იმდენს და მიაქვს სიძის სახლში. ქალიშვილის ახლობლებს, ბიძებს და ნათესავებსაც მოაქვთ აგრეთვე სხვადასხვა საკმელები, რომელსაც ჩვენ „კ ე რ ზ ი“-ს⁵² ეუწოდებთ. ქორწილიდან 3—4 დღის შემდეგ სიძეს მოაქვს იმათთვის, ვინც მონაწილეობდა ქორწილში ერთი თავი შაქარი. (სიძე მიდის) რა თქმა უნდა მეჯვარესთან ერთად. სიძეს ისინი კი არ იწვევენ არამედ იგი თავისი სურვილით აკეთებს ამას.

⁵² „კერძი“

რამდენიმე ხნის შემდეგ პატარძლის ახლობლები მიიპატიჟებენ თავიანთ სიძეს და მას აძლევენ ან ცხვარს, ან პერანგს და წინდას ერთ თავ შაქართან ერთად. მთელი ამ სტუმრიანობის დროს სიძეს თან უნდა ახლდეს პატარა მეჭვარე. მეჭვარესაც პატარძლის ახლობლები აძლევენ წინდას, პერანგს და ფულს. ეს წესი დღევახლამდე დაცულია ფერეიდუნშაჰრში.

დამწერელი მოხტარა ასლანასუვილი

1346. 11. 2.

(22. 1. 1968 წ.)

7. 11. 46 (27. 1.1968 წ.)

მოკლე განმარტება ფერეიდუნშაპრის (სახლების) მშენებლობის შესახებ. (მშენებლობა აქ) შემდეგნაირად ხდება (მ ა რ ტ ყ ო ფ ი): ხსენებულ რაიონში მშენებლობისათვის გადაზომევენ 200-დან 500 მეტრამდე (200—500) (მიწის) ნაკვეთს. მისი სიფართო დაახლოებით 2,5 მეტრია. საძირკველი კი 2 მეტრამდეა, რომელიც ჩაყრილია (სოფლის) მასლობლად მდებარე მთებიდან მოტანილი ქვებით. შემდეგ, გამოუწვავი აგურით და თიხით აპყავთ კედლები ოთხი (4) მეტრის სიმაღლეზე დაახლოებით. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ოთახები კეთდება ძალიან მცირე რაოდენობით და უმეტესად „სალონის“ მსგავსია, რომელსაც ქართულად „თ ა ე ს ხ ლ ი“-ს უწოდებენ. (ამ უკანასკნელის) ფართობი დაახლოებით 100 კვ მეტრია და მის თაღს დიდი ბოძებით ხურავენ. ზოგჯერ ამ (ბოძის) დიამეტრი ერთ მეტრს აღწევს. მას მთავარ ბოძს უწოდებენ. შემდეგ მასზე აწყობენ წვრილ ძელებს. შემდეგ კი ხის ტოტებს დააყრიან. რასაკვირველია, ამ „სალონს“ ანუ „თავსახლს“ აქვს ოთხი ბოძი, რომლებიც თაღს იჭერენ.

საყურადღებოა, რომ აქ არის სახლი, რომლის ერთი ბოძიც იყო ტყის ერთ-ერთი ხე და როცა სახლს აგებდნენ ამ ხეს დააჭრეს ტოტები და გამოიყენეს ბოძის ნაცვლად.

მოკლედ, როდესაც თაღს ტოტებით და ფოთლებით დაფარავენ („ფ ი ჩ ი“), შემდეგ მასზე დააყრიან დაახლოებით 40 ან 45 სანტიმეტრი (სისქის) თიხას. ეს არის განსაკუთრებული თიხა, რომელიც ქვიშასთანაა შერეული.

როდესაც სახურავზე თიხის სამუშაოები დამთავრდება, რამდენიმე დღის შემდეგ „სახურავის ყალთანს“ გადაატარებენ („სახურავის ყალთანს“ მოპირული ქვისაგან არის გაკეთებული. და ცილინდრის მსგავსია, მას ორივე მხრიდან გაკეთებული აქვს სამი სანტიმეტრი სიღრმის (გამოხრეტილი) ადგილი სახელურების დასამაგრებლად), რათა კარგად გასწორდეს და გამაგრდეს. (ასე აკეთებენ) იმისათვის, რომ ზამთარში ბევრი თოვლი მოდის, მიწა არ დაიშალოს და წყალი არ შევიდეს სახლში ან სალონში.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზამთარში აქ ცხოვრება ძალიან ძნელია. ზოგჯერ ამ რაიონში ერთი კვირის განმავლობაში (განუწყვეტლივ) მო-

დის თოვლი და ხალხი იძულებულია დროდადრო თოვლისაგან გაწმინდოს თავიანთი (სახლების) სახურავები, რადგან (ეშინიათ) ძალიან არ დამძიმდეს და სახლის თაღი არ დააზიანოს. ერთი კვირის განმავლობაში შეიძლება 2 მეტრი თოვლი მოვიდეს და მთელი გზები დაფაროს და გააფუჭოს. (ზოგჯერ) თოვლისაგან გაწმენდის დროს ადგილიც კი აღარ რჩება თოვლის გადასაყრელად და იძულებულნი ხდებიან (თოვლი) გადაჰყარონ ქუჩაში, რომლის დონეც გაცილებით მაღლა არის, ვიდრე ამ სახლის სახურავის დონე, რის გამოც მიმოსვლა შეწყვეტილია. მცხოვრებლები ქუჩაში გასაველ გვირაბებს აკეთებენ, რათა ერთი სახლიდან მეორეში გადავიდნენ. ზოგჯერ (ქუჩაში) გავლის საშუალებაც კი არ არის.

საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ მშენებლობა აქ არ ხდება გარკვეული წესის მიხედვით და (სახლები) ერთი მეორეზეა მიწყობილი („მარტყოფი“) — მარტყოფი სამი მხრით გარშემორტყმულია მთებით. ეს (სოფელი) განლაგებულია ხევში და მთის კალთებზე. (იგი) რამდენადმე ქანობია, რის გამოც ერთი სახლი დაახლოებით 4 (4) მეტრით მაღალია, ვიდრე მეორე.

ხსენებულ სოფელში არის დაახლოებით ოთხი წყარო და ერთი მდინარე, რომელიც სოფლის შუაში გადის. მდინარე ჩრდილოეთიდან მოედინება და სათავეს მთაში ღებულობს. გაზაფხულზე მდინარეში წყალი იმდენად მატულობს, რომ ადამიანს არ შეუძლია მისი გადალახვა. მაგრამ შემდეგ წყალი (თანდათან) მცირდება და ზაფხულში მთლად შრება, ვინაიდან მთებში თოვლი აღარ არის. მაგრამ არის რამდენიმე მიწისქვეშა არხი („ქარიზი“), რომელშიაც წყალი მუდამ არის. მისი წყალი ძალიან ცივი და სუფთაა. ხალხი მას სასმელად იყენებს. ვინაიდან ამ სოფელში სახლები ერთმანეთთან ახლოს არის ეზოებში იყენებენ სოფლის შუაში გამაგალი რუს წყალს.

ხსენებულ სოფელში დაახლოებით 3000 კომლია და იქ 15000-მდე კაცი ცხოვრობს. სახლები ერთმეორეზეა მიდგმული და თუ კაცი მოინდომებს თავისი სახლის სახურავიდან ისეირნებს მთელ სოფელში სხვადასხვა სახლების გავლით. ყველაზე მნიშვნელოვანი ის არის, რომ არის ისეთი სახლებიც, რომლებიც დაახლოებით 350 წლის წინათ, შაჰ აბასის დროს არის აშენებული. ეს სახლები ჯერ კიდევ დგანან. ერთ-ერთი ასეთი სახლის ბოძზე (ამბობენ) არის რაღაც დამწერლობა. ჩვენ იგი არ გვინახავს და არც ვიცით რა სახის დამწერლობაა, მაგრამ ვისაც კი უნახავს ნასწავლ ქართულს ვერ ამოუკითხავს იგი. იქნებ ქართულად იყოს დაწერილი.

ეს არის მოკლედ ნათქვამი ფერეიდუნშაჰრის („მარტყოფი“) შესახებ, რომელიც ისტაჰანიდან 150 კილომეტრითაა დაშორებული.

1. ხარი რო ვერა ხნავს გინდა ერთ ქილა დაოთესე გინდა ასი ქილა.
2. მიწა რო მაგარი შაჰხდა ხარი ხარის თვალით დაინახავს.
3. ძალით გამოტევილ თაზია² ნადირს არ დაიჭერს.
4. ქალს ევბნებ რო ზალმა გაიგოსო.
5. ვარიას თავის კერცხი უკირსო.
6. ცხვარი მუდამ ერთ მატყლში არა ირჩება.
7. ქაჩის შაშინებული დოს უბერავსო.
8. სომეხმა გადაგდო უღელი მოკლა კურდღელი.
9. არც მე ძროხა არც მეზობელს თხა.
10. ძალი რო დამეტდა პირადმა მაჰხნავს.
11. დასმჩუს ნუ დაჩოფ დაჩოვლსაც ნუ მოკლოფ.
12. მოშულარი ბიჭი მამას არ დუყურებს.
13. შიში მაჩევენა და გაქცევა გაჩენო.
14. წინათ კაწი მეორეს ხიდიოთ.
15. თუ დიდი არა გყავ დიდი ქუეკას შეფარე.
16. დობურს (ჯიუტი თხა) დაყერვა არ უკმარა მუჭლუგანიც უნდა ჭამოს.
17. ერთხელ მე ჩუბ დაბრუნებს რო კოკლი თხა დაწინავრდეს მეცხვარე ცხვარებს.
18. მუტრუჯი რო დედასაყე დაწინავდა გველი (მგელი) გაჰიხვს.
19. თუ კაკალი არა გუდათი.
20. ჯერ ზო არც ქილა რი და არც გუდა.
21. თარქა რო გორაც დაკავო დაკავდების.
22. წყარწყენამ თქვა რო მე რა მემერევისო ქერის პურმა დაკივლა მა მე სადა ვარო.
23. ვირი რო წიხლს გესრისო ფეხი არ უნდა მაჰჭრაო.
24. სომეხმა რო სოფელი უძაღლო ნახოს უჯოხო ივლისო.
25. მელას რო ჩონ საბძელში ბატყები დაუყრია ამ ჩონ ძაღლის გლახობით არიო.
26. ციცამ სადა და ყავრლი ჭამოსო.
27. ტალახსაყე მტერი ვის უნახავო.
28. ქორთოლსა ყე ცრემლი ვის უნახავო.
29. თხას მიჰხედვენ და რძეს მაჰთხოვენ.
30. მოკდა ფური გარდაჰწყდა ხარმულობა.

¹ დაწერილია თეირანში, ფერეიდნელი ქართველის, ჰოსეინ ყაფლანაშვილის მიერ 9. XI. 1346 წ. პიჯრით. (29. 1. 1968 წ.).

² ჰოსეინს განმარტებული აქვს, რომ თაზია ნიშნავს „საგ თაზი“-ს ე. ი. ლეკს.

31. ქურთი რო დაბერდა ნახირს გარეკინებენ.
32. გელაიას თელ პური არ ეჭერებისო.
33. ავდუჯავ თავზე დემეცემის დავდუჯავ ფეხზე დემეცემის.
34. კალთას მაჰხევს რო ხარშუვა გამაკეროს.
35. მეწისქვილე შიმშილით მოკდა ხალხი ამბობს ფაფის გახეთქილიაო.
36. მეხმარე რო მეგეხმარენ.
37. ვერიავ ადამიანი სამ ხელ მაჰფსომს.
38. მორწყავის ჩიტი დამღონებელი არ არიო მაშ კუნჭრუკელსა ჰკითხეთო.
39. მისაც ხარი არ დოკლავ ვერ დაჰკლავს.
40. აზიმანი სახტომსაყე არ ჩამოილენ და ხარებიც სახტომში ვერ ავლენ.
(აზიმანი მუდამ თეებში მონღირებად არიან თავინთ ხარები ბჰლი იყნეს ხალმა რო ნახეს ერთი მეორეს ებნებოდა აზიმნთ ხარები რისთვის კლებიაო მეორემ უფასოხა იმისთი რო აზმან სახტომსაყე არ ჩამოილენ და ხარებიც ვერ აღიან).
41. მე ძის ქილიდგან მოვდივარ და შენ მევბნები რო ფასტა არარო.

დამწერელი ჰოსინ ყაფლანაშვილი (ყალანი).

შპრეიღნელის მიერ ქართულად დაწერილი ლებსები

ღმერთსაყე მინდა ვიცოდე
ვისწავლო დედა ენა მე
ვისწავლო და ვიმღერო მე
ქართოლ წერა და კითხვა მე
მასწავლებელი მინდა მე
გამინთოს თვალები მე
ვინც რო დაიწყო ეს საქმეზო
გმადლობით იყნენ ბავშვები
ძალიან მინდა ვიცოდე მე
ქართოლ წერა და კითხვა მე
სკოლაში მიდიან ბავშვები
პარსოლს კითხოზენ ესენი
ძილში ვწერავ და ვმღერი მე
ქართოლ დედა ენასა მე
სამასორმოზდაათი წელს
ემისყე წინ ჩუნ ქართველებს
წერა და კითხვა არ მიჰცეს
წიგნი და სკოლაც არ მიჰცეს
კარგად ექნება ეხლა რო
ღევესმართო ერთმანერთსო
ჩვენ ქალაქში სკოლა არი
მამსწავლებელი არ არი
პარსოლმა მსწავლებელები
ძალიან ღონდებიან ბავშვები
ზოდით ქართოლი ვისწავლოთ
ჩვენ ქალაქი გავანათოთ
ბავშვებო არ დაივიწყო თქენ
დედაენსი მღერაც ქენ
ჩემყე სავზარი ქენტან ეს

ასწავლეთ ენა ერთმანერთს
მწერელი ასლანასშვილი
რეზას ბავშვი მარტყოფელი
მოდით ვაუბანოთ ხელი
კარგად შინახოთ ქართოლი

* * *

ღმერთმა მინდა მაღირსოს
რაც რო კარგი საქმე იყოს
კარგი ჩემთან რა იქნების?
ნახვა ჩონი თბილისი
ჩემ სიცოცხლე თბილისში
მე კი ვცხოვრობ მატყოფში
ჩემ წერილი ჩემ ოდნებს
ვინც თბილისში ცხოვრობდეს
ჩემი გულ არარა არ უნდა
მარტო ქენი ნახვა და არც რა
მინდა ვიქიცი ფრინველად
მოიდე ქენ სანახველად
მე რო ვცხოვრობ მატყოფში
კარგად იყნეთ თბილისში¹

ს ტ უ მ რ ი

ჩონი სოფელში ქრევია
თეთრი ნიფხავი აცია
ეს მამაძალი თათარი
ჩონი სოფელში რათ არა
ჩემ სანატრელო საყორველო
ერთ ღამეს სტუმრად არა
ხვალაც იქნების წამსვლელი
სტუმარს არ შეგეძლიან
არაფერის თქმა
როგორც შენაც იქნები სტუმარი
თუ შენ ძახიდე თათრებში
იქნები იმით სტუმარი
გინდა კარგი დახმარებ

¹ დაწერა მუხთარ ასლანაშვილმა 17. XI. 1346 წ. პიჯრით (6. 2. 1968).

იმისთი რო იქნები ღარიბად
ქართველებს უყვართ სტუმარი
თუ ის იქნების ბრძოლელი
ეს არი ჰოსინ ყაფლანაშვილის ნათქომი¹.

იზავი და გამოცანები

გ ლ ე ხ ი დ ა ხ ა რ ი

იყო ერთი გლეხი. ჰყავდა ოვრი ხარი. წავიდა სახნავზე მივიდა მიწაში დაიწყო შაბმა ხარები უღელში. უღელი დადუვა ხარებს კისერზე. მერე გუთანი უღელში გაუგდო თავთზე სათათუხეში ჩაოგდო და უნდოდა ხნას დაუჭებ ხარებს. ხარები შადგეს ხნეაზე. ერთი ოვრი კოლი აიდა ჩამოიდა. მერე ერთი ხარი ჩაოწვა. გლეხმა დაიდიე აყენოს. ხარი არ აღგა. გლეხი დაიღალა. რო ვერ აყენა გლეხიც წავიდა და იმ ხარის გვერდით მოწვა და ხარ უთხრა: შენ დაწვე და მეც დაწვე, მერე შემოდგომაზე ვნახავთ მევალე ვალში მე წამიყვან თუ შენაო.

დამწერელი ჰოსინ ყაფლანაშვილი (ყალანი)

გ ა მ უ ც ნ ა

1. დავაბამ ღარბის ავსხნი დადგების.
2. ხუთი ძმანია მუდამ ერთმანერთს თავიჩი ჰეყენ.
3. ძროხა მყავ კუდი თუ არ მგლიჯო საძროხეში არ გავა.
4. ერთი ოთახია სავსე ძითელ თავა ღორებია.
5. ორი ქაჩაჩი აქვს ექსი ფეხი შვა ზურგში კუდი.
 1. ქალმანი.
 2. წინდის ჩხირი.
 3. ჩამიჩი.
 4. ასანთი.
 5. სასწორი.

ჰოსინ ყაფლანაშვილი კითხავთ².

¹ დაწერილია 12. XI. 1346 წ. ჰიჯრით (1. 2. 1968 წ.).

² დაწერილია 13. XI. 1346 წ. ჰიჯრით, (2. 2. 1968 წ.).

ფერეიდნალი ქართველების საუბარი გადმოწერილი ფირიდან

მე ვარ მუხთარა, ასლანაშვილი, სოფელჩი დაბადული, სამი წელია ოთხი წელია თერანჩი ვცოცხლოვ. თერანჩი რა რომ ვცოცხლოვ მივდივარ მუშოობ. მუშოობა ჩონთვის ძალიან ვიღონებით, ვიღონებით რო არ ითქმის ადვილათ, არც წერა არც კითხუა, პარსული წერა-კითხუა ცოტათ ვიცით, ქართული არცრა ვიცით. ესეც რო ვიცით, ეხლა ვწავლოვ ეს წიგნი ვიცა(?) რამდენ წელია, შარშა და შარშანწინ, რო ჩონ ბიჭები გამოიდე საქართველოსაყე, გამოიტანეს და ჩონ ერთრამე ეხლა ვწავლობთ და ვკითხობთ. და ჩემ საქმეც რო მივდივარ მუშოობაზედა, მუშოობაჩიგაცა ეგე წერა და კითხუა იცა პარსული ცოტად ვიცოქს კლასი ვიკითხავ, პარსული, და ემ წერა კითხუათ მე ცოტა ლექსებ-სა ვწერ და პარსულადაცა ვწერ ეგრე რო როც რამდენ ლექსით გამამიგზავნია თქენთი, რო საქართველოსათვინ, საქართველოჩი გამამიგზავნია, რო შაიად¹ რო ქენ გენახოსყე და ეეკითხოსყე ჩემ ლექსები და ღმერთსაყე მინდა რო თქენ გამოგინდესყე იგრე მიშელეთ რო გამამინდეს ეს ლექსები ჩემ დედას ენაზედა ვწერო და ღმერთმა გააწეროს რო გაკეთდეს და მაღლა დავწავლო ქართული, რო ქართულათ ვწერო და ვიკითხო, და თქვენყე ეს ჩემ მოთხოვა არი, რო გთხო მე ჩემ ბიძებსა და ბიძაშვილებსა, მშვიდათ.

ეთ დღე იყო, ეთ დღე იყო, ჩემი დეძიებო, რო შინ დაჯდომილიყნეით, რაქთენი ვიყნეით?

— ოთხნი!

— ოთხნი

— ვინ იყო?

— მე ვიყავ და ჰაიდარა იყო და ჰოსეინა იყო და მანსურა იყო და ალია.

— ალია!

ჩონ სოლ ერთმანეთჩი ერთ ოჯახისეები ვართ: ბიძაშვილები და მამიდაშვილები და ესეები ვართ. დაჯდომილიყნეით, წასულიყნეით ფიქრჩი რო ემებს რო ლაპარაკობთ სისლი(?) ჩონ დაწერვა და გაკითხვა არა გოქს, წიგნი არა გოქს და, მაშ რა ვქენით?

¹ „შაიად“ — „შესაძლა“, „შესაძლებელია“.

— ა... იმაში მე თქი გოშია(?) ფანქარები მოიტანო და ვწეროთ, აილე და თითონვე ეჭირვა და გავხატეთ გამოვხატეთ და ამა მთქისყე რო ეს არი ანი და ამა მთქისყე არა ეს არი ბანი ელეგია(?) ეხატეთ და თი-
თონვე... სახელი ვარქით ემებსა.

თითონვე დაეპირქავდით მიწაზე ოთახშიდა, დავპირქავდით ხუთნო
ოთახშიდა, გუნდოდა, ჩუნი² ამბანი ემე ექნათ, გავაკეთოთ. გავხლეტი-
გავოვხლეტი ქალაღზედა. მერე იმას დოწერით ან, ანს დავწერით
ბან; ანს ე, ანს ო, ეს იუ, ეს ყაუ, ეს სუ... და მოიტანეთ შუაზედა ერთ-
მანეთს ვანახედით, რო ეს კარგია, თუ ანს კარგია, თუ რომელი კარგია-
და შაიქნევის ცე, ან შაიქნევის ტე, ან შაიქნევის ყე. ელეგრეთ თითონზე
სახელი ვარქით. ვარქით და გუნდოდა, ჩონქი არ ვიცოდით ქართულ
ანბანი როგორია, წიგნი როგორია, დაწერვა რა ჯურათ როგორ, როგორ-
როგორ თქი დაწერვა აქს და ჩონ კი გუნდოდა წერა-კითხუა დავიწავ-
ლოთ. არც წიგნი, არც მატყოფჩი იყო, ფერეიდანჩიცი მოიარეთ, არც
წიგნი იყო, ვერც ვინ იყო ის ამბანი იცოდეს, ჩონ მამამ, ჩონ პაპამ.
არეინ არ იცოდა, არ იცოდა.

— არ იცოდა, ხომ არ გაიწავლიდა, ესლა რო შაიძლება...

მე პირველათა გამოფენა რო გამოვიდა, ჩონ ქართველები, ერთი-
ახეველი იყო ბიჭი, რო ქარხანაჩი რო მე მუშაობდი ისიც იქ იმ ქარხა-
ნაჩი მუშაობდა. ი წასულიყო და ამ გამოფენაჩი და ენახუა გამოფენის
ბიჭები, ბიჭები ენახუა და ეთქოყე, რო ჩონ ბიჭები ვინაც არიან, უთხარ
წამოიდენა ვნახოთყე. მერე მეორე დღეს მე წაველ, მე წაველ და ანქა
ენახეყე ნოდარი ვნახე და ვნახე მეთქი რო მე მინდა ამბანი დამიწერო.
ნოდარი კოჭლიშვილმაც მე ამბანი დამიწერა. დიდი მადლობა ნოდარ...
მადლობა, მადლობა, ძალიან კარგი საქმე გააკეთა ჩონთისაგან.

მე იგრე მიყორდა, რო წაილე ეს ამბანი და მუშაობაზე რო მუშო-
ობდი ქუჩაჩიგა, აგურებზე გაჰწერე ანი და ბანი ელა ეგრე გაჰწერე
და რო გაიღოდი, შაიღოდი, ვიწავლიდი ამბანსა, იგრე მიხაროდა რა
ვიცი.

— ესლა კარგათ იცი?

— ესლა ვიცი, რო...(?) შაიდიყე თითითა, იგრე მიხაროდა, იგრე
მიხაროდა რო მანქანაზე თითით, ფეხებზე ეგრე ჩემთვი ვახატებდი და
ცწერდიყე რო ეს არი ანი, ეს არი ბანი.

ესლა რა რო წაიდი ეთხელ მომაგონდისყე ექ რო მინდოდისყე მა-
შინ მანქანასყე ჩამოიდე, გაცილებიყავ წავედი და მერე მოვებრუნდი-
ყე, მოვებრუნდიყე... ისყე, მე აქ უნდა ჩამოიდე და ამ ამბანს იგრე წეე-
ლო ჩემთან რო...

² „ჩუნი“ — „იმიტომ რომ“.

(ქალი): — მე ჩემმა... ქეთაბს³, ე რაც ქეთაბები რო გამოსულიყო, ვალი⁴ ეამბობდი ეს როგორ კითხობს, ეგეთ ილმსა⁵, ეგეთ ენისა... (ვა-ურკვევლად ისმის ქალის და კაცების ხმები).

მე მინდა ერთი წესიერი მართყოფისა თქენტის გილაპარაკო, ვილა-პარაკო, ვილაპარაკო. ერთი... წესი იგეთია, რო ზატხულად რო თვავლი და წიმა ბევრი მოდის და ზოვა ერთი კვირასა და არ იყრას ასალგაზრდა ბიჭები და... გზაზე(?) ფქილითა ძირს გაითეთრებენ და შევარდებიან სახლებში, შევარდებიან და კუნტრუშელასა ჰყრიან და გარბიან, გამორ-ბიან და იმას კითხობენ, რო:

შევლათ მოვლეთ მხარეზე
ერბო ეიკარ ყირაზე,
ღმერთო მალე ბალახი,
ალარ მინდა ტალახი.

შემდეგ ესები რო დააკმარებენ თავის პროგრამს, მესახლე ხილსა და კვერცხი რამე მისცემ და გამოდიან, გამოდიან და ჭუჩებზე, სკო-ლებში კუნტრუშელასა ყრიან გარბიან, გამორბიან, გუნდობენ, მერე შადიან ოთახში. ცოტათი რო ეგრე ლაპარაკობენ და ამობენ. ლაპარაკი, ლაპარაკია.

ეხლა საათი შეიღია. ხუთმეტი წუთია, ეხლა, ხუთმეტე წუთია მინ-და წავიდე საქმეზე სამსახურზე და ვიმუშაო. მე დილას შეიღი საათზე მივდივარ საქმეზე და ათი საათს ვმუშაობ, მერე ცხრა საათზე მოვი-ვარ შინა. ახლა უნდა წავსულიყავ სამსახურზე, მერე ესე გაფუქებუ-ლიყო და რასაცა ვლაპარაკობდი არ იწერებოდა. (ქალის ხმა): — არ იწერებოდა შიგა,—დავდიოდი აქითა და ექითა და ეხლა შეიძლება გაქე-თებულისოს, და ეხლა ვლაპარაკობ, რო ჩემი ბიძია ზურაბასა მივწე და მაიტანოს თბილისი. ჩემ, ჩემი დაიყო და ჩემი ძმეებო თბილისი და საქარ-თველოში ცხოვრობთ, ჩემი ხმა თუ მოგესმათ, მე ვარ ჰუსეინა ყაფლა-ნაშვილი, მათყოფი ვცხოვრობ, დაბადებული ვარ. მერე ეხლა თერანო სამსახურზე ვმუშაობ. ჰო და, ეხლა მე ჩემი ბიძიები რო მოდიან აქა ინეინერები როგორც ზურაბა, მერაბა, ბიჭიკო, ესენი, ესენი, მივდივარ და... თაის სანახეელდა. ჰო შენ, ჰაიდარ, — ჰო.

— შენ ლაპარაკი რამე არა გაქს საქართველოსათვის?

— ეხლა არა მაქს.

— ჰო, ეხლა გიგიანდების საქმესაში.

— ჰო, ჰო.

— ერთი ხუთი სიტყვა ექა ჩააწერო, რო წაიდეს თბილისიდა, შენ ლაპარაკი გაიგონ, რო ლაპარაკობ.

³ „ქეთაბი“ — „წიგნი“.

⁴ „ვალი“ — „მაგრამ“.

⁵ „ილმ“ — „ცოდნა“, „მეცნიერება“.

ივრე მინდა ნახვი, რო გრიალად...

და ეხლა რო ვერ მიბნია და... მიგიანდება, ბოდიში და თქვენთან უზღელობა და საქართველო სადაც არიან... — გამარჯვება გინდა;... მშვიდობით, მე დავრჩები ხუთი წუთსა და იმას ავავსებ, მერე წავალ სამსახურზე...

(ბუნდოვნად ისმის ქალის ხმა)

— ჰო, შენ დაიკო!

— ჰა.

— შენ ლაპარაკი არა გაქს თბილისთან.

— (გაუჩივრებული ხმით) ...პარსულია.

— ჰო იყოს, პარსულ იყოს, ი... ილაპარაკე... ოფილი ქართული ლაპარაკი. ექ ჩააწერო, ჰო. შენ, რანაირათ აკეთებ საქმელსა?

— ...პარ ვახტ⁶ გავაკეთავყე.

— ... ეხლა კეთავ.

— ... პირველათ დავალბობავყე.

— პირველათ დაალბოფ?

— ... გავრეცხავ, დავალბობავყე და

— შემდექ

— . . .

— შემდექ?

— შემდექ, ქონს დავათბოფყე, ადუღდების და თვით ჩავყარავყე.

— რა ჩაყრიყე?

— ბერინჯსა.

— ბრინჯს, ჰო.

— ახლა, ესლა უნდა მალმალ ადუღდებისყე, ნახევარზე რო მო-
ხარშულა... ქაფქირჩი მოვაქცევავყე.

— ჰოო.

— ქაფქირჩი რო მოვაქცევავყე ცივ წყალს დავასხამყე, აზამ ცივ
წყალს დავასხამყე...

— მერე, ჰა.

— მერე რო წყალსლა დავასხამყე, ცივ წყალს ესა და...

— . . .

— ...ერბო უნდა დაიდალოს, ... ბერინჯს მერე ჩავყარავყე შიგა,
ერბოს წყალს მოვასხამ და დავდეფყე სკამზე ჩირალზედა⁷.

— ჩირალზე.

— დავდეფყე ჩირალზე.

— ჰო, მერე, რათენი წუთის მერე შაიძლება...

⁶ „პარ ვახტ“ — „ყოველთვის“, „მუდამ“.

⁷ „ჩირალი“ — „ნავთქურა“.

- ნიმ⁸ საათში.
- ნახევარ საათში.
- ნახევარ საათის უკან შაიძლება.
- ჰო, კარგი.
- ამ ქონსა დავადევყე ზედა.
- ძალიან კარგი, ხო კარგი, კარგი, კარგი.
- შენ, სიმღერაი არაფერი არ იცი?
- არა.

— მე კი ვიცი ერთი-ორი ლექსი, ემას ექა ვიკითხავ და ჩავ ჩავწე-
რავ, ეს არის: (მღერიან)

შე რო იდე რუვის პირზე,
ხალი რო გესო გულის პირზე,
ხალი რო გესო გულის პირზე,
ხალი რო გესო გულის პირზე,
შენ გენაცვალი შენა მე,
შენა რო თავი მე მამე,
შენა რო თავი მე მამე,
ლალალა ლალა ლალალალა
ლალალა ლალა ლალალალა

გამიტანეთ, გამიტანეთ, ეხლა ვიკითხო

ლა —

ლა —

შე რო (მღერიან)

შე რო იდე რუვის პირზე,
ხალი გესო გულის პირზე,
ხალი გესო გულის პირზე,
ხალი გესო გულის პირზე,
შენ გენაცვალე გენანე,
შენა რო თავი მე მამე
შენა რო თავი მე მამე
ალარ მინდა ღუქანი
ალარ მინდა ღუქანი
ქალი რო მინდა სუქანი,
ქალი რო მინდა სუქანი,
ლალალა ლალა ლალალალა
ლალალა ლალა ლალალალა
ლალალა ლალა ლალალალა

ჰოო, ჰოო, კარგი, კარგი, ძალიან კარგია, ჰო.

(ქალის ხმა): — ძალიან კარგია.

— ეხლა რაფერი ვიყენეთ, რაფერი ვილაპარაკოთ, რო ექა ჩავიწე-
როთ.

⁸ „ნიმ“ — „ნახევარი“.

- ნამაი, ნამაი
- ნამაი, ნამაი.

.

ზუალ იქნება პარასკევი, შვიდი საათზე მივდივართ სადგურში თითფრინავისა და უნდა ჩონი ბიძიები, მოსულიან ირანში გავაცილოთ და მოიდენ თბილიჩი, ძალიან კარგი, კარგი, კარგი ბიძიებია. აიგე... ჩონ გუნდა რო მოიდეთ თბილიჩი, ვიმუშოთ, დავჩეთ ჩონი ძმები, დები, პაპები ვნახოთ. მერე ხელი არ გუწდება, თუ რო ქენ საქართველებო, ბიძიებო, ძმებო, შაგიძლიათ ერთი ერთნაირად გააკეთოთ რო ჩონ... გამოსლა თბილიჩი და იქა ქენ ნახუა შეგიძლია. ძალიან გუნდა, გუყვარს საქართველოს ქუეყანა და საქართველოს სამშობლო, სამშობლო... (მღერთან).

გადიან, გამოდიან ყანაში.
 მე შენ შეგეყორები,
 მე შენ შეგეყორები,
 გადიან, გამოდიან ბიჭები,
 მე შენ შეგეჭიდები,
 მე შენ შეგეჭიდები.
 გადიან, გამოდიან კაცები,
 მე შენ შეგეკოკებები,
 მე შენ შეგეკოკებები,
 ლალალა ლალა ლალალალა
 ლალალა ლალა ლალალალა
 ლალალა ლალა ლალალალა
 ლალალა ლალა ლალალალა
 ჩუენ სოფელჩი ყიზია
 თეთრი ნიფხავი აცია,
 თეთრი ნიფხავი აცია.
 ეს მამაძალი თათარი,
 ჩონი სოფელჩი რათ არი
 ჩონი სოფელჩი რათ არი,
 ჩონი სოფელჩი რათ არი.
 ერთი ღამეს სტუმარია,
 ხუარად იქნების სახელი
 ხუარად იქნების სახელი,
 ლალალა ლალა ლალალალა
 ლალალა ლალა ლალალალა
 ლალალა ლალა ლალალალა
 ქართველებს უყვართ სტუმარი,
 ქართველებს უყვართ სტუმარი,
 როგორც რო ის იყოს ცოლები,
 როგორც რო ის იყოს ცოლები,
 ლალალა ლალა ლალალალა
 ლალალა ლალა ლალალალა

სამნი ვიყავით. რო ვლაპარაკოფთ და... ვლაპარაკოფ... ჰოსეინ ყაფ-
 ლანაშვილი, ჩემი დაიკო ექეფა ყაფლანაშვილი... აქა კი ვიცი რო გუშინ
 ისე გუზნდოდა ეილაპარაკოთ და ჩაფწეროთ და გაფუჭებულიყო ეს ჩონ.
 არ ვიცი რა ვთქო. ეს აი სახელი არ ვიცი, რო ესე ხმას წერავს, კი და.
 ჩონ ვეძა... , პარსულათ ეძახიან ზაფთესოუთი⁹, გაფუჭებულიყო და
 ეხლა დაედევდით და გაეკეთე, ეხლა და, ვლაპარაკობთ რო მიეცეთ.
 ჩემი ბიძია ზურაბასა. ჰო, ძალიან მადლობელი ვარ ზურაბასაყე და...
 მინდა ვნახო და და ჩემი საქართუელო, ჩემი საქართუელოს ნახუა გიან
 მინდა. ძალიან მადლობელნი ვართ ნოდარა კოჭლიშვილისაყენ და ზურა-
 ბასაყენ და ესე ქართველები რო მოდიან აქა და, ჩუნქი დედა ენა მძაქთ
 და... ამბანი დუგუწერა და წიგნები: დედა ენა პირველი ნაწილი გამო-
 გუგზავნა. ახლა ნელა ნელა და ვწერავთ და ვკითხობთ წიგს, დედა ენა
 სასწავლოა, როგორც, როგორც შეკამათ იგრე არ გუნდა. მერე ექა
 ეწუხთებით და მწარდებით რო ჩონ წიგნები არა გოქს და თუც გვა-
 ქონდეს, სიტყუები აგეთ შიგ არ ვიციტ რა არი. და გუნდა რო, ერთ-
 ჯურათ მაახერხოთ, ერთნაირათ მაახერხოთ რო ჩონ გამოგუდეს ძო...
 მოსვლა თბილიჩი და დაძაულა, მერე დაბრუნება ირანში. ჰო, ჩემგან
 ბევრი მადლობელი ვარ, თელი საქართველოსაყე, თელი ქუეყანასაყე
 და... ჩონი... სამშობლოსაყე, ჰო. ეს არი ჩემი ლაპარაკი ქენთანა, როგორ
 მინდა იმ ჩემ ლაპარაკსაით ვიყო, ემებზე რო ესე მოსულია ჩემგან და
 თქენ ემას უყურეფთ, ვეცა თქენ გიყუროთ და გათურია რო როგორი
 ნაირი... ბი ხართ. ძალიან მინდა ქენ ნახუა, საქართუელოს ნახუა, საქარ-
 თუელოს რო გავიგეფყე ჩემ ბადანში¹⁰, ჩემი ბადანში ჩამლოთყისყე, და-
 მაბროებსყე, სიხარულით მინდა, ჰამე გუნდა ქენ გამარჯობა, ღონიერო-
 ბა, ქენ ვაშკაცობა, საქართველო უნდა წაიდეს წინ, ქენ კი წინა ხართ,
 მერე ჩონაც წაგუყანოთ ქენთანა და, ჩონაც რო ირანში ვცხოვრობთ
 როგორც თქენ ინჯინერები ყავდეთ, ექიმები ყავდეთ და ჩონ არა გყო-
 უს, ჩონაც, ჩონაც, ერთნაირები...

⁹ „ზაფთესოუთ“ — „მაგნიტოფონი“.

¹⁰ „ბადან“ — „ტანი“, „სხეული“.

ფერეიდნალი ქართველის სპარსულად დაწერილი ლექსები

ჩივილი წინაპართა სამშობლოზე (ბჭკარელი)

ვჩივი შენზე, თბილისის მიწავ,
შენზე ჩივილი ღმერთამდე მიმაქვს.
რად მოიცილე შენ ჩემი წინაპრები თავიდან,
მოგვიკვეთე ჩვენ სწავლა და ცოდნა.
დაუშვათ, რომ ჩემი წინაპარი ცოდვილი იყო,
მოიცილე თავიდან, რომელიც ღირსეული იყო.
უცხოელთა შემოსევამ აიძულა
სამშობლო დაეტოვებინა, მოხეტიალე გამხდარიყო.
წუთისოფელი ერთგვარი როდი დარჩენილა;
ვის დარჩენია გონებაში ასეთი რამ,
ქართულად მიწას დედა ეწოდა სახელად,
ქვეყანა ამ სახელიდან იქნა სახელდებული.
არ ეპატიება დედას ასეთი საქციელი,
რომ მისგან უბედური შვილი იშვას.
თუ ამჟამად ჩემი ხელი მისწვდება დედას,
ჩემი სიზარულის შეძახილი ღმერთამდე მივა.
ჩემს გულში ღმერთის შიში არის,
ჩემი სიყვარული ღმერთისადმი დედის გულშია.
ყველა ის დედა, ვინც შვილს ასე მოექცევა,
არ იქნება ღირსეული და დაფასებული.
ოი! შენ სურნელოვანო თბილისის მიწავ,
შენთან შედარებით რა არის სამოთხის ბაღი!
რა დანაშაულისათვის გაგვაძევე შენგან,
როგორ დარჩი შენი შვილების გარეშე?
დედის ისეთი საქმე არ მოიწონების,
როცა შვილმა ნახა ზიანი დედისაგან.

ვფიცავ იმ ღმერთს, რომელმაც ქვეყანა გააჩინა,
მთვარიდან თევზამდე¹, (ყველაფერი) მისი ბრძანების
ქვეშაა.

ახლა უკვე შენს კალთებს ხელს არ გავუშვებ,
ჰკუთხე არა ვარ და რას ვამბობ (არ ვიცი).
შენი ნახვის სურვილით ისე ვღვრი ახლა ცრემლს,
რომ ჩაიძირება გემი ჩემს სისხლიან ცრემლებში.
თუ შენ დედა ხარ, შენი სიყვარული რა იქნა?
როდის მომხდარა, რომ დედას სიყვარული თან არ
სდევდეს.

თუ დედას შვილი დაეკარგა,
მისი მოძებნა ახლა უკვე არ არის ძნელი.
სამმა საუკუნემ და სამმა ოცმა წელმა უკვე გაიარა,
შვილისა და დედის დაშორებამ ჩაიარა...
ჩემი სიცოცხლე თუ ასე წავა,
ვინატრებ, რომ წელიწადმა ერთ დღეში გაიაროს.

* * *

(ბწყარელი)

ღმერთს ყოველთვის ვევედრები,
მე მას ამგვარად ვთხოვ, —
მომცეს მე საშუალება, ვიხილო სამოთხე,
რომელსაც ღმერთმა თბილისი უწოდა.
ჩემი გული ბადეში გაბმული ჩიტივითაა.
განშორებისაგან ვსევამ გულის სისხლს.
ვთხოვ სამართლიან განგებას,
რათა მომცეს საშუალება შევიტყო (სიმართლე).
ჩემი ქვეყანა თბილისია,
მისი მიწიდან ამოდის ოქრო და ვერცხლი.
ის ვინც თბილისზე ილაპარაკებს,
ღირსეულია ყველა საზოგადოებაში.
სამას სამოცი წელი გავიდა უკვე,
ჩვენმა დაშორებამ თქვენგან უკვე ჩაიარა,
ახლა თუ მოისურვებს ძლიერი ღმერთი,
რომელიც გვმატებს ჰკუთხს და ცოდნას,
მოსულა ჟამი ურთიერთის ნახვისა.

¹ ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა წარმოდგენით ღედამიწა იდგა ვეშაპის თუ თევზის მხრებზე. ლექსში იგულისხმება ღედამიწის უკიდურესი წერტილი.

ერთმანეთს გავეწოდით სიხარულის ჯამები,
სიხარულისაგან ამიდულდეს სისხლი და
ამიკანკალდეს კალამი ხელში.
მე რომ მქონდეს ფარეანას ფრთები
ლმერთთან არ მექნებოდა სათხოვარი,
თქვენს მხარეს ისე გადმოვფრინდებოდი
შენ იტყოდი, რომ მე ვარ ბედნიერების ბურთი.
ჩვენთან ენა ჯერ კიდევ დარჩენილია,
მოგზაური გზაზე დარჩება, თუ უსაგზლოა
ვსაუბრობთ ქართულად ყველანი.
ცხოვრებას ვატარებთ მზიარულად,
სახელმწიფომ სკოლა მოგვცა,
სწავლითა ვართ გართულნი.
ისეთი სურვილი მაქვს ქართულის სწავლისა,
რომ მისი სიყვარულისაგან ყაზალებს¹ დავამღერებ
როგორც ბუღბუღი,
სიხარულით შევთხზე მე ეს წერილი,
მიპასუხეთ მე ამ წერილზე.

16. XI. 46 (5. 2. 1968 წ.)

¹ ლირიკული ლექსის სახეობა აღმოსავლურ პოეზიაში.

உ ன ன ன ன ன ன ன

بسیاری از افراد گرجی در آن کشته شد این کوه مانند زندان از یک طرف راه دارد و بجز
 از راهی که در کوه برویم راه دیگر برای پائین آمدن وجود ندارد و بزبان گرجی آنرا *გაბა*
 میگویند. کوه بزرگی در جنوب شیر واقع است که آنرا *დათბარა* میگویند. در مشرق تپه‌ای
 کوچک و بزرگ وجود دارد بنام - *გაბა* *გაბა*.

გაბა *გაბა* *გაბა* *გაბა* *გაბა* *გაბა* *გაბა* *გაბა* *გაბა* *გაბა*.

بد نیست که از رودخانه‌ها هم اسمی برده شود در وسط رودخانه‌ای جاری است این رودخانه جلوه
 بغیر از شهر میدهد البته فصل بهار چون فصل بهار سراسری است که آب بزرگی از آن جاری است و
 این رودخانه در فصل بهار مملو از آب است وقتی فصل بهار تمام شد آب او نیز تمام میشود
 در رودخانه آب بسیار کم است و آن آب هم از چشمه‌ها بدخل رودخانه میریزد چشمه‌هایی
 که در شهر وجود دارد تمام آب آشامیدنی است که دختران عصرها برای آوردن آب آشامیدنی
 با کوزه دور آن جمع میشوند و آب برمیدارند. لازم است تذکر داده شود که در شمال شهر کوه
 و پشت کوه ۴ آبادی گرجی وجود دارد بنام داشکنی. بونین. و بیکر. و آنچه در جنوب
 شهر کوه سیخ واقع است در پشت این کوه چغیورت واقع است در جنوب شهر نیز کوه بلندی
 قرار دارد که پشت آن کوه نیز ۲ آبادی گرجی هست بنام ۱ سبیک ۲ جق جق

حالیه اگر بر سر کوهی که در شمال شهر قرار دارد برویم داشکن و بونین و بیکر با آنچه چغیورت
 دیده میشود و اگر بر سر کوه جنوب برویم سبیک و جق جق دیده میشود این شهر از آبادیها
 این قدر فاصله دارد البته از راه ماشین با داشکن ۹ کیلومتر با بونین ۱۷ و با آنچه ۱۸
 کیلومتر با چغیورت ۱۶ کیلومتر و با سبیک ۹ کیلومتر با جق جق ۱۵ کیلومتر انسانی این
 آبادیها که گفته شد با خود فریدون شهر املی آنها در ۶ ماه تمام بشغل زراعت و دامداری و
 و ۵ ماه در زیر برف میگذرانند حالیه که کلمه برف در این جا بمیان آمد بد نیست مختصری

در باره برف صحبت کنیم برف بطوری آبادی را محاصره میکند که کسی نمیتواند از دهی بده دیگر
 برود تمام احشام در طولها میباشند و باید آذوقه بانها داده شود اتفاق میافتد که اول فروردین
 آذوقه احشام تمام میشود و باید باصفهان یا شیراز برویم و آذوقه دامهارا بوسید ماشین بیادیم تا
 جاییکه ماشین میرود دیده میشود وقتی ماشین باکاه در حرکت است برف شروع به ریزش مینماید و
 ماشین کاه را در وسط بیابان روی برف خالی میکند و بر میگردد و افراد ناچار باید خودشان با
 پشت یعنی کوله باری کاه را بده برسانند تا احشامشان از بین نرود اما ۲ ماه که بزراعت
 مشغول هستند بیابان سرسبز و خرم میباشند و احشامشان هم بخوبی علف میخورند و در آن مدت
 هم ذخیره کوفته اند را تهیه مینمایند اکنون هم بیابان رو به نابودی میرود اگرچه بیابان
 از بین میرود ولی راه ماشین اکنون بهتر شده و مثل سابق نیست حالیه از این قسمت میگذریم
 و میپردازیم به بزراعت و کشت کار زارعین این چند آبادی محصول بیشتر این آبادیهما جو و
 گندم و عدس و گرز و که برای دامپسوری میباشد زارعین زمین را با گاو تخم میزنند
 البته اسبابی از چوب است بخاران گرجی میسازند که بغاری بآن آوار و بگرجی ۵۵۵۵۵۵
 گفته میشود و تمام سائل گاو یاری را بگرجی ۵۵۵۵۵۵۵۵۵۵ مینامند و همانان
 برای کاشتن گندم اول زمین را خوب شخم میکنند بعد آبیاری مینمایند بعد از دو روز تخم
 میپاشند و زمین را شخم میزنند و ناگفته نماند که گندم آن گندمی است سرخ رنگ و بسیار
 سخت زیرا اگر گندم دیگری بکارند در پنج بندان مای زمستان و پانیز و بهار از بین میرود
 اما این گندم به طبیعت آشنا شده و دیگر سرما و یخبندان بآن کارگر نیست البته در ۴۵
 پانیز تخم گندم کاشته میشود و در تیسر ماه اولین محصول گندم بدست میآید اما وقتی فصل
 درو فرا میرسد بردان گندمهارا درو میکنند و بوسید چهار پایان گندمهارا به جانی کقبلا
 دبست شده و بان بغاری خرمن و بگرجی ۵۵۵۵۵۵۵۵۵۵ گفته میشود حل مینمایند اما وقتی دیگر

محصل نجرمن رسید بقیه کار با برعمده زنهایا باشد گندمههارا روی خرمن پهن میکنند و گاو را در آن می بندند و دسائی است که از آهن و چوب درست شده یکی از آنها را چوم بغاری و دیگری را تخته نعلی ۳۳۳۳ میگویند که دنبال گاو را می بندند و زنان سوار میشوند وقتی یک قسمت گندمهها خوب خورد شود آزا زنان با دسائی باد میدهند که بغاری ۹ دنده و گبرجی -

۱۰۰۰۰۰۰۰ (۳۰۰۰۰۰۰۰) گفته میشود وقتی باد داده شد قسمتی از گندم درخود پوست باقی میماند بغاری کرجل و گبرجی ۳۳۳۳ گفته میشود این قسمت را باز هم گاو را در آن می بندند بدون دانه گندم بزودی خارج میشود وقتی این کرجل با خوب خورد شد گاو را باز میکنند و رسید پاک کردن آنها آماده میشود اول پارو که گرجی ۴۰۰۰۰۰۰۰ گفته میشود دوم سرند میباش که گبرجی ۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ گفته میشود با پارو باد میدهند تا کاه یکطرف و گندم یکطرف برود بعد با سرند درشت آزا سرند میکنند و بعد با سرند ریز گندمهاری نجرمن

همانطور می ماند تا مردان غروب بیایند و به خانه بیاورند زنهایان خوراکی خانواده را خودشان میپزند و درست کردن غذا هم از کار زنان است ووشیدن گوشت و تهیه ماست و کره و روغن هم برعمده زنان است حالیه برای بدست آوردن کره توضیح میدهم وقتی گوشتدان و گاو را زنان

دوشیدند چند هسایه که باهم مستند شیر را جمع میکنند و به یک خانه میبرند و این کار را د۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ میگویند وقتی شیر را گرم کردن آزا مایه یعنی قدری ماست در آن

میبریزند تا بصورت ماست در آید ناگفته نماند که در فریدن ماست و شیر بدون چرخ کرده است چون هنوز چرخ برای چرخ کردن ماست و شیر در فریدن وجود ندارد اما وقتی ماست درست شد

و سیدای از چوب بشکل استوانه بدرازی یک متر و نیم و بشعاع ۸۰ سانت البته ۲ سر این چوب بسته و داخل آن خالی میباشد وقتی این رسید حاضر شد اول ۲ طناب را در سقف آویزان میکنند

و آن را بشکل طوق مانند درست میکنند و چوب را که بگرجی ۶۷۳۷۰ گنجه میشود در آن قرار میدهند که تقریباً یک متر و نیم از زمین بلند باشد در وسط ۶۷۳۷۰ سوراخی دارد که دست از آن پائین میرود زیر همین سوراخ باز سوراخ کوچکی وجود دارد و آنرا ۹۷۹۷۳۷۰ میگویند که وقتی ماست را در آن زدند و دوغ شد دوغ را از آن سوراخ کوچک خالی میکنند و کره را از سوراخ بزرگ در می آورند وقتی کسی که بخواهد ماست خود را کره از آن بگیرد ماستی که می خورد از خبر ماست بد البته پسران و دختران را وقتی دعوت شده گمان جمع شدند و رسید برای کره گرفتن آمده شد ۴ نفر به ۴ نفر انتخاب میشوند خودشان و هر یک طرفی از آن را میگیرند بطوریکه ۲ به ۲ روبروی هم قرار میگیرند مثلاً ۲ پسر و ۲ دختر و در هنگام ۶۷۳۷۰ زدن به خواندن میپردازند بطوریکه وقتی ۲ نفر یک فرد شمر خوانند بلافاصله ۲ نفر دیگر جواب آنها را میدهند این کار در خانه مانیکه حشام زیاد دارند ۲ شبانه روز ادامه دارد در این کار با هم دیگر کمک میکنند این چوب که رسید کره گرفتن است در حدود ۳۰۰۰ ریال ارزش دارد و آن هم از دست نجاران گرجی ساخته میشود و ما بجز گرجیان جایی دیگر چنین وسیله ای برای کره گرفتن ندیده ایم اما وقتی کره گرفته شد آن را بطور مخصوص آب میکنند که دوغ از کره گرفته شود اگر کسی ماهر نباشد در آب کردن کره ممکن است بطوری غراب شود که بکلی قابل استفاده نباشد البته وقتی روغن را بهتر تهیه کنند خریداران آنرا با قیمت بهتر میخرند مثلاً روغن های فریدن را تا جبران اصفهان بهتر از همه جایخرند فعلاً کیلونی روغن کوسفندی فریدن در بازار اصفهان ۲۵۰ ریال میفروشند بدینست اگر توضیحی در باره کسب با بدیم چوپانی که کوسفندان یک طایفه را بصحرا میرود در اجرت خود از هر کوسفندی یک قفیس ۱۰۰۰ گندم و یک قفیس ۱۰۰۰ جو میگیرد هر قفیس گندم ۴ کیلو و نیم و یک قفیس ۱۰۰۰ جو ۳ کیلو و نیم میباشد البته قرار دادی مابین صاحب کوسفندان و چوپان نوشته میشود و چوپان میتواند روزی که بیابان است به مقدار خوراک خودشیر بدوشد و از صاحب کوسفندان کمک های مختصری نیز به چوپان داده میشود اما سلمانی

آنهم منوز گندم دو جوبابت دسترود خود از مردم میگيرد و پولي نيست البته آن هم هر طايفه يا محد جمع ميشوند و سلماني را انتخاب ميکنند براي يك سال هر نفر ي ۹ كيلو گندم و ۹ كيلو جو بابت مزد يكسال ب سلماني ميدهند و قيمت هر كيلو گندم ۵ ريال و جو كيوي ۴ ريال ميباشد حامی هم تا كنون گندم و جو ميگرفت ولي خيبر پولي شد، و آنهم باز با حامی شرط ميکنند كه مثلاً سالي ۲۰ يا ۳۰ تومان بشما ميدهيم البته جوانان كه منوز زن اختيار نكرده اند مزد كتر به حامی ميپردازند .

اما در اين صنف ميپردازيم به بعضي از خوار بار فروشها و تاجرا وقتي خوار بار فروشي از صفهان جنس ميآورد ب تمام دهقانان نسيه ميدهند تا موقع خرمن . خرمن كه ميرسد آنها حساب خود را از دهقان مطالبه ميكنند و دهقان در برابر همي خوار بار فروش را گندم دو جوب يا عدس و پشم و روغن يا گوسفند ميدهد سر خرمن حسابها تصفيه ميشود دوباره دهقانان جنس را نسيه از خوار بار فروش ميگيرند تا اول بهار اول بهار موقع پروار ميباشد كه هر دهقاني بره ماي خود يا گوسفندان پير ا پروار نموده و دوباره آنها را به طلب كار خود ميدهد البته خوار بار فروشان هم گرجي ميباشند مثلاً وقتي بهار تمام مردم به ايلاق ميروند يك نفر براي بايجاج بشهر ميرود ممكن است براي چند نفر ديگر هم جنس بياورد ناكته ناكته كه فريده شهر سيصد پارچه آبادي در اطراف دارد كه تمام احتياجات آن ما بايد از فريده شهر اداره شود مخصوصاً پاييز كه وقتي سرما فرا رسيد تمام اين سيصد پارچه آبادي بايد احتياجات زمستاني خود را بوسيله چهار پاين بربند تا زمستان آسوده باشند اما در فروردين كوههاي فريده دن شهر و اطراف آن سرسبز و غرم ميشود در اين بهنگام عشاير چادر نشين از گرمسير برگشته و در كوههاي اطراف شهر چادر مي زنند و براي خريد به شهر ميآيند عشاير هم در بهاي جنس كوسفند و روغن و پشم ميدهند اين چادر نشينان تا پاييز در اطراف كوههاي فريده و شهر مستند و پاييز كه هوا سرد شد دوباره بگرمسير برگردند كار آنها داپروزي ميباشد اما در كوههاي فريده و شهر علفهاي وجود دارد كه در تابستان درو ميكنند و براي ذخيره آذوقه اشام بشهر ميآورند تا زمستان آسوده باشند از هجده گيايان كه در اين

کوهها وجود دارند عبارت است از ذول که هم برای حیوانات مفید و هم برای زنبور عسل بسیار مفید
 است که دندو و کنکر دندو و جرشه دندو و قنقال دندو
 دندو هم وجود دارد که آنها هم برای دام داری مفید است در کوههای چغیورت
 گون وجود دارد که آراگون گزمیگویند البته این کوهها مدتی است که ریش کنی آنرا ممنوع کرده اند
 و حالیه آن کوهها کم کم بار می دهند البته این کوهها صحرای علو از این کوهها می باشد و متعلق بخود
 دهقانان می باشد و این ده که چغیورت بوده باشد دارای کوههای بلند و قنات های متعدد
 می باشد و برای کشت و ریزی جای است مناسب و دهقانان این آبادی نسبت به آبادیهای دیگر بهتر
 محصول بدست می آورند بد نیست که مختصر توضیحی در باره گزم بدیم وقتی این کوهها بارور میشوند
 اول پشهای بسیار کوچک و سیاه روی آنها می نشیند وقتی این پشه ها بر سرش خهای
 گون دیده شد امکان دارد که آنها گزم بدمند و باید تمام آنها را با چوب تکان داد تا گرد و خاک
 گونها از بین برود آن وقت سر گونها را که نگاه کنیم مانند شکر بسیار ریز مشاهده میشود آنگاه
 رسیدن های آنرا باید فراهم کرد تا بتوان شکر آنرا که گزم نامیده میشود جمع آوری نمود اما رسیدن
 از این قرار است اول چوبی از بادام که ۲ شاخه باشد تهیه میکنیم و ۲ سر آنرا خم میکنند تا به تنه
 خود چوب برسد بعد پوستی از بز بایه باشد و در این مرقع چوب دیگری را خم میکنیم بطوریکه ۲ سر
 چوب بهم برسد و یک دایره بشود بشعاع ۲۰ سانتیمتر آنگاه پوست را که در آب گذاشته اند
 و خوب نرم شده بر سر دایره چوبی می دوزند و جای بلندی قرار میدهند خاکستر نرم یا خاک نرم
 در داخل پوست میریزند و چهار روز در قالب میگذارند بعد از چهار روز آنرا بر میدارند بشکل نصف
 دحل می باشد البته دستگیره هم دارد که بتوان براحتی در دست نگاه داشت بعد آرد بیزی که آنهم
 بسیار ریز می باشد یعنی سرند یا دندو هم باید تهیه کرد که آنهم لازم است یک سر
 سرند را ریسمان می بندند و بکرمی بندند ریسمان را و خود سرند در پشت انسان قرار میگیرد و دو یک

و برگ آن مانند برگ لیواس یا دو دودو میباشد برگ آزمای چسبند وقتی خشک شد آترا
 روی گوشت میریزند و کباب میکنند که بسیار خوشمزه میشود. دودو دودو علفی است که بسیار
 بوی خوبی دارد آترا خشک میکنند و در دودغ میریزند که بسیار خوشمزه است. دودو دودو دودو
 که زرین گیاه گفته میشود در قلعه کوه نا و جانیکه بسیار با دیگر باشد میدید و بوی آن بسیار خوب است
 و هر جا باشد بوی آن در یک کیلوتری به آدم میخورد این علف را می چسبند وقتی خشک شد در آب
 گوشت میریزند و بسیار خوب است کسی هم که کمر درد داشته باشد قدری روغن باندازه احتیاج
 داغ میکنند و آرد در آن میریزند وقتی آرد در آن سرخ شد آن وقت زرین گاه را هم در آن میریزند
 و کسی که بکمر درد مبتلا باشد برای آن بسیار مفید است البته ۲ سه مرتبه باید خورد. کرفس
 یا دودو دودو دودو آنهم در کوهها فراوان و همه رقم خوراک از آن درست میشود تا زیاد ساقه کرده
 وقتی ساقه کرد باد اس درو میکنند و ساقه آنها را در آب میجوشانند تا کمی شیرین شود آنگاه در
 ماست میریزند بعد از ۳ یا چهار هفته برای خوردن آماده میشود اما موسیل یا موسیر که مانند پیاز
 است و سفید در بیا بانها فراوان زمین را شخم میکنند و آنها را جمع میکنند البته آنها خود در پیاز
 و غنی کارند موسیل را اول با چاقو بسیار نازک میبرند هر چه نازکتر باشد قیمت آن بیشتر است
 وقتی بریده شد آترا ۳ مرتبه میجوشانند تا شیرین شود آنگاه در گونی میریزند و در آزمای دوزند و
 در آب می اندازند طوری که آب از روی آن برود ۳ یا ۴ روز در آب میماند آنگاه از آب در
 می آورند و پشت باها در آفتاب میریزند تا خشک شود وقتی خشک شد برای فروشش بازار محل میشود
 و قیمت آن گاهی کیلونی به ۱۰۰ ریال میرسد موسیل وقتی قابل فروش شد آترا در ماست
 میریزند پس از ۱۵ روز بسیار نرم میشود در ماست و خوردن آن بسیار خوب است سیرهم
 در بیا بان وجود دارد که برای پادرد از آن استفاده میکنند اما برای فروش نیست باندازه
 احتیاجات خانواده میباشد اما علفهایی که برای خوردن و پختن استفاده میکنند

در بستان هم میباشد و دبستان دخترانه هم است . فکر میکنم اکنون وقت آن باشد که
 مراسم غرضی فریدونشهر را هم شرح بدهیم . اولاً بیشتر عروسیها در فریدونشهر زمستان میشود چون زمستان تمام
 مردم در شهر میباشد و موقع بیکاری است چون اگر تابستان بخوانند عروسی کنند بطوری که در صوفای
 پیش نشسته ایم ۱۹ نفره دارد فریدونشهر تابستان تمام مردم در فروردین مشغول زراعت هستند و وقت
 ندارند در عروسی شرکت کنند پس زمستان بهترین ایام عروسی است که انتخاب کرده اند اما پسری
 که دختر دلخواه خود را انتخاب میکند از این جا شروع میشود ۱۳ فروردین که دامنه کوههای فریدونشهر
 از برف ملو و این فصل میتوان از دهی بد دیگر با چرخ از روی برف مسافت نمود البته اول صبح
 که برف بخت بسته و چرخ بر جاتی از روی آن عبور میکند در ۱۳ فروردین دختران میروند صحرا و از آنجا بخاری
 که در ۲ کیلومتری شهر میباشد و آنرا بنام Dabul Mahal نامیده اند میروند البته
 و در روی این غار جانی است با صفا که آفتابگیر است و برف نگیرد و آنرا هم Dabul Mahal میگویند
 و بعد Dabul Mahal میباشند اطراف باغ و Dabul Mahal همان دسته دسته پتو را را بر روی تخته سنگها پهن نموده و بعضی ششون میباشد
 در مرتبه دختران دسته دسته وارد غار میشوند و از غار بر میگردند و آنها هم به اطراف غار مشغول میرودند
 میشود در این جا پسران دخترهای مورد پسند خود را انتخاب میکنند و تمام پسران و دختران هم یکدیگر را
 میشناسند البته هر کسی از فامیل خود دختر انتخاب میکند و بسیار کم اتفاق میافتد که از فامیل های دیگر
 دختر انتخاب کنند عصر همان روز پسر بخانه میآید و بمادر یا عموی خود میگوید که دختر فلانکس را برایم
 نامزد کنید در این موقع مادر پسر بخانه دختر میرود و بمادر دختر میگوید که آیا دختر شما را پسر ما میداند
 یا نه در این هنگام مادر دختر یکی از دوستان دخترش را خبر میدهد و با او میگوید بدخترم بگو که آیا مایل است
 با پسر فلانکس که مادرش برای خواستگاری آمده از دواج کند یا خیر دختر اگر مایل است قبول میکند
 و اگر مایل نیست قبول نمیکند اما اگر قبول کرد مادر پسر این جا بلافاصله بخانه خود بر میگردد و جریان را با

شهر خود در میان میگذازد در این هنگام پدر پسر با اطلاع قبلی بخانه پدر دختر میرود البته از آن طرف هم مادر دختر به شهر خود اطلاع داده است در این وقت پدر پسر بخانه پدر دختر میرود و چند متر پارچه میرسد که پس از احوالرسی و چای و شیرینی خوردن آنرا جلو حاضرین میگذارد و میگوید این برگ سبزا از ما برای خواستگاری دختر شما قبول کنید پدر دختر هم پارچه را بر میدارد و میگوید مبارک است البته فصل فروردین است پسر به مزرعه خود میرود و دختر هم به مزرعه خود ۲ مزرعه مکن است ۵ کیلومتر با هم فاصله داشته باشد در تابستان در مزرعه ما شیرهای گوسفندان را جمع میکنند در یک خانه که در صفهای جلوتر اندازده ای در باره آن شرح دادیم در این مواقع با از طرف پسر دختری را که نامزد کرده دعوت میشود و به مزرعه خودشان میرود البته با اجازه پدر و مادر دختر در صورتیکه از خویشان خودشان باشد ممکن است یکماه در آن مزرعه بماند وقتی پدر دختر بخواهد دختر را بخانه ببرد این طور مرسوم است که مادر دختر مقداری نان روغنی و مقداری نان از شیر با حلوای وقت و چائی و شیرینی و آجیل بسیار با اتفاق ۴ یا پنج نفر با چهار پایان حرکت میکنند و میآیند بخانه پدر پسر ۴ پنج نفر زنهای باشند با اتفاق یک مرد یا ۲ مرد این عده از طرف پدر پسر ۲ روز یا بیشتر پذیرائی میشوند آنگاه دختر خودشان را به مزرعه خود میرند تا پانز اما هرگاه روزهای جشن باشد که عید و غیره باشد از طرف پدر پسر پارچهای خوب و شیرینیها با حلوای نان روغنی برای عروس خود فرستاده میشود که آنهم حتماً باید برده شود که یکی از مراسمهای فراموش شدنی نیست اما وقتی پانز از مزرعهها برگشتند و کارها را بجای شد بنای عروسی گذاشته میشود پدر پسر خویشان نزدیک را خبر میکنند و بانها میگوید که بیا نید برویم دختر فلان کس را برای پسر خواستگاری کنیم و هم شیرها را قطع کنیم یعنی بیسیم چند شیرها از ما بگیرند این دسته جمع میشوند و بخانه پدر عروس میروند البته با اطلاع قبلی در صورتیکه پدر دختر هم خویشان خود را جمع کرده و بانها گفته که امشب در خانه ما میهمان مستید برای اینکه میخواستیم دخترم را شهر بدهم وقتی دو فامیل با هم جمع شدند پس از پذیرائی و شب نشینی پدر پسر به پدر دختر میگوید که ما آمدیم برای خواستگاری دختر شما برای پسر ما اگر این افتخار را هم بما بدهید بسیار بهتر

است در این صورت پدر دختر هم در جواب میگوید ما هم افتخار داریم که با شما دوباره خویشی را از کبر میکنیم
 در این هنگام حاضرین کف میزنند و شیرینی میاورند پس از خوردن شیرینی پدر داماد مقدار پارچه یا پولی
 بعنوان اینکه خواستگاری قبول شده روی کرسی که دور تا دور آن نشسته اند میگذارد و خویشان داماد هر
 کدام ۵۰۰ ریال یا ۱۰۰۰ ریال برای عروسی میدهند وقتی پولها جمع شد از آن طرف پدر عروس
 برای پدر داماد و خویشان داماد برای هر کدام یک کلوغذی با نضام یک جعبه گز و هر که ۵۰۰ ریال پول داده
 ۲۰۰ ریال پول و برای هر کدام که ۱۰۰۰ ریال داده ۵۰۰ ریال پول میاورند و بانها میدهند این
 مراسم تمام باید انجام شود یعنی خویشان داماد پولی بدهند و پدر عروس هم برای هر کدام کلوغذی و
 نصف پول که داده اند روی مجمعه بگذارند و بانها بدهند این کار در پایان شب نشینی انجام میشود اما
 شیر بها که در همین جلسه انجام میشود از این قرار است شیر بها از ده تا ده تا شروع میشود تا
 سر انجام به ۷ تا ۷ تا یا پنج پنج سر میگیرد ما اینجا ۷ تا ۷ تا را فرض میکنیم که از این قرار است
 ۷ گوسفند ۷ جریب آرد ۷ من گوشت ۷ کیلو روغن ۷ کیلو شیرینی ۷ کیلو نخودچی کشمش
 ۷ بسته چای ۷ پنجه سیگار ۷ من برنج ۷ من قند ۷ صد تومان پول که همه اینها باید ۷ تا ۷ تا
 باشد و اگر پنج پنج شود یا ۱۰ تا ۱۰ تا باید همانطور مثل پنج من به پنج من و یا ده من ده من باید
 شیر بها بدهند اما مهریه یک دانگ خانه که باید پدر داماد به عروس خود بدهد و هزار دینار و پانصد
 تومان پول که باید داماد قبول کند اینهم مهریه اما به نیت حالیه که شیر بها هم تکلیفش روشن شده بخانه
 داماد برویم و عروسی را شروع کنیم ابتدا ۲ جوان سواد دار از خویشان داماد در جلسه حاضر میشوند
 در خانه داماد و عرومای داماد و همسایه های مجاور هم حضور دارند در این هنگام کاغذ و قلم میاورند
 و آنها نیکه باید در عروسی حاضر بشوند اسمهای آنان نوشته میشود اگر افراد زیاد است و برای دو نفر
 مشکل است که تمام مردم را دعوت کند ۲ نفر هم بانها اضافه میشود و صورت ریز نفقات را هم بدو
 قسمت تقسیم میکنند ۲ نفر در یک محله و ۲ نفر دیگر هم در یک محله میفرستند آنها که باید مردم را دعوت

کنند حتماً باید ۲ نفر باشند و از هر کدام خیابان که عبور کنند معلوم است که آنها کانی هستند که مردم را در عروسی دعوت میکنند چون هر کدام چوبی در دست و کاغذ و قلم هم در دست دارند چون هر کدام را که دعوت کردند در کاغذ که اسم آن است علامت گذاری میکنند ۲ نفر که مردم را دعوت میکنند البته هر ۲ جوان هستند پشت سر این ۲ جوان ۲ دختر هم هست که آن ۲ دختر هم زنهای همان افرادی که مردان دعوت میکنند دعوت میکنند ۲۱ جوان که مردم را دعوت میکنند بسیاری شیرینی جمع میکنند چون رسم است که هر کس در عروسی دعوت بشود باید شیرینی بدهد کسی را که از آنها دعوت میکند همچنین دخترها هم شیرینی بسیار جمع میکنند اما چطور دعوت میکنند وقتی بخانه کسی میروند که باید در عروسی شرکت کند با دو گیوه فلانی شما را دعوت امروز چهار و امشب شام و فردا چهار ۳ وعده از آنها دعوت میشود. شب مخصوص جوانان است که باید داماد را حمام ببرند وقتی جمعیت دعوت شد آن وقت ساز و دهل نواخته میشود و گوسفندانی که برای مناجاج عروسی پروراشه میآوردند و آنها را سر میزنند ناله نمائند ۲ نفر که داده میشود غذا عبارت است از آب گوشت چلو خورشت و کره مربا و مات یک شام هم آبگوشت با مات دعوت شده گان با این غذا پذیرائی میشوند البته چهار اول که صرف شد عصر همان روز شیر بها که قبلاً ذکر شده همه آماده است و ساز و دهل نواخته میشود جوانان جمع میشوند و به چوب بازی و چپی که رقص دست جمعی میباشد میپردازند آرد و قند و چایی و برنج با روغن تمام اینها که برای شیر بهها گفته ایم روی مجعد میزنند و در دست میگیرند و بخانه عروس میبرند البته آرد در گونی یا تاجه که از پشت و بوسید زنان درست شده میزنند اما جالب اینجا است وقتی گوسفندان را میخواهند همراه شیر بهها بخانه عروس ببرند ۲ پسر بچه با لباس چوپانی و پارچه سرخ که دور گردن انداخته و هر کدام یک نی در دست دارند با چوب دستی با خنجر

که حتی آن هم در آن میگذرانند این ۲ پسر بچه یکی جلو و دیگری عقب گوسفندان را میباشند و آنها را بخانه

عروس میبهرند وقتی جلورخان رسیدند هر دو بچه جلوسفندان را میگیرند و شیرینی میطلبند از طرف پدر شیرینی باکی پول برای دو بچه چوپان میآوردند و آنها با خوشحالی بخانه برمیگردند جوانان که شیر بهانه عروس میبهرند مدتی بخانه عروس به چوب بازی و رقص محلی میپردازند و بعد از صرف چای بخانه داماد میآیند همان شب داماد را به حمام میبرند البته با نوافتن ساز و دُل و آتش بازی در حمام سمدانی حاضر است تمام جوانان در حمام اصلاح میکنند در اینجا برای داماد ساق دوشی هم انتخاب شده که درست چپ داماد حرکت میکند بزبان گرجی داماد را ფეხი დასაყდრ و ساق دوش را ფეხი მიკობი میگویند اما نهار دوم وقتی ساعت ۱۰ شد دوباره ساز و دُل پشت بام یعنی سر بام نواخته میشود جوانان جمع میشوند و رقص مشغول میشوند ساعت ۱۱ تمام دعوت شده گمان در یک خانه جمع میشوند کله خانه بمیان آمد بد نیست مختصر توضیح درباره خانه گرجیها بدیم چون در فریدن مشهور است میگویند خانه گرجی پوش ساخت این خانه از این قرار است دیواری آن به پهنای یک متر حتی قدیمی نایکتر و نیم وقتی دو متر هم پهنای دیده میشود بنا میکنند طول خانه ۹ متر و عرض آن ۸ متر که به مساحت ۷۲ متر میشود چهار دیوار بالا میرود به بلندی ۴ متر ۲ تیر از صنوبر بسیار قوی بر سر دیوار میگذارند و چهار ستون به هر کدام ۲ تا داده میشود بعد تیرهای کوچک بر سر آن میزنند و شاخه درخت هم بر سر آن میزنند و بعد کل این خانه برای عروسی گنجایش ۴۰۰ نفر را دارد البته با طاق نایکه اطراف خانه ساخته شده بهر حال دعوت شده گمان ساعت ۱۱ همه حاضرند در مجلس به آنها شیرینی داده میشود البته هر کدام پولی برای عوضی میآوردند که گرجی ფეხი მიკობი میگویند حاضرین پول را به کسی که شیرینی داد میدهند و آنها میدهند کسی که در گوشه خانه نشسته و قلم و کاغذ در دست دارد و اسمی نفوذ را با پولی که هر کدام داده است میزنند خلیشان داماد هر کدام یک گوسفند برای داماد میآوردند ممکن است داماد در این عروسی ۱۰ رأس گوسفند برایش بیاورند در این مجلس ناگهان صدای ساز و دُل بگوش میرسد و آن از طرف مادر عروس میباشد که برای داماد عوضی میآورد و داماد به مادر زن خود میگوید მამა დასაყდრ این چنانکس هم مادر زن داماد میآورد گوسفندانی را که عوض شیر به گرفته اند ۲ رأس میآورد پول یکصد

72

است که گرجی ۳۰۳۰۳۰ میگوینم این پارچه را بر سر عروس میبندند از آنکه تا کمر میرسد و دیگر چیزی نمی بیند و البته کوچه پراز برف است چون گنجم که زمستان را برای عروسی انتخاب میکنند و جلوه عروس از خانه عروس گوسفندی جو عروس میخوانند و اغلب اتفاق می افتد که سر آن را میبرند و گمان هم پولی از طرف برادر داماد که دست عروس را گرفته داده میشود به آنکس که میخواهد گوسفند را سر ببرد و او هم از سر بریدن گوسفند میکند و حالیه عروس از خانه بیرون آمده و ساز و دهل می نوازند و جوانان با شور و علاقه فراوان به بازی مشغولند ۱۰۰ متری که از خانه عروس دور شدند جوانان اشیاء را یعنی اسباب را که از خانه عروس در دیده اند از جیب در می آورند و به هم دیگر نشان میدهند و شور و هیجان بازی و رقعه بیشتر میشود البته اشیاء بعنوان شوخی از خانه عروس برداشته میشود ۲ باره آنها را به صاحب خود بر میگردانند از یاد نبرد که وقتی عروس از خانه خودش خارج شد حتما باید سمت راست حرکت کند اگر از سمت چپ راه مثلا ۱۰۰ متر باشد و از راست یک کیلومتر باید از راست حرکت کند و این رسم از قدیم برقرار است اما وقتی ۱۰۰ متر مانده بخانه داماد برادر عروس توقف میکند و عروس را هم که میباید و باید مادر داماد که میگوینم بیاید مادر داماد هم قبلاً مجموعه ای حاضر کرده که بروی آن جنس با چشم میخورد چراغی بر روی مجموعه روشن است یک آئینه هم هست مقداری جو و گندم بر سر بشقاب و روی مجموعه گذاشته شده قدری نقل و نخدچی با کشمش بایک تواره پارچه زلفانه برای عروس این مجموعه را یک نفر مرد یازن بر میسازد و دنبال مادر داماد می رود وقتی ۱۰ متر مانده که مادر داماد به عروس برسد از پشت سر به عروس اشاره میشود در این هنگام عروس سه مرتبه سر تعظیم فرو می آورد در برابر مادر شوهر یا بقول عروسهای گرجی ۳۰۳۰۳۰۳۰ به عروس هم ۳۰۳۰۳۰۳۰ میگوینم پس بنا بر این وقتی مادر داماد نزدیک عروس رسید اول آئینه را در جلوه عروس میگیرد و در صورتیکه عروس جانی را نمی بیند چون پارچه که بآن ۳۰۳۰۳۰ میگوینم صورتش را گرفته دوم قدری آب که با کاس روی مجموعه است بصورت عروس میریزد که حتی عروس میترسد بعد گندم و جو را روی سر عروس

74

خودش به پیل خود بعد از مدتی خویشان عروس داماد را دعوت میکنند و باو یا کوهنند یا پیرایین و
جواب با کلفت میدهند در همه میهمانی که میشود باید ساق دوش کوچک خود را همراه ببرد به ساق دوش
هم از طرف خویشان دختر جواب و پیرایین و پول داده میشود و این مراسم هنوز در فریدون شهر
برقرار است

ᠳᠠᠨᠠᠳᠤ ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ

۱۳۴۶ / ۱۱ / ۲

۴۶ / ۱۱ / ۲

توضیح کوتاهی درباره ساختنهای فریدون شهر از این قرار است (ᠳᠠᠨᠠᠳᠤ ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ)
در شهر مذکور برای ساختن ساختمان از ۲۰۰ تا ۵۰۰ متری زیر بنا میگیرند و دیوارهای آنرا در حدود
۲۰۵ متر عرض میگیرند و پل آنرا تا ۲ متر با سنگهایی که از کوههای اطراف شهر آورده اند میچینند و بعد
بقیه دیوار را با خشت و گل تا چهار متر بالای برند البته باید یاد آور شویم که اطاق خیلی کم ساخته میشود
و اکثر آن بطور سالن ساخته میشود که بزبان گرجی ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ میگویند که در حدود ۱۰۰ متر مربع
میشود و اطاق آنرا با تیرهای خیلی قطور می پوشانند که بعضی از بقطر یک متر میرسد که آنرا شایتر
میگویند و بعد تیرهای باریکی روی آن می اندازند و سپس با شانه های درخت می پوشانند البته این سالن
یا ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ تعداد چهار ستون دارد که اطاق را نگاه میدارند جالب آنکه اکنون
خانه های مست که یکی از ستونهای آن زمانی جزو درختان جنگل بوده و موقعی که خانه ساخته آنرا بجای ستون
گذاشته اند و شانه های آنرا قطع کردند خلاصه وقتی که اطاق را با شانه درخت پوشانیدند ᠠᠨᠤᠨᠠᠳᠤ

در حدود ۴۰ تا ۴۵ سانت میل روی آن می ریزند البته خاک مخصوصی است که همراه باشن می باشد. و بعد از آنکه گل کاری پشت بام تمام شد بعد از چند روزی بام قلقلن روی آن میگردانند (بام قلقلن از سنگ تراشیده و به شکل استوانه است که دوسر آن باندازه ۳ سانت چال میکنند که ثقل آب آنها گیر کند) تا خوب سطح دحکم شود و چون در فصل زمستان برف زیادی بار د آن آسیب نرساند و آب برف داخل خانه یا سالن نشود باید عرض کم زنگی در فصل زمستان در این شهر خیلی مشکل می باشد گاه اتفاق افتاده در مدت یک هفته مرتب از آسمان این دیار برف ببارد که مردم مجبور میشوند گاه و بجا پشت بام های خود را پارو کنند تا خیلی سنگین نشود و طاق خانه آسیمی پیدا کند چون در عرض یک هفته ممکن است باندازه ۲ متر برف بیاید و تمام کچه و خیابان کچه و مارج آن پراز برف بشود و مردم در موقع برف پارو کردن جای خالی ندارند و مجبور میشوند در کچه که خیلی از پشت بام ساختمان بالا رفته پراز برف شده روی هم جمع کنند و عبور و مرور خیلی قطع میشود و مردم برای عبور از کچه کوچه تولد درست میکنند تا بتوانند از خانه بخاجی دیگر بروند گاهی هم اتفاق می افتد بر سر برف ریختن بن همسایه با نطاع درگیرد باید عرض کنم که ساختمانهای آنجا از روی سبب صحیح درست نشده و مردم در هم می باشد *двухэтажные* در جانی واقع شده که سرفر آن کوههای بلند و رفعی فرا گرفته و خود شهر در دره و دامنه کوهی واقع شده و بقدری شیب دارد که ساختمان ساخته در حدود ۴ متر بلندی کف ساختمان بعدی میشود در شهر نامبرده در حدود چهار جوی و یک رودخانه که از وسطا شهر میگذرد جریان دارد رودخانه از کوه شمال شهر سرچشمه میگیرد که در فصل بهار آب آن خیلی زیاد است بطوریکه آدم نمیتواند از آن آب عبور کند ولی بررر زمان کم میشود در صورتیکه در تابستان یک قطره از آن همه آب پیدا نیست چون برف کوهها تمام میشود ولی چند کادری دارد که دائم آب دارند و آب آن خیلی سرد و تمیز می باشد که مردم برای نوشیدن از آن استفاده میکنند جوی مانیک از وسطا شهر در جریان هستند بعلت متصل بودن ساختمانها در بعضی از حیاط خانه ها از آب جوی استفاده میشود شهر مذکور در حدود ۳۰۰۰ خانه وار و بالغ ۱۵۰۰۰ نفر جمعیت

در دو تمام خانه متصل بهم ساخته شده اگر کسی بخواهد از پشت بام خود در شهر گردش کند میتواند از راه پشت بام عبور کند و چیزی که خیلی مهم است اینست که خانه مانی است تقریباً در حدود ۳۵ سال که هم زمان با شاه عباس میباشد ساخته شده و هنوز برقرار است دروی ستون یکی از ساختمانها بنعلی نوشته شده که بنده نمیدانم چه نوع خطی است چون ندیدم دلی آنها نیکه دیده اند از سواد گرجی بهره ای ندارند تا بخوانند بلکه با خط گرجی نوشته شده باشد

یا ۱۵ کیلومتر فاصله دارد که از شهر اصفهان

شکایت از سرزمین اجدادی

ز خاک تو تغلیس شکوه کنم	شکایت ز تو نزد یزدان کنم
تو جسد ادم از خود براندی چرا	همی علم و دانش بریدی ز ما
تو پندار جدم گنهگار بود	براندی تو از خود سزاوار بود
پورش های بیگانه مجبور ساخت	وطن را را با کرده آواره گشت
زمانه بیک رنگ کی مانده است	بکس این چنین یاد کی مانده است
بگره‌ی زمین مادر آمد بنام	که دنیا از این نام آمد بنام
نگنجه ز مادر چنین کردگار	که زو طفل آید سیه روزگار
اگر دستم اکنون بمادر رسد	ندایم ز شادی به یزدان رسد
ز یزدان مرا بسیم اندر دل است	مرا مهر از او در دل مادر است
هر آن مادری طفل آرد چنین	سزاوار و لایق نباشد چنین
تو ای خاک تغلیس انبر سرشت	به اوصاف دنیا چه باغ بهشت
چه تقصیر ما را ز خود را ندای	چگونه ز طفلت جدا مانده‌ای
ز مادر چنین کار ناپید پسند	کجای طفل دیده ز مادر گزند
قسم بر خدائی که دنیا از او است	ز ما تا بهای نفسمان او است
ندارم کنون دست از دامن	بخود نیستم من چاه گویم
ز شوقت چنان اشک ریزم کنون	شود غرق کشتی ز اشکم بخون
اگر مادری مهر تو چون شده	ز مادر محبت جدا کی شده
ز مادر اگر طفل شده ناپدید	پژوهیدش نیست اکنون بعید

سه قرن و سه سیت سال کنون گذشت
 مرا زندگی گر چنین بگذرد
 به یزدان همیشه ستایش کنم
 دهد فرصتم تا که بسیم بهشت
 مراد دل چه مرغی بدام اندرم
 بخواسم از آن داور دادگر
 بتغلیس باشد مرا بوم و بر
 ز تغلیس هر کس براند سخن
 بر صد بار سیت سال کنون گذشت
 کنون گر بخواهد خدای دودر
 رسیده است هنگام دیدارم
 بچوشت مرا خون ز شادی می
 اگر پر مرا همچو پروانه بود
 بسوی شما پرچنان میسزدم
 ز ما لجه اکنون بجا مانده است
 مگر جی تکلم کنیم جذامی
 بها مدرسه داده دولت می
 تحصیل گرجی چنان مایلیم
 ز شادی سرودم من این نامه را

جدائی مادر ز طفلش گذشت
 خوشم من که سالی بر دوی رود
 از او این چنین آرزو کنم
 که یزدان بتغلیس نامش نوشت
 ز دوری بسی خون دل میخورم
 دهد فرصتم تا شوم باخبر
 ز خاکش بنخیزد همی سیم و زر
 سزاوار باشد بهر انجمن
 جدائی ما از شما مانده است
 که از و عقل و دانش ما را فرود
 ز شادی و سیم جام شادی بهم
 که خامه بدستم بلرزد همی
 ز یزدان مرا آرزوی نبود
 تو کوئی که گوی سعادت برم
 مسافر بماند که بی تو ش است
 بشادی می بگذریم زندگی
 تحصیل مشغول باشیم می
 غزل خوان ز شوقش چنان بلبلم
 دسیم بن پاسخ نامه را

1. ზედა პერსონალის განხილვის დროს

2. პირადი მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

3. პირადი მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

4. ქალის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

5. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

6. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

7. ქალის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

8. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

9. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

10. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

11. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

12. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

13. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

14. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

15. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

16. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

17. მამაკაცის მატერიალური საშუალებების განხილვის დროს

16- ^(მკაღრი) მუცრუპი რა ღეღეშაქა ღეღეშაქა ^{გველი} გველი გველი

17- თუ ქაჯა თაო რა მუცრუპი

18- ჯეგოშაქა ქაჯა რა ღეღეშაქა

19- თაო ქაჯა რა გოგოშა ღეღეშაქა ღეღეშაქა

20- ღეღეშაქა მუცრუპი მუცრუპი მუცრუპი მუცრუპი

რა ღეღეშაქა მუცრუპი ღეღეშაქა

21- ვიღა რა გიგოშა გიგოშა გიგოშა გიგოშა

22- ღეღეშაქა მუცრუპი ^{ქაჯა} ~~ქაჯა~~ ნაჯაქა მუცრუპი

23- მუცრუპი რა ღეღეშაქა ღეღეშაქა ღეღეშაქა

რა ღეღეშაქა მუცრუპი ღეღეშაქა

24- მუცრუპი ღეღეშაქა ღეღეშაქა ღეღეშაქა

25- ღეღეშაქა მუცრუპი ღეღეშაქა

26- ღეღეშაქა მუცრუპი ღეღეშაქა

27- მუცრუპი ღეღეშაქა ღეღეშაქა

28- მუცრუპი ღეღეშაქა ღეღეშაქა

29- მუცრუპი ღეღეშაქა ღეღეშაქა

30- მუცრუპი ღეღეშაქა ღეღეშაქა

31- მუცრუპი ღეღეშაქა ღეღეშაქა

ღეღეშაქა

34-ქალას მატყვეს რომ ხარეშად გაბაქროს

35-გინი ქილე ვიგულითი გაქდო ხალხი გვბოვს

გათიქ ვახეთ ქილითო

36-გენა რა გვგებ მარნენ

37-გენიგა მდებარე სიქელ მატყვითი

38-მონყვინი ჩიტი მდებარე ღია სიქელითი

ჭაჭრეჭაჭრე ღია სიქელითი

39-მინიგა ხარი თრეჭელთა ვერ მდებარეს

40-მინიგა ხარი თრეჭელთა ვერ მდებარეს

სიქელითი ვერ მდებარეს (მინიგა მდებარეს

მინიგა მდებარეს მდებარეს მდებარეს

მდებარეს რომ მდებარეს ერთი მდებარეს მდებარეს

მდებარეს მდებარეს მდებარეს მდებარეს

მდებარეს მდებარეს მდებარეს მდებარეს

მდებარეს მდებარეს მდებარეს მდებარეს

მდებარეს მდებარეს მდებარეს მდებარეს

41-მდებარეს მდებარეს მდებარეს მდებარეს

მდებარეს მდებარეს მდებარეს მდებარეს

ღმერთსავემინდა ვიტოვებ
 ვინც ვლოდა ვიძღვრობე
 მასწავლებელინდა მე
 პინტროდაქოსსესხებენ
 წაღმინდა ვიტოვებ
 სქოლას უიმიფან ბავუვეტი
 წილ უი ვწყნარად ვიძღვრობე
 სამასოქოზდა ათიწელს
 წერდა და ქოზვარდ ვუტეხს
 პარბავექნე ბაქსლორო
 სემქალაქ უიხქოლასარი
 პარსოლქაქსწავლებელქმე
 მოდიოქანოლო ვინწავლობ
 ბავუვეტოარდაივიწყოთქენ
 სემქნესა ვბაროქენთან ეს
 მწყნაროთ სლანს უვილი
 მოდიოტა ვაბანოთ სელი

ვინწავლობდა მინამე
 ქანოლო წყნად და ქოზვარდ
 ბაქინოთს რეალები
 ბეალო სიო სენეს ბავუვეტი
 ქანოლო წყნად და ქოზვარდ
 პარსოლს ქოზს სენეს
 ქანოლო წყნად და მინამე
 მინამე წილ სენეს ქანოლო
 წილნი და სქოლას ქანოლო
 ბავუვეტო ქანოლო სენეს
 მინამე წავლებელი არა
 წავლებელი სენეს ბავუვეტი
 სენეს ქალაქი ბავუვეტო
 ბავუვეტი სელი წავლებელი
 სენეს ველი ქანოლო სენეს
 სენეს სენეს ქანოლო
 პარბავეტი სენეს სენეს

ლი

რძენი მამინდო მადონის

სამსახურს სწავლის

სწავლის შემთხვევაში?

სახელს ჩაწერა თბილისი

რეზიდენციის თბილისი

შეგი ვახუშტის მემორიუმი

რეზიდენციის რეზიდენტი

პინა თბილისის მემორიუმის

რეზიდენციის მემორიუმის

მემორიუმის მემორიუმის

პინა ვახუშტის მემორიუმის

მემორიუმის მემორიუმის

მემორიუმის მემორიუმის

სამსახურს სწავლის

სტუმარი

1996-11-18

ჩონი სოფელში ქიზია

თეთრინივხა პი'მირ

ეს ძაღვ ძაღლი თათარი

ჩონი სოფელში რათ მერი

ჩემ სანატრილო ზაჟირვე /ლო

აჩო ღაბეს სტუმრად მერი

ხვალათ იქნების წამსლელი

სტუმარს მრგველი

არაფერის თქმა

ჩაბორს მენაჲ იქნების ბუქაღა

თუ ვერ ძახილე იათრებში

იქნები იმით სტუმარი

ბინადე ქარგიღამ მარხბ

იმიზეთირო ექნები ღარიხად

ძათაელებს უქვარს სტუმარი

თუ ის ექნების ბრძოლელი

მსანი ჯონინ უსულანაფეიზ ნა მტოქი

ბლები და ხარბი

რეო მართი-ბლები-პყავდა ოვრიხარბი. ფაფი-ბთხაზნა-
პზე პიპილა მიწაში დაიწყო ვახვთ ხარბები
ქლელში ქლელი დაეყვანა ხარბებს პიხედაზე
მერე ბყთანი ქლელში გაუგდო თაფლი სე ~~ფაფი~~
თაფლიში პომადო და ყნელი-ზხნას დაუჭახ
ხარბებს ხარბები უნდავს ხნესზე პართი ოვრი
ქლელი თილა პომადო შენე ქართი ხარბი პომადო
ბლები და დაიწყო აყენოს ხარბი ორ-სევა
ბლები დაილადა როვერსქანს ბლებსა მავილა და
იმ ხარბის მავრლით პომე და ხარბი ყთხარა
შენდავდა და მეს. დაეწყო მერე' შე მოდვამაზე
პნახავთ მავრალე ვალში მე ნამიქვან თუ შენაო
დამწერე და ჯახეინ ქვლელნაშვილი (ყლელნი)

რე-11-7

ბრძანება

1946.11.17

1- ღვთისმეტყველების მასწავლებლის მოვალეობის

2- სულიერად აღზრდის მასწავლებლის მოვალეობის
წესები

3- ქრისტიანული სკოლის მასწავლებლის მოვალეობის
წესები

4- ენის მასწავლებლის მოვალეობის წესები

5- ორი ძირითადი სახის მასწავლებლის მოვალეობის წესები

1- მასწავლებელი

2- მასწავლებლის მოვალეობის

3- მასწავლებლის

4- მასწავლებლის

5- მასწავლებლის

წესები მასწავლებლის მოვალეობის

١٤٢٤/١٠/٢٢

[illegible]

بدست که از رودخانه هم کمی برده شود در وسط فریدون شهر رودخانه جاری است
ای رودخانه جلوه خاصی بفریدون شهر میدهد البته فصل بهار چون فصل بهار سراب است
که آب بزرگی از آن جاری هست و این رودخانه در فصل بهار مملو از آب است
وقتی فصل بهار تمام شد آب او نیز تمام میشود و در رودخانه آب بسیار کم است

44

[illegible]

სარჩევი

შესავალი	3
ფერეიდნელი ქართველის სპარსულად დაწერილი ტექსტების ქართული თარგმანი	19
ფერეიდნელ ქართველთა ანდაზები	40
ფერეიდნელის მიერ ქართულად დაწერილი ლექსები	42
ოჯივი და გამოცანები	44
ფერეიდნელი ქართველების საუბარი გადმოწერილი ფირიდან	45
ფერეიდნელი ქართველის სპარსულად დაწერილი ლექსები	52
დანართი	55

Зураб Михайлович Шарашенидзе
НОВЫЕ МАТЕРИАЛЫ О ФЕРЕЙДАНЕВЫХ ГРУЗИНАХ

გამომცემლობის რედაქტორი დ. ლეჟავა
ტექნედაქტორი ნ. ბოკერიძე
კორექტორი ლ. ჩხაიძე

გადაეცა წარმოებას 8.7.1969; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 26.11.1969
ქალაქის ზომა 70×108¹/₁₆; ნაბეჭდი თაბახი 5.75 სააღრიცხვო-საგამომცემ
თაბახი 6.07 უე 01374; ტირაჟი 20000; შეკვეთა № 1939

ფასი 0—72 კაპ.

საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სტამბა, თბილისი 60, კუტუზოვის 1
Типография Академии наук Груз. ССР, Тбилиси 60, ул. Кутузова 15

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15